

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

ISTORIA ROMÂNIEI

UNIREA PRINCIPATELOR, EDIFICAREA STATULUI MODERN ÎN PERSPECTIVA DEZVOLTĂRII NAȚIUNII ROMÂNE (1856—1866) (I)
GRIGORE CHIRIȚĂ

A. UBICINI ȘI CAUZA UNIRII PRINCIPATELOR

NICOLAE ISAR

PARLAMENTUL ROMÂN ȘI PREGĂTIREA MARI UNIRI

CONSTANTIN PARASCHIV

DIN LUPTA PENTRU UNITATEA ROMÂNILOR

ALEXANDRU F. DINU

ISTORIE UNIVERSALĂ

CONFLICTUL PENTRU SUCCESIUNEA LA TRONUL AUSTRIEI (1741—1748). IMPLICAȚII DIPLOMATICE ȘI MILITARE

MIHAI MANEA

DOCUMENTAR

UN PROIECT ENGLEZ DE ORGANIZARE A PRINCIPATELOR DIN TIMPUL CONFERINȚEI DE LA PARIS (1858)

VALERIU STAN

ASPECTE ALE LUPTEI JURIDICO-POLITICE PENTRU UNIRE. (II)
JURĂMINTELE DE ÎNSCĂUNARE ALE DOMNITORULUI ALEXANDRU
IOAN CUZA

BARBU B. BERCEANU

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

CARTEA ROMÂNEASCĂ
ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

1

TOMUL 40

1987

IANUARIE

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

SECȚIA DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACȚIE

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU (*redactor șef*), ION APOSTOL (*redactor șef adjunct*); NICHITA ADĂNILOAIE, LUDOVIC DEMÉNY, GHEORGHE I. IONIȚĂ, VASILE LIVEANU, AUREL LOGHIN, DAMASCHIN MIOC, ȘTEFAN OLTEANU, POMPILIU TEODOR (*membri*).

Prețul unui abonament este de 180 lei.

În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții.

Cititorii din străinătate se pot abona adresându-se la ROMPRES-FILATELIA Departamentul Export-Import-presă P.O. Box 12 — 201. Telex 10376 prsfl r — București, Calea Griviței nr. 64—66.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Comitetului de redacție al revistei „REVISTA DE ISTORIE”. Apare de 12 ori pe an.

REVISTA DE ISTORIE

TOM 40, NR. 1
ianuarie 1987

ISTORIA ROMÂNIEI

- GRIGORE CHIRIȚĂ, Unirea Principatelor, edificarea statului modern în perspectiva dezvoltării națiunii române (1856 — 1866) (I) 5
NICOLAE ISAR, A. Ubicini și cauza Unirii Principatelor 23

★

- CONSTANTIN PARASCHIV, Parlamentul român și pregătirea Marii Uniri 38
ALEXANDRU F. DINU, Din lupta pentru unitatea românilor 50

ISTORIE UNIVERSALĂ

- MIHAI MANEA, Conflictul pentru succesiunea la tronul Austriei (1741—1748). Implicații diplomatice și militare 60

DOCUMENTAR

- VALERIU STAN, Un proiect englez de organizare a Principatelor din timpul Conferinței de la Paris (1858) 75
BARBU B. BERCEANU, Aspecte ale luptei juridico-politice pentru Unire (II) Jurămintele de înscăunare ale domnitorului Alexandru Ioan Cuza 84

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

- „Zilele academice istorice” consacrate împlinirii a 125 de ani de la întemeierea ASTREI (Ioan Florea); Sesiunea de comunicări științifice „Marina în istoria multimilenară a poporului român. Tradiție, continuitate și dezvoltare” (Carmen Atanasiu); Cea de-a XV-a sesiune a Cercului de studii pentru istoria relațiilor culturale din centrul și răsăritul Europei (Dan Berindei) 89

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

- ARTHUR BALIGOT DE BEYNE, *Correspondență cu Alexandru Ioan Cuza și Costache Negri*, Studiu introductiv, selectarea și traducerea textelor, note, comentarii și indice de Emil Boldan, Edit. Junimea, Iași, 1986, XXXVI+403 p.+il. (Dan Berindei) 93
KEITH HITCHINS, *The Idea of Nation. The Romanians of Transylvania, 1691—1849*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1985, 221 p. (Teodor Popescu) . . . 94

VALERIU VELIMAN, <i>Relațiile româno-otomane (1711—1821). Documente turcești</i> , Direcția Generală a Arhivelor Statului din R.S. România, București, 1984, 795 p. + 30 fotografii (Viorel Panaite)	97
HARALD HEPPNER, <i>Österreich und die Donaufürstentümer 1774—1812. Ein Beitrag zur habsburgischen Südosteuropapolitik</i> , Graz, 1984, VII + 240 p. (Louis Roman)	99
JOSÉ CARLOS CLEMENTE, <i>Bases documentales del Carlismo y de las guerras civiles de los siglos XIX y XX</i> , tomo I (<i>Desde los orígenes hasta Carlos V</i>), 365 p.; tomo II (<i>Desde Carlos VI hasta Carlos VII</i>), Servicio Histórico Militar, Madrid, 1985, 330 p. (Eugen Denize)	103
GIACOMO BASCAPÉ, MARCELLO DEL PIAZZO, in colaborare cu Luigi Borgia, <i>Insegne e Simboli; Araldica pubblica e privata medievale e moderna</i> , Introducere de Francesco Pericoli Ridolfini, Roma, 1983, 1064 p. cu il. (Ileana Căzan Neagu)	105

REVISTA DE ISTORIE

TOME 40, N° 1
janvier 1987

L'HISTOIRE DE ROUMANIE

- GRIGORE CHIRIȚĂ, L'Union des Principautés, l'édification de l'Etat moderne dans la perspective du développement de la nation roumaine (1856—1866) (I) 5
NICOLAE ISAR, A. Ubieini et la cause de l'Union des Principautés 23

- CONSTANTIN PARASCHIV, Le Parlement roumain et la préparation de la Grande Union 38
ALEXANDRU F. DINU, Aspects de la lutte pour l'unité des Roumains 50

HISTOIRE UNIVERSELLE

- MIHAI MANEA, Le conflit pour la succession au trône de l'Autriche (1741—1748). Implications diplomatiques et militaires 60

DOCUMENTAIRE

- VALERIU STAN, Un projet anglais d'organisation des Principautés au temps de la Conférence de Paris (1858) 75
BARBU B. BERCEANU, Aspects de la lutte juridico-politique pour l'Union. (II) Les serments d'instauration au trône du prince Alexandru Ioan Cuza 84

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE

- „Les jours académiques historiques” consacrées au 125e anniversaire de la constitution de l'ASTRA (*Ioan Florea*); La session de communications scientifiques „Marine dans l'histoire multimillénaire du peuple roumain. Tradition, continuité et développement” (*Carmen Atanasiu*); La XVe session du Cercle d'études pour l'histoire des rapports culturels du centre et de l'est de l'Europe (*Dan Berindei*) 89

LE LIVRE ROUMAIN ET ÉTRANGER D'HISTOIRE

- ARTHUR BALIGOT DE BEYNE, *Correspondență cu Alexandru Ioan Cuza și Costache Negri* (La correspondance d'Alexandru Ioan Cuza et de Costache Negri), Étude introductive, sélection et traduction des textes, notes, commentaires et index d'Emil Boldan, Edit. Junimea Iași, 1986. XXXVI + 403 p. + il. (*Dan Berindei*) 93

KEITH HITCHINS, <i>The Idea of Nation. The Romanians of Transylvania, 1691—1849</i> , Edit. științifică și enciclopedică, București, 1985, 221 p. (<i>Teodor Popescu</i>) . . .	94
VALERIU VELIMAN, <i>Relațiile româno-otomane (1711—1821). Documente turcești</i> (Les relations roumano-ottomanes, 1711—1821. Documents turcs), Direction Générale des Archives de l'Etat de la R.S. de Roumanie, București, 1984, 795 p. + 30 photocopies (<i>Viorel Panaite</i>)	97
HARALD HEPPNER, <i>Österreich und die Donaufürstentümer 1774—1812. Ein Beitrag zur habsburgischen Südosteuropapolitik</i> , Graz, 1984, VII + 240 p. (<i>Louis Roman</i>)	99
JOSÉ CARLOS CLEMENTE, <i>Bases documentales del carlismo y de las guerras civiles de los siglos XIX y XX</i> , tomo I (<i>Desde los orígenes hasta Carlos V</i>), 365 p.; tomo II (<i>Desde Carlos VI hasta Carlos VII</i>), Servicio Histórico Militar, Madrid, 1985, 330 p. (<i>Eugen Denize</i>)	103
GIACOMO BASCAPÉ, MARCELLO DEL PIAZZO, en collaboration avec Luigi Borgia, <i>Insegne e Simboli; Araldica pubblica e privata medievale e moderna</i> , Introduction de Francesco Pericoli Ridolfini, Rome, 1983, 1064 p. cu il. (<i>Ileana Căzan Neagu</i>)	105

ISTORIA ROMÂNIEI

UNIREA PRINCIPATELOR, EDIFICAREA STATULUI MODERN ÎN PERSPECTIVA DEZVOLTĂRII NAȚIUNII ROMÂNE (1856 — 1866) (I)

GRIGORE CHIRIȚĂ

Unirea Principatelor constituie, fără îndoială, cel mai important eveniment din întreg secolul al XIX-lea românesc. Aprecierea aceasta atât de categorică nu ar trebui să surprindă, fiindcă astăzi toți istoricii sînt de acord că Unirea din 1859 a deschis nu numai calea și a împlinit (în bună măsură) tendințe istorice seculare, aspirații ardente de făurire a unității statale a românilor, dar a constituit totodată premisa, etapa necesară dobîndirii independenței statului român la 1877 și a desăvîrșirii sale prin marea Unire de la 1918. Cu marea lui putere de pătrundere a realităților și cu neasemuita forță de a le reda esența, M. Kogălniceanu spunea, în 1873, la înmormîntarea lui Cuza Vodă, că acesta, prin actele sale, „a făcut un stat, o societate, alta decît aceea ce i s-a fost dat”¹, punînd în evidență în acest fel faptul capital al creării în timpul domniei acestuia a unui stat nou, modern, cu o organizare pe baze noi a tuturor resorturilor sale, întemeiat deopotrivă pe voința, dar și pe interesele tuturor românilor, indiferent de partea din vatra străbună pe care viețuiau.

Mai mult chiar, se poate spune că Unirea Principatelor constituie un moment de cea mai mare însemnătate în istoria de două ori milenară a poporului român, marcînd trecerea de la starea de agregare pluristatală în care, timp de mai multe secole, acesta a viețuit și s-a manifestat (Țara Românească, Moldova, Transilvania), la edificarea în două etape a unui stat cu o structură unitară perfect încheșată care, începînd din 1859, a constituit cadrul național-statal prin intermediul căruia s-a afirmat și s-a dezvoltat continuu, pînă astăzi, națiunea română. Acest mod de abordare a problemei apare cu atât mai întemeiat, dacă se are în vedere că vitalitatea unui popor, capacitatea lui creatoare de istorie, de cultură și civilizație, cu trăsături specifice și contribuții originale, se exprimă sintetic în modul cel mai complet pe tărîmul creației statale. Or, din această perspectivă, rolul și locul Unirii Principatelor, al creării României moderne în deceniul 1856—1866 este esențial sub dublu aspect : pe de o parte, pentru că printr-o acțiune energică și un efort uriaș a schimbat cursul dezvoltării istorice de pînă atunci, smulgînd poporul român din făgașul autocratismului oriental și reorganizîndu-i cadrele vieții pe structuri burghezo-democratice după modelul Europei occidentale, iar, pe de altă parte, pentru că națiunea română, devenită tocmai în acele momente o forță considerabilă, a acționat viguros și unitar, apărînd integritatea vetrei străbune, putința dezvoltării ei libere în această parte a Europei. De aceea, pe bună dreptate în Programul Partidului Comunist Român se subliniază că „Unirea Munteniei cu Moldova sub domnia luminoasă a lui Alexandru Ioan Cuza ”a marcat „intrarea țării noastre în noua etapă a evoluției ei capitaliste, a ridicat pe o

treaptă superioară lupta de eliberare națională, mișcarea revoluționară a maselor muncitoare pentru drepturi și libertăți sociale”².

Privite în această largă perspectivă, faptele și evenimentele istorice survenite la mijlocul secolului al XIX-lea, cînd națiunea română căuta să se formeze după modelul occidental ca națiune-stat, înglobînd prin urmare întregul neam românesc prin anularea frontierelor care-l despărțeau, dobîndesc semnificații cu totul aparte. Într-adevăr, în acea epocă — după cum se afirmă cu îndreptățire într-o lucrare consacrată națiunii române — înfăptuirea statului național a reprezentat corolarul, consecința firească a procesului de formare și de afirmare a națiunii. La rîndul său, „statul a încununat mișcarea națională și a devenit expresia cea mai vie a închegării națiunii”³. În limitele acestui proces bivalent statul a devenit, așadar, ceea ce trebuia să fie de drept și de fapt și anume cadrul politic natural și necesar care „a imprimat un ritm accelerat procesului de dezvoltare a națiunii”, în sensul că Principatele „au polarizat mereu energiile, au întreținut credința în înfăptuirea năzuințelor generale românești, și, mai mult, au oferit condițiile desfășurării unei activități continue pe linia întăririi coeziunii naționale.”⁴.

În condițiile concret-istorice de la jumătatea secolului trecut, deși obiectivul imediat al românilor din Principate era unirea lor într-un singur stat, spre a dobîndi apoi neatîrnarea politică, iar a celor din Transilvania asigurarea ființei lor etnice, naționale, totuși idealul stringerii lor laolaltă sub deviza emblematică a daco-românismului era mereu prezent în cugetele și, într-o formă sau alta, în faptele tuturor. Existența acestui ideal o găsim exprimată, între alții, de poetul Vasile Alecsandri care, printr-un expresiv gest simbolic, introducînd „Hora Unirii” între cîntecele populare reeditate în 1866 arăta — într-o notă explicativă ce însoțea această creație a sa — că „e cîntată în toate unghiurile pămîntului românesc și a ajuns a fi chiar *Marseleza* unirei românilor”⁵.

În lumina acestor idei generale și pe temeiul coordonatelor național-istorice concrete din deceniile VI—VII ale secolului trecut, ne propunem să înfățișăm modul cum au fost gîndite și concepute structura, funcțiile și rolul statului național român, cum s-a acționat pentru ca acesta — consolidîndu-se și întărindu-se necontenit — să-și împlinească misiunea de a propulsa societatea românească pe căile progresului, ale civilizației moderne, în fine, cum a devenit acesta centrul polarizator de inițiative și fapte românești, apărătorul legitim al tuturor românilor de pe teritoriile aflate sub stăpîniri străine. Lăsînd la o parte fapte și evenimente bine cunoscute din cercetările anterioare, vom reține din literatura istorică și cu deosebire vom reproduce pentru prima dată din publicații periodice românești, din alte surse documentare inedite ori puțin cunoscute o sumă de informații, aprecieri și comentarii care să reflecte atît adevărul că Unirea Principatelor, edificarea statului național a fost opera românilor înșiși și nu o creație artificială a diplomației europene, cît și măsura, modul și felul cum acesta a contribuit la dezvoltarea națiunii, la împlinirea menirii sale istorice. Pentru că, indiscutabil, deși între națiune și stat național nu se poate pune semnul egalității, există totuși între acestea o legătură organică, indisolubilă : prin mii de canale națiunea creează statul, îi aduce vigoarea factorilor materiali și spirituali aflați în plină ascensiune, simțămintele ei puternice, în timp ce statul, prin structura, funcționalitatea și rostul său, contribuie la dezvoltarea sub toate raporturile a națiunii, dîndu-i un cadru de manifestare și asigurîndu-i o îndrăginită existență.

1. UNIREA PRINCIPATELOR—OPERĂ ENERGICĂ A NAȚIUNII ROMÂNE

Marea generație care a făcut revoluția de la 1848, a înfăptuit Unirea și va cuceri independența tinărului stat național desprinsese din evoluția desfășurărilor istorice petrecute pe teritoriul patriei și în imediata ei vecinătate concluzia că poziția geografică și timpul cereau imperios „sau să fim o națiune sau să perim ca națiune”⁶. Era o apreciere lucidă, întru nimic exagerată, menită a îndemna la luptă pentru preservarea ființei naționale.

Încă de prin anii 1840 se ajunsese la formularea în linii generale a programului național integral, în sensul unirii într-un singur stat național a tuturor românilor, a reunirii teritoriilor străvechi românești; totuși, acțiunea pentru transpunerea lui în practică a întâmpinat mari dificultăți nu atât din cauza împotrivirii boierimii reacționare care căuta să-și mențină imensele beneficii obținute de pe urma privilegiilor feudale, cât, mai ales, din partea celor trei imperii învecinate: otoman, țarist și habsburgic care, deținând părți ale pământului românesc, se opuneau cu înverșunare emancipării lor. Acest lucru a ieșit la iveală cu o deosebită forță în timpul revoluției de la 1848 cind cele trei imperii reacționare — unite prin același interes: asuprirea românilor — au intervenit prompt cu brutalitatea cunoscută spre a le înăbuși aspirațiile naționale și a înlătura tendințele de înnoiri modernizatoare, apărindu-și în acest fel însăși temeliile existenței lor multinaționale. Din situația extrem de grea în care se afla, oamenii politici de orientare liberală considerau că poporul nostru nu putea scăpa de ocupația străină și nici înfăptui unitatea sa statală decît printr-o ridicare generală la luptă în contextul izbucnirii unei revoluții europene, menită a contribui la subminarea atotputerniciei Rusiei, Austriei și Turciei asupra popoarelor din această parte a Europei.

Dar, după cîțiva ani de febrilă activitate și exagerat optimism, s-au năruit speranțele puse în izbucnirea revoluției europene. În condițiile obturării perspectivelor revoluției și, implicit, ale consolidării monarhiilor reacționare, românii trebuiau să-și amine înfăptuirea planurilor lor unioniste pentru un răstimp ce părea îndepărtat. În realitate, condițiile unei relansări viguroase a dacoromânismului s-au ivit mai repede și într-o formă mai completă decît se putea anticipa. Ele au fost create prin izbucnirea războiului Crimeii cind Rusia a fost învinsă de coaliția franco-engleză, Poarta și-a dezvăluit public marile slăbiciuni iar Austria — rămasă în afara conflictului — a fost oarecum izolată. În atari împrejurări, eliminată fiind amenințarea de temut a țarismului, considerat pe bună dreptate a fi jandarmul popoarelor, se deschideau dintr-o dată perspective extrem de favorabile pentru emanciparea românilor din Muntenia și Moldova. Mai mult chiar, urmărind să așere Poarta de eventuale atacuri ale Rusiei, marile puteri occidentale au căutat s-o îndepărteze de la Dunăre, punînd totodată țara noastră în situația de a constitui o barieră împotriva tendințelor expansioniste țariste. Problema reorganizării Principatelor, a garantării existenței lor a căpătat astfel o însemnătate europeană, intrînd în dezbaterile conferințelor internaționale de la Viena și Constantinopol.

Dindu-și seama că, în noile împrejurări, trebuiau să acționeze prompt și pe toate căile, conducătorii revoluției de la 1848 aflați în emigrație, în conlucrare cu cei din țară, abandonînd în bună măsură planurile și metodele revoluționare, au desfășurat o susținută propagandă (prin memorii, broșuri, articole etc.) axată pe ideea necesității creerii unui stat român la Dunăre

care, prin întinderea și forța sa, să fie un obstacol între cele trei imperii înconjurătoare. În toată această activitate ei s-au referit nu odată la totalitatea teritoriilor românești, la numărul și răspindirea poporului român, la aspirațiile lui naționale⁷, însă, prudenți și realști, au pus pe prim plan doar Unirea Principatelor care avea mari șanse de reușită. În gândirea politică românească de la jumătatea secolului al XIX-lea problema înfăptuirii integrale a statului național unitar a tuturor românilor a căpătat în felul acesta o serie în timp, acțiunile practice pentru constituirea unei entități național-statale vizînd numai provinciile aflate sub suzeranitatea Porții, fără a fi însă abandonat idealul desăvîrșirii unității naționale, ci trecut doar vremelnic în umbră.

În epoca congresului de la Paris, care a pus capăt războiului Crimeii, pentru întâia oară s-a înfruntat, într-o formă incipientă, teza dreptului popoarelor omogene, cu tradiții istorice, de a se constitui în state naționale potrivit principiului naționalităților (susținută de Napoleon al III-lea) și cea a drepturilor considerate imprescriptibile ale suveranilor, a legitimității moștenirii istorice a acestora, apărută cu îndirjire mai ales de Francisc Iosif. Încheierile acestei dezbateri s-au regăsit, într-o anumite formă, în tratatul din 18/30 martie 1856, care, reconfirmînd statutul internațional autonom al Principatelor și înlocuind protectoratul țarist cu garanția colectivă a marilor puteri, a lăsat nesoluționată și, prin aceasta, deschisă problema Unirii lor într-un singur stat⁸, românii din ambele Principate urmînd a se pronunța asupra viitorului lor prin intermediul unor Adunări reprezentativ-consultative.

În perioada care a urmat s-a dezvoltat o intensă activitate politică atît în privința organizării luptei pentru Unire cît și a dezbaterii bazelor pe care trebuia constituit statul național, a elaborării și redactării unei platforme — program care, intrunind adeziunea tuturor românilor, urma a fi supusă aprobării Adunărilor adhoc. Ideia dominantă care însufleșea toate spiritele și căreia îi erau subordonate toate eforturile era aceea a Unirii Principatelor, a punerii bazelor unei patrii libere și puternice, respectat⁹ de toate statele și îndeosebi de vecini, o patrie care — cum se scria într-un periodic în iunie 1857 — „să știe și să poată a se apăra și a merge înainte prin însăși puterile ei”⁹. Avînd în vedere acest imens efort colectiv, se poate spune că programul unionist — în centrul căruia stătea principiul Unirii — nu era (cum observase cu justețe reprezentantul Franței în Comisia europeană, baronul Talleyrand-Périgord) opera unei persoane, ci un elaborat al tuturor patrioților, fiind expresia unei necesități ajunse la momentul împlinirii, cînd, într-adevăr, „Unirea a devenit simbolul regenerării naționale”¹⁰. Preocupările privind înfăptuirea Unirii erau indisolubil corelate cu grija pentru soarta întregii națiuni române, un călător străin, V. Doze, aflat în acele vremi prin Moldova, încredințindu-ne că auzise spunîndu-se la Galați și la Iași : „De ce să nu reconstituim vechea Dacie sub numele de Romînia? Oare Ardealul, Banatul, Bucovina, Basarabia nu au format odată vechea patrie a părinților noștri?”¹¹. Chiar dacă nu există, deocamdată, dovezi în sprijinul afirmației din raportul de la 21 mai (st. n.) 1857 pe care E. Targione, ministru plenipotențiar al Regatului celor două Sicilii la Constantinopol, l-a înaintat superiorilor săi : „... dacă Principatele ar constitui un singur stat, cinci milioane de locuitori din Transilvania, Banat și Bucovina, de origine română, ar dori cu certitudine să se alăture acestui stat”¹², cert rămîne faptul că problema creerii, dezvoltării și întăririi edificiului național în perspectiva Unirii Principatelor

a preocupat permanent pe fruntașii politici români¹³. Printre aceștia s-a remarcat cu deosebire liderul liberal-radical Ion C. Brătianu care în articolul *Naționalitatea* din noiembrie 1857 apărut în coloanele „Românului”, considerând că „o nație este o individualitate care are dreptul de a exista prin ea însăși”, îndemna pe români să înțeleagă că „d-a trăi ca nație este cea dintâi condiție de prosperitate și de libertate a unui popor” iar a apăra naționalitatea „este nu numai un drept ci o datorie sântă”.¹⁴ Adept al teoriei organiciste despre geneza și menirea națiunilor, Ion C. Brătianu a prilejuit contemporanilor reflecții pe marginea rostului pe care trebuia să-l aibă națiunea română privită ca un organism viu, unitar, în momentul când aceasta tocmai căuta să-și strângă la un loc resursele prin intermediul statului național în curs de edificare.

Adoptarea în octombrie 1857 de către ambele Adunări ad hoc a programului unionist identic în conținut a avut o mare însemnătate. Fundamentind dorința de unire a Principatelor ca veche și statoinică năzuință a românilor, programul a indicat, în același timp, bazele constituționale moderne de factură occidentală pe care trebuia să se edifice noul stat, precum și reformele înnoitoare ce trebuiau a-i fi încorporate pentru ca societatea românească, reorganizată din temelii, să rupă cu vechile forme de organizare și să pășească pe căile civilizației moderne. Dar, după cum se știe, conferința de la Paris din vara anului 1858, convocată pentru a examina dorințele românilor și a decide asupra bazelor reorganizării Principatelor, prin Convenția încheiată la 7/19 august 1858, a înlăturat Unirea Moldovei și a Țării Românești sub un principe străin, stabilind un fel de unire simbolică între cele două țări, acestea urmînd a avea în fapt o existență separată prin Domnul, guvernul și Adunarea sa. În atare condiții, fruntașii politici români, aparținînd cu deosebire liberalilor, trecînd peste decepțiile și nemulțumirile pricinuite de hotărîrile Puterilor garante, au acționat cu vigoare și perseverență încă din toamna anului 1858 pentru împlinirea aspirațiilor populare de unire avînd permanent în vedere principiul că „o națiune n-are trebuință de nimeni spre a exista; ea nu datorează socotelă decît sieși”¹⁵.

Semnificativ pentru înțelegerea fondului gândirii lor politice și pentru descifrarea sensului acțiunilor practice preconizate erau apelurile și îndemnul public adresate tuturor fiilor patriei. Așa, de pildă, Ion C. Brătianu, analizînd într-un amplu articol situația creată țării prin Convenția de la Paris, scria că, pornind de la „izvoarele vieții naționale din care noi sorbim astăzi cu atita sete”, națiunea română trebuia „să pășească înainte pe calea ce i se deschide fără a se mai îngriji de spinii ce i s-ar fi semănat pe dînsa”¹⁶. La rîndul său, C. A. Rosetti aprecia și el că „întîia și de căpetenia chestie este să ne asigurăm existența națională”¹⁷.

În toamna anului 1858, odată cu deschiderea campaniei electorale pentru constituirea Adunărilor electivă, s-a accentuat preocuparea spre înfăptuirea dezideratelor naționale, scoțîndu-se în evidență legăturile inseparabile dintre locuitorii ambelor provincii, nevoia imperioasă a solidarității lor naționale. Astfel, periodicul bucureștean „Românul”, comentînd însemnătatea reintroducerii libertății presei în Moldova de către cămăcămie sublinia că „interesele noastre s-au legat atît de mult cu ale lor încît răul sau binele este comun pentru amîndouă Principatele. Pînă acum — continua C. A. Rosetti — Principatele erau două surori care trăiau despărțite fiecare în casa ei; astăzi locuiesc în apartamente țeșbite însă în aceeași casă și prin umare, de cît focul se va aprinde într-unul din aceste

apartamente arde toată casa¹⁸. Aceiași idei se regăsea și în profesiunea de credință a Partidei naționale din Țara Românească din noiembrie 1858 unde se arată că de modul cum va fi compusă Adunarea electivă depindeau destinele României, deoarece stipulațiile Convenției „fac din Principate doi stilpi ai aceluiași edificiu și ne fiind amîndoi întru toate identici, e lîcicul va sta strîmb; slăbind unul dintr-însii, edificiul întreg se va suipa”; de aceea, de structura Adunării depinde dacă „avem dar să trăim de propria noastră viață, să fim români sau să perim cu totul ca nația”¹⁹.

Pe calea renașterii României un loc esențial l-a avut momentul ianuarie 1859 cînd col. Al. I. Cuza a fost ales mai întîi domn al Moldovei iar, apoi, și al Țării Românești, devenind, în acest fel, domnitorul Principatelor Unite Române, s-au, altfel spus, primul domnitor și adevăratul întemeietor al României moderne. Din cronica acelor fapte și evenimente înfăptuite cu înfrigurare și entuziasm, la flacăra unui viu și înălțător patriotism, cînd interesele particulare și de grup s-au contopit în marele interes general al națiunii, se desprinde cu claritate adevărul că Unirea Principatelor era rezultatul acțiunii energice a întregului popor. Pentru prima dată după mai multe secole, românii și-au putut alege un domn fără nici o înrîurire din afară, din proprie inițiativă și cu propriile mijloace. Mai mult chiar, în mințile moldovenilor și muntenilor era adînc și pe drept înrădăcinată convingerea că de acea dată nu era vorba de alegerea unui om, ci de triumful unui principiu, al ideii de unire, de biruința năzuinței de unitate național-statală pentru împlinirea căreia lucrasea generații de-a rîndul.

Se cunosc împrejurările în care la 5/17 ianuarie Adunarea electivă a Moldovei a ales cu unanimitatea voturilor celor prezenți domn pe Al. I. Cuza, opțiune care a declanșat în toată Moldova un val de entuziasm. Merită a fi reținut că această alegere a avut un prompt și amplu ecou și în Țara Românească, alegerea lui Cuza — întărind pozițiile partidului unionist — fiind considerată de moldoveanul G. Sion stabilit în București drept „triumful vocii naționale”²⁰. Bucuria celor din Țara Românească la aflarea știrii despre alegerea de la Iași era — după cum se consemna în „Naționalul” — „fără margini” pentru că Al. I. Cuza „este un sincer amic al Unirii”²¹.

Fără a insista asupra modului cum s-a ajuns la a doua alegere a lui Cuza Vodă ca domn al Țării Românești (despre care s-au publicat numeroase materiale), am dori să înfățișăm doar cîteva considerații și mărturii despre marile semnificații naționale ale acestui moment de răscruce din destinele poporului nostru. Unindu-se asupra principiului unirii spre „a scăpa țara de la o catastrofă”²², Adunarea electivă din București — sub presiunea zecilor de mii de orășeni, a țăranilor aduși de prin împrejurimile Capitalei — „a coronat în Măria Ta nu un individ, ci marile principiu de viață al naționalității noastre”,²³ cum spusese atît de nimerit C.A. Rosetti cînd la 29 ianuarie/10 februarie 1859 îl felicitase pe Cuza Vodă în numele Adunării din București. Deoarece Adunarea din Iași numise pe Domnul Moldovei iar Unirea nu se mai putea face sub un principe străin, „alesul Moldovei trebuia să fie ș-alesul nostru. Această necesitate fu atît de invederată încît deveni voință națională, ș-atunci toate partidele se închinaseră ei ș-o decretară”²⁴. Alegerea de la 24 ianuarie în persoana lui Al. I. Cuza considerată de D. Bolintineanu a fi „simbolul naționalității și al libertăților românilor”²⁵ a fost, așadar, — după cum remarca Ion Ghica în 1861 „un act îndrăzneț . . ., o cutezare de acelea care recomandă o națiune și-î dă dreptul de a fi”²⁶.

La aflarea rezultatului votului din 24 ianuarie valul de entuziasm, a cuprins spontan întregul popor. www.dacoromanica.ro — cum se scria în

„Steaoa Dunării” — „mai presus de ȋuterea noastră de a-l descrie. De la capitală pînă la cele mai mici țate, veselia este generală. Toată țara este în serbare”²⁷. Cauzele acelei bucurii nestăvilite erau găsite de același periodic în faptul că „rostul nației s-a ȋmplinit” în sensul că „România autonomă și nedespărțită nu mai este un vis ; astăzi ea și-a luat ființa, s-a ȋntripat cu desăvȋrșire”²⁸. La fel vedeau lucrurile și acei străini amici ai romȋnilor care contribuiseră în decursul anilor la susținea cauzei romȋnești : într-un articol apărut în „Des Débats”, Saint-Marc Girardin aprecia că Unirea „e făcută cum trebuie să se facă ca să fie solidă, adică nu prin diplomație, nu în afară din România, ci printr-o faptă liberă și spontană a moldo-romȋnilor”²⁹.

Adevăratele semnificații ale evenimentelor din ianuarie 1859 au reieșit ȋncă o dată și din discursul rostit la 14/26 februarie 1859 în Adunarea Deputaților de la București de M. Kogălniceanu în numele deputaților Adunării Moldovei. El vedea în votul de la 24 ianuarie „o sublimă protestație în contra hotărȋrii acelora care au viut să ție despărțite dcuă ramure ale aceluiași copac, două fiice ale aceleiasi mume”. Adunarea din București, prin votul său, n-a luat numai Domnul Moldovei, ci ȋntreaga Moldovă ce „de azi inainte face parte din România” și care „vă va urma oriunde o veți duce pentru apărarea autonomiei și pentru dezvoltarea naționalității noastre”. Subliniind faptul că în Moldova nu s-a cruțat nimic pentru ȋnfăptuirea Unirii, M. Kogălniceanu conchidea că în provincia de peste Milcov Unirea era, mai înainte de toate, o chestiune „de ȋudecată și de logică”, pentru că ea nu se putea apăra singură „nici în contra năvălirilor, nici chiar în contra ȋnriuririlor străine”³⁰.

Domnitorul ȋnsăși privea ridicarea sa neașteptată în scaunul domniei ambelor Principate ca expresia cea mai fidelă și completă a sentimentului național ȋntruchipat în idealul Unirii. Tocmai de aceea, deplin conștient de semnificațiile și ȋnsemnătatea misiunii ce-i fusese ȋncredințată, arăta limpede în nota adresată la 25 ianuarie/6 februarie Puterilor garante că dubla sa alegere avea „o semnificație ȋndestul de vederată pentru toți, adică unirea completă a Principatelor, pe care nația romȋnă a voit a o ȋntemeia”³¹. Iar cȋteva zile mai tȋrziu, la 29 ianuarie /10 februarie, cȋnd la Iași a primit felicitările deputațiunii Adunării electivae a Țării Romȋnești el spunea aceste cuvinte izvorite din adȋncul patriotismului său : „ȋn ochii mei, actul ce l-ați săvȋrșit . . . este triumful unui principiu mȋntuitor ce viază cu țarie în inimile romȋnilor — principiul fiăției romȋnești. El ne-a scăpat de perzare în trecut, el ne reȋnvie în timpul de față, el ne va duce la bine și la mărire în viitor”³². Aceste idei se vor regăsi și în jurămintul depus la urcarea pe tronurile Moldovei și al Țării Romȋnești, cȋnd — ȋnlătuȋnd Regulamentul Organic ce conținea formula consacrată pentru asemenea ceremonii — se angajase să păzească „drepturile și interesele Principatelor-Unite”, să privegheze „la respectarea legilor pentru toți și în toate” și să nu aibă ȋnaintea ochilor decȋt „binele și fericirea nației romȋne”³³. Era în acest jurămint, atȋt de diferit de cel ȋnscris în legea țării în ființă, nu numai un semn al noilor realități politice ȋnfăptuite printr-un ȋndrăzneț și decisiv fapt ȋmplinit de către romȋnii ȋnșiși, ci și o manifestare concludentă a spiritului național care-i ȋnsuflețea. Pentru că, fără ȋndoială — cum sublinia cu ȋndreptățire N. Iorga — Cuza Vodă și-a dat seama ȋncă din primele momente că în persoana sa „se ȋncorporează nația, cu nevoile ei cele mai adȋnci și aspirările ei cele mai ȋnalte”³⁴.

Deosebit de puternic a fost ecoul evenimentelor din ianuarie 1859 în toate teritoriile românești aflate sub stăpîniri străine, pretutindeni românii văzînd în Unirea Principatelor un act de cea mai mare însemnătate pentru viitorul națiunii române. Solidaritatea lor activă, exprimată în variate forme, cu făuritorii evenimentelor de la Iași și București — pusă în lumină mai ales de istoriografia ultimelor decenii — a depășit faza de adeziune firea, călăuzită de o cauză general românească, transformîndu-se într-o participare activă și mărețată de multiple semnificații. În contopirea celor două Principate dădeau ei înțelesul edificării statului național de la care așteptau înțelegere și sprijin în lupta dusă pentru păstrarea ființei etnice. În unele mărturii ale epocii se mergea chiar mai departe, corelîndu-se Unirea de acțiunea pentru strîngerea sub faldurile unui singur steag a tuturor teritoriilor străbune. Filoromânul G. Vegezzi — Ruscalla, prezentîndu-i lui Vasile Alecsandri felicitări la 13/25 februarie 1859 pentru actele săvîrșite în țară, exprima dorința formării „unei Românie ne-trunchiate, cu avînd Bucovina, Transilvania și Banatul”³⁵ Concluzia — pusă în evidență de nenumărate fapte și mărturii istorice — nu poate fi decît una singură: niciodată pînă atunci, în ianuarie 1859, nu se manifestase atît de amplu și de viguros solidaritatea românilor oriunde ar fi viețuit. Era expresia conștientă a faptului că, prin contribuția tuturor și sub privirile lor, se înfăptuia o operă istorică ce avea să le schimbe soarta de veacuri, să marcheze pentru totdeauna destinul națiunii române, îndreptînd-o pe calea împlinirii sale istorice.

2. DE LA RECUNOAȘTEREA DUBLEI ALEGERI LA UNIREA DEFINITIVĂ

Era în firea lucrurilor ca valul de irezistibil avînt național din ianuarie 1859 sub presiunea căruia ambițiile personale și interesele de grup s-au convertit în marele și covîrșitorul interes al națiunii, domolindu-se treptat, clasele sociale, principalele curente și grupuri politice să reapară din nou divizate pe scena politică românească în funcție de diversitatea pozițiilor și interesele lor. Numai că, de astă dată nu era doar o simplă prelungire a atitudinilor anterioare, ci, într-o evidentă măsură, o adaptare a vechilor poziții la noua situație politică. Și deși s-a ajuns destul de repede la re izbucnirea conflictelor dintre fruntașii principalelor grupări politice, la reluarea vechilor recriminări prin violente polemici, mai ales în privința concepțiilor doctrinare, a căilor și mijloacelor de soluționare a marilor probleme interne, se stabilise totuși oarecum tacit o poziție comună în problemele apărării drepturilor națiunii, a promovării intereselor ei pe planul relațiilor internaționale. Reflectînd această realitate, în aprilie 1859 periodicul „Dimbovița” scria fără echivoc: „Înțelegem în privința chestiunilor sociale să fie opozițiuni și reacțiuni, este un lucru natural ce se întîmplă la toate națiunile; nu înțelegem însă reacționari în chestia de naționalitate. Aici reacționarii nu se pot numi altfel decît trădători”³⁶. Incontestabil rămîne faptul că și după 1859 — în pofida disensiunilor amintite — simțămintele românilor, corespunzînd programului național, au continuat să se exprime viguros și să se manifeste solidar.

Se știe că încă din primele momente Poarta a reacționat prompt și vehement împotriva dublei alegeri a domnitorului Cuza, fiind susținută fățiș și fără rezerve de Austria și, la început, încurajată oarecum de Anglia care aprecia că spiritul care prezidase la încununarea ideii Unirii în ianuarie 1859 era periculos și, prin urmare, trebuia stăvilit pentru că el, înseamnă

independența”³⁷. Împotriva acestor amenințări și pericole, cercurile politice conducătoare românești au luat de la început o atitudine fermă în apărarea faptelor împlinite. Ele erau pregătite — cum raporta încă de la 30 ianuarie/11 februarie 1859 consulul englez din Iași — „să-și verse ultima picătură de sânge pentru autonomia sau independența lor”, în cugetele acestora neexistând „vreo diferență între acești doi termeni”³⁸. Iar C. Negri, trimis în fruntea unei deputațiuni la Constantinopol, răspunsese ambasadorilor Puterilor garante, care vruseseră să afle ce poziție avea să adopte Principatele dacă Al I. Cuza nu avea să fie recunoscut și domn al Munteniei, că atunci el ar fi ales și a doua oară și „am alerga la alte mijloace pentru a nu rămâne gios și bagiocurit votul unui neam întreg”³⁹. Însăși Domnitorul, citeva săptămâni mai târziu, a declarat în citeva rânduri că — în cazul unei agresiuni armate asupra țării — „mă voi așeza în fruntea poporului meu și, dacă va trebui să cădem, voi fi primul care-mi voi oferi pieptul”⁴⁰. Poziția fermă a românilor în apărarea cu toate forțele și prin toate mijloacele a ceea ce înfăptuiseră în ianuarie 1859, sprijinul acordat de unele state, îndeosebi de Franța, au dat roadele scontate: înlăturind o eventuală acțiune abuzivă unilaterală a Porții, s-a menținut situația sub control, s-a introdus această problemă în dezbaterea unei conferințe internaționale a Puterilor garante care în final a recomandat Porții recunoașterea stării de fapt din Principate.

La rîndul lor, publicațiile periodice ale vremii, reflectînd voința maselor de Unire, de regenerare națională, au susținut cu căldură și fără rezerve atitudinea energică adoptată de oficialitățile române. Definitiv din acest punct de vedere era un articol din martie 1859 al lui C.A. Rosetti în care se afirma răspicat: „Pînă ce nu ne vom uni cu toții pe viață și pe moarte pe tărîmul naționalității, orice încercare de unire ar fi o ambiție sau o rătăcire”. Și aceasta pentru că „voim să fim și noi o nație, liberă și suverană la dînsa acasă”. Precizînd că „ideii de naționalitate supunem pe toate celelalte” și că „pentru dînsa luptarăm și vom lupta sub toate formele cu oricine și contra oricui”, C. A. Rosetti mărturisea că „s-a încuibat în capul și în inimile românilor că au și dreptul și datoria și putința d-a fi și ei . . . o nație suverană pe acest tărîm ce este țara românilor”. Și pentru că de pretutindeni se exprima dorința „a ne pune și noi în stare de apărare ast fel cum s-au pus celelalte nații de puterea noastră”, el lansa un patetic apel la conlucrare între toate grupările politice în vederea apărării în comun a patriei, pentru întărirea unității națiunii române⁴¹.

Peste citeva luni, în condițiile izbucnirii războiului franco-sardo-austriac, acest îndemn s-a împlinit prin înființarea taberei militare de la Florești, menită a apăra dubla alegere de o eventuală agresiune austro-turcă⁴², a contribui la unificarea forțelor militare ale Principatelor și a participa (dacă apăreau condiții prielnice) la acea conflagrație europeană în speranța ameliorării situației românilor din teritoriile subjugate de Austria⁴³. Descifrînd semnificațiile și obiectivele acelei tabere, „Dimbovița” arăta la jumătatea lunii iulie 1859 că, spre deosebire de trecut, cînd se întruneau stîndardele române — citeodată chiar și acele ale principilor Transilvaniei — ca să apere în comun două țări creștine, în acele momente ele se uneau „pentru viitor, ca să apere *națiunea română*”. Concentrarea oștirii române constituia în sine un avertisment dat străinilor că „aceste țări nu vor fi totdeauna călcate fără să înlînească pepturi de viteji”⁴⁴.

Este bine cunoscut din numeroase cercetări apărute de-a lungul anilor modul cum s-a ajuns la recunoașterea de către Puterile garante a

dublei alegeri a Domnitorului Cuza, tînăra diplomație românească — valorificînd împrejurările internaționale favorabile — obținînd atunci un remarcabil succes cu consecințe decisive asupra viitorului stat național. Dintre acestea, se cuvine a fi relevată doar constatarea esențială că Puterile garante, recunoscînd faptele împlinite în ianuarie 1859, au validat astfel într-un anume fel însuși principiul unității românilor din Principate, voința lor neclintită de a nu mai fi despărțiți ci de a se contopi spre a făuri propriilor entitate național-statală. Atît muntenii cît și moldovenii, aparținînd unuia și aceluiași popor, considerau ca definitivă întrunirea lor chiar din momentul proclamării Unirii în ianuarie 1859. Într-o proclamație din 12/24 octombrie 1859 prin care era adusă la cunoștința țării recunoașterea sa, Cuza Vodă — privind retrospectiv asupra actelor guvernării sale — aprecia că încă „de la suirea noastră pe tronurile Moldovei și a Valahiei noi nu am mai cunoscut în aceste țări nici moldoveni, nici munteni, ci numai români”⁴⁵. Iar faptul că la 21 septembrie/3 octombrie la Iași și la 26 septembrie /8 octombrie la București el primise firmanele de investitură fără fastul de odinioară ci într-un cadru de o mare simplitate și în prezența unei asistențe foarte restrînse era merit a scoate și mai mult în evidență caracterul lor formal, punînd în lumină totodată adevărul că domnia sa începuse din momentul alegerii sale de către un întreg neam unit prin identitatea de aspirații și interese.

Din chiar momentul alegerii sale ca domn, Cuza Vodă fusese conștient că principala îndatorire a sa și a generației în fruntea căreia îl plasase voința națiunii era de a realiza Unirea definitivă a românilor din cele două Principate și a înfăptui reforme modernizatoare în toate compartimentele societății, între aceste două laturi existînd un raport de complementaritate. Trebuia, prin urmare, să se acționeze în ambele sensuri pentru închegarea trainică a statului național întemeiat pe structuri burghezo-democratice, analoage celor existente în apusul Europei, care să contribuie la progresul și prosperitatea patriei. Dacă se are în vedere necesitatea inexorabilă a Unirii fără de care nu se putea fixa cadrul statal și nici pune în valoare posibilitățile existente de înfăptuire a reformelor, atunci apare întru totul îndreptățită atenția prioritară cu care în anii 1859—1862 s-a urmărit printr-o neslăbită energie și o rară perseverență acțiunea de contopire treptată a Moldovei și Munteniei, de recunoaștere a Unirii depline din partea Puterilor garante.

Pentru atingerea acestui obiectiv Domnitorul Cuza, oamenii politici români aveau ca suport voința mereu reînnoită a poporului nostru de a fi și a rămîne unit în cadrul uneia și aceleiași formațiuni statale. Încă de la 17/29 mai 1859 — deci înainte de a fi primit investitura — Cuza Vodă scrisese Împăratului Napoleon al III-lea cu o adîncă convingere că „Unirea desăvîrșită, definitivă, este mai mult ca oricînd nevoia celor două Principate. Această idee — continua el — a pătruns atît de adînc în conștiința poporului român, încît el o privește ca pe cea dintîi condiție a ființei sale”⁴⁶. Iar M. Kogălniceanu în programul guvernului său din 4/16 mai 1860, considerînd Unirea a fi cea dintîi problemă ce se cerea rezolvată, adăugase : „Dezvoltarea și întărirea naționalității române va fi țelul neadormitelor noastre străduințe, sufletul tuturor lucrărilor noastre, ca așa să avem nu numai a dori, dar și a dobîndi realizarea mîntuitorului princip : *Unirea*”⁴⁷. Idei programatice asemănătoare erau larg difuzate de publicațiile periodice. Așa, de pildă „Românul” în articolul cu titlul atît de semnificativ „Programa cea mare” punea în evidență nevoia Unirii depline ca dorință

statornică a națiunii întregi care „voiește a fi într-unite toate părțile corpului ei spre a putea trăi în adevăr și merge înainte spre îndeplinirea destinărilor ei”⁴⁸. Toate aceste mărturii atestă puternicele aspirații unioniste, de făurire și existența statului național legându-se mai și justificate speranțe.

Acționînd în vederea desăvîșirii programului unionist, Domnitorul Cuza, principalii săi colaboratori, sprijinindu-se pe țară, nu mai puteau realiza un nou fapt împlinit similar celui din ianuarie 1859, pentru că ar fi fost, fără îndoială, o carență de tact și o dovadă de puțină înțelegere politică să nesocotească îndemnul repetat venit din partea tuturor Puterilor garante (inclusiv a Franței) de respectare a Convenției de la Paris, împingînd în acest fel țara pe panta unor complicații inutile însă pline de primejdii. În consecință, s-a hotărît ca să se utilizeze mijloacele diplomatice, scontîndu-se pe înțelegerea arătată de unele mari puteri favorabile Unirii. În acest scop, în iunie 1860 s-a întocmit un memoriu în care, după ce dubla alegere era prezentată ca expresia unei ample mișcări naționale care n-a putut fi ignorată de nici o adunare reprezentativă, se argumenta necesitatea unificării celor două guverne și Adunări, precum și a revizuirii legii electorale pentru a se evita „o explozie violentă” a spiritului național și, concomitent, pune în aplicare reformele preconizate de Convenție⁴⁹. În același timp, se dădeau asigurări că românii „nu gravitează către nici o putere străină; ei aspiră, înainte de toate, să rămînă români”⁵⁰. Datorită situației internaționale nefavorabile, memoriul a fost înaintat Porții și Puterilor garante abia în decembrie 1860, adică după vizita Domnitorului Cuza la Constantinopol cînd Poarta, cercurile diplomatice de acolo dovediseră o atitudine plină de comprehensiune față de necesitățile Principatelor. Din acel moment au avut loc, pe diverse căi diplomatice, nenumărate discuții și tratative, culminînd în septembrie — octombrie 1861 cu conferința Puterilor garante de la Constantinopol care, în final, a definitivat proiectul de firman privind Unirea deplină a Principatelor acordată însă numai pe durata domniei lui Cuza Vodă.

Deși în cîteva rînduri, din diverse motive, Domnitorul fusese tentat (în parte și la sugestiile lui C. Negri⁵¹) să proclame el însuși deplina unificare administrativă a țării, punînd în acest fel capăt tergiversărilor ce păreau fără de sfîrșit ale cercurilor diplomatice, el a preferat, totuși, să aștepte hotărîrea Puterilor garante pentru ca acest nou act politic dorit de țară, care presupunea ignorarea unor stipulații importante ale Convenției de la Paris, să fie realizat cu consimțămîntul statelor europene și astfel înscris în dreptul public european. La 22 noiembrie/4 decembrie 1861 Poarta, dînd curs deciziei conferinței reprezentanților de la Constantinopol a Puterilor garante, a emis firmanul referitor la unirea administrativă a Principatelor. Două săptămîni mai tîrziu, la 3/15 decembrie, deschizînd sesiunile celor două Adunări ale deputaților, domnitorul Cuza le-a anunțat în mesajul adresat că „după trei ani de silințe neîntrerupte... Unirea este în fine dobîndită pentru noi”⁵², aceasta urmînd a fi — cum adăugase verbal în Adunarea Moldovei — „așa precum România o va simți și o va dori”⁵³. Într-o proclamație adresată națiunii române la 11/23 decembrie, aducîndu-i-se la cunoștință că „Unirea este îndeplinită. Naționalitatea română este întemeiată”, Cuza Vodă menționa că acest fapt mareț, „doit de generațiunile trecute, aclamat de corpurile legiuitoare, chemat cu căldură de noi... ” s-a înscris în datinile națiunilor, alesul ei de la 5 și 24 ianuarie dîndu-i „o singură Românie”⁵⁴. Era, așadar, un alt moment însemnat în destinul națiunii române, trecîndu-se de la unirea personală a Principatelor întruchipată în domnitorul Cuza la unirea efectivă a acestora sub denumi-

rea României, de atunci existind de fapt statul național român avind o structură încheșată, unitară, adică un singur domn, un singur guvern, o singură structură încheșată, unitară, adică un singur domn, un singur guvern, o singură Adunare și o singură Capitală.

Într-un cadru sărbătoresc, la 24 ianuarie 1862, s-a întrunit la București Adunarea legislativă cuprinzând deputații fostelor Adunări ale Moldovei și Munteniei. În discursul rostit, domnitorul țării sublinia că „o viață nouă începe astăzi pentru România. Ea intră, în fine, pe calea care o va conduce către împlinirea destinului său”. În același timp se releva că numai Unirea putea „să asigure viitorul nostru și să ne permită a da țării organizarea ce o așteaptă de atîta timp”. Făcînd un insistent apel la depășirea desbinărilor din trecut, Domnitorul cerea conlucrarea tuturor forțelor în vederea consolidării Unirii, pentru dezvoltarea materială și morală a țării, fiindcă „România va fi de aici înainte una și nedespărțită”⁵⁵

Manifestațiile de bucurie ale întregului popor român, satisfacția acestuia pentru împlinirea unuia din obiectivele național-statale de cea mai mare însemnătate, era — întocmai ca în ianuarie 1859 — în inimile și pe buzele tuturor. Noțiunile „România ! Unirea ! ” absorbeau — cum se scria într-o corespondență din București de la 18/31 decembrie apărută în „Wanderer” — atenția tuturor căci „oriunde ar merge cineva nu aude decît aceste cuvinte”⁵⁶. Adeziunea moldovenilor la unirea deplină și definitivă a Moldovei cu Muntenia rezultă, între altele, și din relatarea consulului rus de la Iași S. I. Popov potrivit căreia aceștia nu erau prea mulțumiți de recunoașterea temporară a Unirii cu Valahia deoarece — considerau ei — li se acorda vremelnice „ceea ce aceștia socotesc că este o necesitate absolută și indispensabilă existenței și prosperității lor”⁵⁷

Publicațiile periodice din Principate au inclus în paginile lor numeroase comentarii sublinierii însemnătății acestui moment de contopire a Munteniei cu Moldova cînd — cum scria „Românul” — cele două provincii istorice” se vor pierde una într-alta și vor redeveni un singur trup numit Națiunea Română, o singură țară, Țara Românilor”. Și ziarul „Românul” continua în stilul său avîntat atît de caracteristic să expună în ce consta esența convingerilor sale naționale, modalitățile de împlinire a acestora : „Să ne contopim dar unii cu alții, să devenim un singur trup și-un singur suflet, să dovedim foștilor moldoveni că nu ne-am cucerit unii pe alții, că nu a fost și este provincie mai mare și mai mică, ci o singură Românie ce este deopotrivă a tuturor”⁵⁸. Considerînd că la 24 ianuarie 1862 „va începe pentru România o epocă nouă de mărire și prosperitate” pentru că „Unirea este una din acele dorințe mari și adînci care a cuprins sufletul națiunii române și pentru a cărei împlinire de atîtea ori în trecutul nostru s-au făcut eroice încercări”, periodicul „Independența” aprecia și el cu justețe că Unirea administrativă, evenimentele acelor timpuri „strîng pentru veacuri într-o singură națiune pe fiii unei mume care au acelaș început, aceleași credințe, aceleași aspirații, aceiași misiune în viitor”⁵⁹.

Fără a avea amploarea și însemnătatea ecoului evenimentelor din ianuarie 1859, realizarea Unirii depline a avut totuși un larg și semnificativ răsunet printre românii din teritoriile subjugate, în statul român care se înfiripa ei văzînd nu numai un centru de raliere a tuturor conaționalilor, calea sigură și eficientă de întărire și dezvoltare a națiunii române dar și un punct de sprijin, de împropătare a energilor în lupta grea dusă pentru păstrarea ființei lor etnice. Știrea proclamării Unirii definitive a Principatelor de către Domnitorul Cuza a provocat printre românii de la Brașov „o bucurie nespusă”, existînd printre fruntașii aces-

toră intenția de a trimite în România o deputațiune care să exprime principelui „mulțămirea lor pentru silința și neclintita sa statornicie la întemeierea tronului român”⁶⁰. Zilei de 24 ianuarie /5 februarie 1862 când la Bueurești s-au inaugurat lucrările primei Adunări Legislative a României i-a consacrat „Concordia” din Pesta un comentariu în care scria : „Astăzi e ziua cea mare în care poporul român dintre Dunăre, Nistru și Carpați își pune fundamentul neclintit regenerării sale politice”, din acele momente „poporul ce constituie națiunea română în Orient” introducându-se între „națiunile chemate a lua parte la cursul destinelor umanității”.⁶¹ Acelaș memorabil eveniment i-a dedicat Iosif Vulcan poezia *La Unirea Principatelor Române*, străbătută de un vibrant patriotism, unde se arăta că pentru națiunea română răsărise soarele fiindcă românii și-au întins frățeste miinile, poezie ce avea ca leit-motiv versul — îndemn : „Aduceți-vă aminte de frații depărtați !”⁶². În sfârșit, la o ceremonie organizată la Paris s-au strîns în jurul agentului diplomatic român mai mulți români din Principate, deputațiuni ale românilor din Transilvania, din Banat și din Bucovina, precum și ofițeri români ce frecventau școlile militare franceze⁶³, reuniune menită așadar a pune în evidență unitatea de aspirații și de interese general românești și a simboliza ceea ce trebuia negreșit să devină viitoarea Românie prin vreaa tuturor fiilor națiunii.

În anii următori, Unirea efectivă — privită, alături de autonomie, a fi expresia cea mai concentrată și mai reprezentativă a suveranității naționale în sensul dorințelor și drepturilor întregului popor — a căpătat indirect o nouă confirmare internațională prin recunoașterea inclusă în Actul adițional din 16/28 iunie 1864 al Convenției de la Paris, potrivit căreia „Principatele-Unite pot în viitor a modifica sau a schimba legile care privesc administrațiunea lor din lăuntru, cu concursul legal al tuturor puterilor stabilite și fără nici o intervențiune”⁶⁴, se înțelege cu respectarea riguroasă a statutului lor internațional. Această prevedere de o excepțională însemnaătate, care întărea încă odată vechile drepturi de autonomie, a fost avută în vedere de forțele politice care, detronîndu-l pe Domnitorul Cuza la 11/23 februarie 1866, au apreciat că țara se folosea de dreptul său suveran spre a aduce modificările dorite în organizarea și în conducerea țării. Dar, înlăturîndu-l din domnie pe alesul de la 5 și 24 ianuarie 1859, prin însuși acest fapt ele au readus în discuția Puterilor garante chestiunea perpetuării Unirii înfăptuită cu atîta trudă, deoarece ea fusese recunoscută numai pe durata domniei lui Cuza Vodă.

Nu intră în rostul acestor pagini analiza cauzelor și împrejurărilor care au dus la înlăturarea brutală de la conducerea statului a Domnitorului Cuza și la aducerea pe tron a principelui străin. Ceea ce trebuie însă reținut sînt două serii de considerente generale avînd fiecare o mare însemnaătate. În primul rînd, cercurile politice liberal-radicală și conservatoare care au preluat cirna statului au considerat că Unirea era o realitate politică definitivă, intrată ireversibil în firea lucrurilor, ce nu mai trebuia sub nici o formă să constituie obiectul preocupărilor unor state sau a vreunui organism internațional, pentru apărarea ei punîndu-se în mișcare toate forțele și toate mijloacele. Așa, de pildă, în memoriul prezentat Conferinței de la Paris de delegații Principatelor, datat 3/15 aprilie 1866, se aprecia că Unirea Principatelor” care se consolidează tot mai tare atît prin actele internaționale ce necoțenit o afirmă, cît și prin foloasele diverse și multiple ce găsesse membri unei și aceleiași națiuni de a forma un singur corp”, ajunsesesă a fi o „dogmă, o credință” ce nu se mai putea sfărîma⁶⁵. Acest punct de vedere era îmbrățișat de www.dat.ro/manica.ro Principate, eîț și din pro-

vinciile subjugate⁶⁶. Ei erau hotărâți în acele momente să apere unirea cu orice preț și împotriva oricui. În „Românul” din primăvara anului 1866 se scria, de pildă, că „muntenii, moldovenii, ardelenii, toți frații și fiii ai uneia și aceleiași mame” care odinioară luptaseră „c-un eroism neegalat” la Racova și la Călugăreni, se vor lupta din nou „pentru sinta cauză a Unirii și a Neatirării naționale”⁶⁷.

În al doilea rând, aducerea pe tronul țării a unui principe aparținând uneia din familiile domnitoare ale Europei occidentale corespundea nu numai uneia dintre cerințele fundamentale ale programului unionist adoptat de Adunările ad hoc, ci — în ultimă instanță, avându-se în vedere experiența politică acumulată în timpul domniei lui Cuza Vodă — atît reconcilierii intereselor, forțelor politice interne, cît, mai ales, întăririi și consolidării țării pînă la punctul încît aceasta (cum bine sintetizase Titu Maiorescu o opinie unanim împărtășită) „să nu mai se ve puteilor celor mai ale continentului drept simplu obiect de compensație pentru toate combinările lor teritoriale, ca un pămînt fără suflete, care s-ar fi putut nimici în independența sa și alpi cu o egală ușurință cînd de un stat, cînd de altul”⁶⁸. Împlinirea acestui deziderat național nu era deci o dovadă a incapacității românilor de a se auto-guverna, ci un mijloc „pentru a pune capăt tutuilor pretențiunilor, pentru a depărta toate ambițiunile, pentru a nu lăsa nici un pretest intervențiunii străine”⁶⁹.

În pofida manifestărilor clare și hotărîte ale tutuilor românilor de preservare a Uniunii Principatelor, Conferința de la Paris a Puterilor garante, în hotărîrea din 21 aprilie/2 mai 1866, ignorînd proclamarea între timp de către țară, prin plebiscit, a principelui Carol de Hohenzollern, a cerut ca poporul român să se pronunțe prin reprezentanții săi legali, încă o dată, dacă dorea sau nu menținerea Unirii și, apoi, în funcție de decizia luată, să procedeze la alegerea Domnului (eventual, a Domnilor) numai dintre pămînteni⁷⁰.

Adunarea Deputaților, întrunită la 28 aprilie/10 mai 1866 pentru a dezbate — după cum se menționa în mesajul de deschidere ce-i fusese prezentat de Locotenența Domnească — „chestiunile cele mai vitale pentru existența noastră politică și națională”⁷¹, după o liberă și amplă dezbateră la care au luat parte numeroși deputați din ambele Principate⁷², cu o impresionantă unanimitate de voturi (109 voturi au fost pentru, nici unul contra, iar cele 6 abțineri au avut în mod expres în vedere oportunitatea înscăunării dinastiei străine și nu perpetuarea Unirii) a hotărît menținerea Unirii Principatelor și proclamarea ca Domn, sub numele de Carol I, a principelui Carol de Hohenzollern⁷³. După venirea în țară a noului Domnitor și depunerea jurămintului de credință la 10/22 mai, preluînd astfel conducerea statului, noua situație politică a fost consacrată prin textul noii constituții din 1/13 iulie, elaborată din propria inițiativă și care, pe temeiul dreptului de autonomie al țării, n-a mai fost supusă aprobării nici Puterii suzerane și nici Puterilor garante. Introducînd, pentru prima oară într-un act fundamental oficial, denumirea de *România*, în primul articol al constituției se stabilea că „Principatele Unite Române constituie un singur stat indivizibil sub denumirea de România”⁷⁴, fără a se face vreo mențiune privitoare la suzeranitatea Porții sau la drepturile pe care și le asumaseră Puterile garante prin tratatul de la Paris. Era, fără îndoială, un energic act de autoritate care întărea suzeranitatea națională și, în același timp, o afirmare fără echivoc o indestructibilei unități statale a românilor. În cele din urmă, după tratative anevoioase (în timpul cărora s-a simțit iarăși din plin sprijinul Franței lui Napoleon al III-lea), Poarta a

recunoscut la 11/23 octombrie 1866 pe Carol I ca Domnitor, conferindu-i ereditatea domniei⁷⁵. În acest fel, Unirea Principatelor pentru care pe parcursul unui deceniu românii acționaseră cu o mare abnegație și o neslăbită fermitate, era recunoscută ca un fapt desăvârșit și ireversibil, fiind înscisă ca atare în dreptul public european. Momentul, foarte important, a marcat în același timp deplina biruință a programului de unitate național-statală stabilit în Adunările ad hoc.

NOTE

¹ Mihail Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, Edit. Politică, București, 1967, p. 288.

² *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintare a României spre comunism* Edit. Politică, București, 1975, p. 34.

³ *Națiunea română. Geneză. Afirmare. Orizont contemporan*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 111 (autor : Damian Hurezeanu).

⁴ *Ibidem*, p. 381 (autor : Gh. Platon).

⁵ Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. III. *Poezii populare*. Text stabilit de Georgeta Rădulescu-Dulgheru. Studiu introductiv, note și comentarii, variante de Gheorghe Vrabie. Edit. Academiei R.S.R., București, 1978, p. 310.

⁶ „Românul”, București, IV, f. nr., 16 februarie 1860, p. 146. (Articolul „Legalitatea”, datorat, se pare, lui C.A. Rosetti).

⁷ Într-un memoriu din 1855 despre atitudinea Austriei în chestiunea Orientală, Ion C. Brătianu arăta că însemnătatea românilor „rezultă nu numai din cauză că sunt un popor de zece pînă la douăsprezece milioane de suflete, dar mai ales pentru că formează poporul cel mai omogen în limbă, în religie, în tradițiuni și în aspirări”, România reconstituită fiind Dacia lui Traian, adică țara „care se cuprinde între Tisa, Nistru, Marea Neagră și Dunăre”, („Românul” IV, nr. 136, 15, 16 mai 1860, p. 407). În legătură cu aceste cerințe, publicistul S. Marc-Girardin scria în decembrie 1855 : „Mă îndoiesc numai că România să poată primi ast viitor făcut gata din mânele diplomației occidentale. Popoarele își fac viitorul lor singure și prin propriile lor sforțe. Acela care așteaptă de la străin acest viitor, nu-l au de loc” (*Ibidem*, nr. 133, 12 mai 1860, p. 397); *Vezi și Unitatea națională a românilor în epoca modernă 1821—1918*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1985, p. 102—104 (autor al capitolului : An. Iordache).

⁸ Leonid Boicu, *Diplomația europeană și cauza română (1856—1859)*, Iași, Edit. Junimea, 1978, p. 7—91. Într-o scriere oficioasă a guvernului francez din 1856 se dădea următoarea ripostă celor care contestau originea comună a moldovenilor și muntenilor, dorința lor de a se uni : „Moldova este o naționalitate? Valahia este o alta? Aceste două provincii sunt părți ale aceluiași corp, națiunea română”. (*Acte și documente relativ la istoria renașterii României*, vol. III, p. 115).

⁹ „Secolul”, București, an I, nr. 47, 24 iunie 1857, p. 1.

¹⁰ *Acte și documente ...*, vol. VII, p. 167..

¹¹ N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ediția a II-a, adăugită, vol. IV, București, 1929, p. 118.

¹² *Românii la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană. Documente externe.*, vol. I, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 121.

¹³ Dan Berindei, *Statul modern în viziunea făuritorilor Unirii Principatelor*, în vol. *Stat, societate, națiune*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1982, p. 118—127.

¹⁴ *Acte și documente ...*, vol. V, p. 748.

¹⁵ „Românul”, IV, nr. 197, 15 iulie 1860, p. 594. Poetul G. Sion în „Șchițe de suvenir” punea următoarele cuvinte în gura unui boier-patriot care sintetizau de fapt gîndurile nutrite de toți unioniștii : „În Convenție mai toate pot fi bune, numai să știm a le întoarce spre binele nostru. Cu principiile ce ni s-au dat, ne putem dezvolta și întări naționalitatea, pentru ca să putem la timp juca rolul nostru între alte popoare și a ne cere drepturile care credem că acum nu ni s-au respectat” (*Ibidem*, II, nr. 95, 27 noiembrie/9 decembrie 1858, p. 276).

¹⁶ *Acte și documente ...*, vol. VII, p. 341—342.

¹⁷ *Ibidem*, p. 318. Articolul „Mina de fier”.

¹⁸ „Românul”, II, nr. 84, 23 octombrie/4 noiembrie 1858, p. 334.

¹⁹ *Acte și documente ...*, vol. VII, p. 740. Referindu-se la punctele de vedere conținute în profesiunea de credință a partidei naționale din Moldova, redacția „Dimboviței”, condusă de poetul D. Bolintineanu, preciza : „Această profesie de credință respiră mai aceleași princip ce le propagă și cele trei foi politice de pe malurile Dimboviței și putem zice cu încredințare că nu a

fost pentru aceasta nici o înțelegere de mai înainte întru foile de dincoace de Milcov și Steaoa Dunării. Dar aceste foi, prin natura lucrurilor, prin principiile ce-i propagă, nu puteau face decât astfel". („Dimbovița”, București, I, nr. 20, 17 decembrie 1858, p. 97).

²⁰ „Românul”, III, n 6, 15/27 ianuarie 1859, p. 22.

²¹ *Acte și documente* ... vol. VIII, p. 381—382.

²² Aprecierea aparține lui Ion Ghica („Independența”, București, IV, nr. 16, 16 octombrie 1861, p. 50).

²³ „Românul”, III, nr. 15, 5/17 februarie 1859, p. 58.

²⁴ *Ibidem*, V, nr. 51—52, 21 februarie 1861, p. 123 (Articolul *Partida națională în Divanul ad-hoc și Adunările electivă* de Ion C. Brătianu).

²⁵ „Dimbovița”, I, nr. 32, 28 ianuarie 1859, p. 125.

²⁶ „Independența”, IV, nr. 16, 16 octombrie 1861, p. 50.

²⁷ *Acte și documente* ... , vol. VIII, p. 750

²⁸ *Ibidem*, p. 679—680. La 27 ianuarie (st. v.) 1859 S. Lambrino, administratorul districtului, Fălciu raporta autorităților superioare că toate clasele „plină și treptele cele mai de jos” își exprimau entuziasmul strigînd neîncetat „Astăzi România și-a recăpătat drepturile [...] Astăzi România a triumfat, frații de peste Milcov au încoronat triumful” (Arh. St. București, M.A.I., Moldova, dosar 8 bis/1859, f. 88).

²⁹ „Românul”, III, nr. 22, 21 februarie/5 martie 1859, p. 86. Un punct de vedere asemănător susținea la sfîrșitul anului 1859 și Dim. Brătianu cînd scria că la 24 ianuarie „am lucrat cu inima de român”, făcînd ceea ce Europa „n-a putut nici ne da, nici ne lua, am făcut o Românie una și nedespărțită” (*Ibidem*, IV, f. nr., 8/20 februarie 1860, p. 118). Alte mărturii privind semnificația istorică a evenimentelor din ianuarie 1859 la Mircea Mușat, Ion Ardeleanu *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 286—290.

³⁰ *Acte și documente* ... , vol. VIII, p. 1004—1006.

³¹ *Ibidem*, p. 639.

³² *Ibidem*, p. 722.

³³ *Ibidem*, p. 340 și 992—993.

³⁴ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. IX. *Unificatorii*, București, 1938, p. 358.

³⁵ *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. III, p. 527.

³⁶ „Dimbovița”, I, nr. 54, 22 aprilie 1859, p. 213.

³⁷ *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. VII. *Corespondență diplomatică engleză (1856—1859)*, București, 1984, p. 940.

³⁸ *Ibidem*, p. 932. Telegrafîind, a doua zi după alegerea de la București, despre entuziasmul produs la Iași, același consul informa pe superiorii săi că jurnalele din Moldova scrisese că „dacă Poarta va îndrăzni să refuze investitura, românii îi vor respinge autoritatea și, de la primul la ultimul, își vor apăra drepturile pînă la capăt” (*România la 1859* ... , p. 348).

³⁹ Emil Boldan, *Alexandru Ioan Cuza și Costache Negri. Corespondență*. Text ales și stabilit, traducere, studiu introductiv și note de ... , București, Edit. Minerva, 1980, p. 10. El adăugase cu o admirabilă demnitate patriotică: „o cerere atît de manifestă a unui neam întreg mai mult trebuie a se ține în samă decât o Convenție făcută pentru noi dar fără noi” (*ibidem*).

⁴⁰ *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. VII, p. 955; vezi și p. XX.

⁴¹ „Românul”, III, nr. 29, 10/22 martie 1859, p. 113. Articolul a fost reprodus în C. A. Rosetti, *Gînditorul, Omul*, Studiu, antologie și note de Radu Pantazi, Edit. Politică, București, 1969, p. 273—275.

⁴² Recapitulînd în 1860 principalele evenimente din 1859 G. Sion arăta că în vara aceluia oamenii erau îngrijorați ca Austria și Turcia „să nu facă vreo invaziune subită și prin o surprindere să desființeze faptul împlinit al alegerilor de la 5—24 ianuarie” („Revista Carpaților”, I, nr. 1, 1860, p. 90).

⁴³ Dar Berindei, *Frământările grănicerilor și dorobanților în jurul formării taberei de la Florești (Vara anului 1859)*, în „Studii”, X (1957), nr. 3, p. 117.

⁴⁴ „Dimbovița”, I, nr. 78, 15 iulie 1859, p. 316; sublinierile aparțin periodicului.

⁴⁵ N. Iorga, *Apelul către Unire al lui Cuza Vodă la 1859*; în „Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice”, seria III, tom XII (1931), p. 92—92. Proclamația fusese redactată și contra-semnată de Vasile Alecsandri ca Ministru Secretar de Stat al Departamentului Trebilor Străine al Țării Românești.

⁴⁶ N. Corivan, *Scopul misiunii secrete a lui Bălăceanu și atitudinea lui Napoleon al III-lea*, în „Cercetări istorice”, Iași, VIII-IX (1932—1933), nr. 1, p. 12—14.

⁴⁷ Apud Dan Berindei, *Lupta diplomatică a Principatelor Unite pentru desăvîrșirea Unirii (24 ianuarie 1859—24 ianuarie 1862)* în *Studii privind Unirea Principatelor*, Edit. Academiei, București, 1960, p. 428.

⁴⁸ „Românul”, IV, nr. 118, 29 aprilie 1860, p. 357.

⁴⁹ A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. I, Iași, 1903, p. 203—208; Dan Berindei, *loc. cit.*, p. 431.

⁵⁰ Arh. St. București, microfilme Franța, rola 9, c. 91 v.; între c. 86—92 se află textul memoriului înaintat Franței.

⁵¹ Încă de la 12/24 mai 1861 C. Negri sfătuisese pe Cuza Vodă să proclame Unirea dacă nu me va fi acordată, „căci nu există alt mijloc de a governa și de a menține liniștea decât de a satisface o dorință care astăzi este unanimă în Principate” (Em. Boldan, *op. cit.*, p. 192).

⁵² *Gîndirea social-politică despre Unire (1859)*, Edit. politică, București, 1966, p. 278.
⁵³ „Românul”, V, nr. 341—342, 7—8 decembrie 1861, p. 1069. El țineuse și cu acest prilej să explice că ceruse Unirea deplină „bazîndu-mă pe voturile dv. . și pentru ca să nu pun țara pe o cale periculoasă” (*Ibidem*).

⁵⁴ *Gîndirea social-politică despre Unire (1859)*, p. 279.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 282—283. Probabil la ultima propozițiune din discursul Domnitorului se referea corespondența din București de la 25 ianuarie/6 februarie apărută în ziarul austriac „Wanderer”, atunci cînd informa cititorii că la sfîrșitul cuvîntului său, cu fața întoarsă către tribuna unde se aflau reprezentanții puterilor străine, Cuza Vodă a spus: „România rămîne pentru eternitate unită, nimeni nu se mai poate gîndi s-o despartă iarăși” („Românul”, VI, nr. 41, 10 februarie 1862, p. 122).

⁵⁶ „Românul”, VI, nr. 5, 5 ianuarie 1862, p. 9.

⁵⁷ *Românii la 1859 . . .*, vol. I, p. 563. Însuși Domnitorul luase poziție împotriva limitării recunoașterii Unirii depline doar la durata domniei sale, considerînd pe bună dreptate că acea stipulație restrictivă impusă de Austria contribuia la menținerea nesiguranței politice, primejdindu-i viața (Dan Berindei, *Lupta diplomatică pentru desăvîrșirea Unirii . . .*, p. 447); vezi și Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, ed. a II-a revăzută și adăugită, București, 1970, p. 112.

⁵⁸ „Românul”, VI, nr. 6, 6 ianuarie 1862, p. 13.

⁵⁹ „Independența”, București, IV, nr. 85—86, 10 ianuarie 1862, p. 255. Referindu-se la perspectivele pe care Unirea deplină le deschidea poporului român, periodicul invita Europa să constate că „Unirea este împlîntată în inima fiecărui român”, că națiunea toată este cuprinsă de entuziasm cînd pune cea dintîi piatră a întemeierii naționalității sale și n-are decît o singură voce pentru a striga „să trăiască România una și nedespărțită” (*ibidem*).

⁶⁰ „Românul”, V, nr. 364, 30 decembrie 1861, p. 1137.

⁶¹ *Ibidem*, VI, nr. 36, 37 din 5, 6 februarie 1862, p. 10 5.

⁶² *Ibidem*, nr. 40, 9 februarie 1862, p. 119.

⁶³ *Ibidem*, VI, nr. 38, 7 februarie 1862, p. 110.

⁶⁴ Vasile M. Kogălniceanu, *Acte relative la 2 mai 1864*, București, 1894, p. 72, 1894, p. 72. În acceptarea temporară a Unirii de către Poartă și Puterile garante doar pe timpul vieții lui Cuza stă, într-o stranie dialectică paradoxală, atît țaria cit și slăbiciunea poziției sale: țaria, pentru că el singur și nimeni altcineva întruchipa principiul Unirii care, trebuind a fi negreșit menținut și apărât de toate forțele politice naționale contribuia implicit la menținerea sa pe tron; slăbiciunea — pentru că numai prin înlăturarea lui din domnie se putea pune capăt stării de provizorat, deschizîndu-se astfel calea desăvîrșirii programului unionist integral vizînd unirea definitivă sub un principie străin.

⁶⁵ D. A. Sturdza, *Însemnătatea europeană a realizării definitive a dorințelor rostite de Divanurile ad-hoc în 7/19 și 9/21 octombrie 1857*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, seria II, t. XXXIV (1911—1912), București, 1912, p. 820.

⁶⁶ În „Concordia”, imediat după detronarea lui Cuza, se cerea liberalilor să aibă grijă a purta „flamură națională înalt” pentru a nu-și atrage „blestemul posterității”, căci „Unirea Principatelor Române e mai adînc înrădăcinată în inima poporului întreg decît să mai sufere ruptura intentată de turcul și dorită de una sau două puteri dușmane României” („Concordia, an VI, nr. 17—480, 27 februarie/11 marti 1866, p. 73). La rîndul său „Gazeta Transilvaniei” cerea într-un comentariu unirea în cuget a românilor din Principat pîtru a putea face față tuturor dificultăților și a menține Unirea („Gazeta Transilvaniei” an XXIX, nr. 24, 11 aprilie/30 martie 1866, p. 96).

⁶⁷ „Românul”, X, 15 mai 1866, p. 282. Autorul articolului era G. Missail.

⁶⁸ [Titu Maiorescu], *Asupra broșurii Germania, România și principele Carol de Hohenzollern*, Iași, 1875, p. 8.

⁶⁹ „Românul”, X, 16 martie 1866, p. 98—99. (Scrisoare din Paris, 13 martie, adresată de Ioan Lahovary și Eug. Stătescu unei publicații franceze).

⁷⁰ D. A. Sturdza, *Autoritatea faptului îndeplinit eșeculat în 1866 de cei îndreptății*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, seria II, XXXIV (1911—1912), București, 1912, p. 943.

⁷¹ *Ibidem*, p. 945. Apreciînd că Unirea a fost timp de secole aspirația principală a românilor și, drept consecință, la începutul anului 1859 Principatele dovediseră „o unanimă înfrățire, în dorința și în voința de a o realiza”, mesajul continua: „Unirea este astăzi un fapt puternic, intrat în dreptul ginților; I-am sășsinut cu prețul a imense sacrificii și voim să-I menținem neatins în viitor” (*Ibidem*, p. 945—946).

⁷² Gr. Chiriță, *România și Conferința de la Paris. Februarie — iunie 1866*, în „Revista de istorie”, 38, 1985, nr. 11, p. 1089—1090.

⁷³ D. A. Sturdza, *Autoritatea* . . . , p. 979—981.

⁷⁴ Al. Pencovici, *Dezbaterile Adunării Constituante din anul 1866 asupra constituțiunei legi electorale din România*, București, 1883, p. 290.

⁷⁵ Textul scrisorilor schimbate între marile vizir și domnitor, precum și a firmanului de investitură, în „Archives diplomatiques. Recueil de diplomatie et d'histoire”, Paris, VII (1867), t. I, p. 270—272 ; t. II, p. 693—696 ; vezi și *Românii la 1859* . . . , vol. I, p. 642—647.

L'UNION DES PRINCIPAUTÉS, L'ÉDIFICATION DE L'ÉTAT MODERNE DANS LA PERSPECTIVE DU DÉVELOPPEMENT DE LA NATION ROUMAINE (1856 — 1866) (I)

Résumé

Dans l'histoire de la Roumanie, l'Union des Principautés constitue un moment de la plus haute portée : premièrement parce ce que celle-ci a permis l'accomplissement, dans une grande mesure, de tendances historiques séculaires, d'aspirations ardentes à la réalisation de l'unité étatique des Roumains, devenant à son tour la prémisse, l'étape nécessaire la conquête de l'indépendance de l'Etat roumain et à son parachèvement par la grande Union de 1918 ; deuxièmement, parce que par une action énergique et un immense effort elle a changé le cours et le rythme de l'évolution historique enregistrée jusqu'alors, arrachent le peuple roumain à l'autocratie orientale, en réorganisant les cadres de sa vie suivant des structures bourgeoises-démocratiques d'après le modèle de l'Europe occidentale. La nation roumaine (devenue précisément alors une remarquable force historique rénovatrice) a eu de la sorte la possibilité de défendre l'intégrité de sa terre ancestrale, d'assurer son libre développement dans cette zone de l'Europe.

A travers large perspective, l'étude présente (dans le premier paragraphe) des actions, idées et appréciations tirées notamment de sources documentaires inédites ou moins connues concernant la manière dont on a abouti en janvier 1859 au triomphe de l'idée de l'Union des Principautés par la double élection du prince Al. I. Cuza. Dans le second paragraphe, l'on a examiné les puissantes actions déployées pour la reconnaissance de la double élection et puis, en 1862, de l'union pleine et entière des deux des deux corps du pays, pour que, finalement, soient évoquées les causes et les circonstances de l'avènement au trône de la Roumanie, en mai 1866, du prince Charles de Hohenzollern-Sigmaringen, acte politique de portée majeure, ayant pour principal et immédiat effet la reconnaissance par les grandes puissances européennes de l'Union des Principautés comme un fait perpétuel, parachevé et irréversible, inscrit comme tel en octobre 1866 dans le droit public européen.

A. UBICINI ȘI CAUZA UNIRII PRINCIPATELOR

NICOLAE ISAR

Jean Henri-Abdolomyne Ubicini s-a născut în Franța în localitatea Issoudun, la 28 octombrie 1818, într-o familie de origine italiană.

În general, despre copilăria și tinerețea sa, despre studiile sale cunoaștem puține date. A urmat liceul la Versailles, apoi, un timp, cursurile unei școli superioare normale, voind a se dedica învățămîntului și funcționînd cîțiva ani, în tinerețe, ca profesor suplinitor într-un colegiu francez. Știm, apoi, că din motive familiale a părăsit învățămîntul, pentru a călători cîtva timp în străinătate, în Italia, patria sa de origine, în Grecia și Turcia, oprindu-se mai mult la Constantinopol¹. Va fi fost adînc impresionat de aceste călătorii din urmă, problematicii lumii orientale și sud-est europene destinîndu-le apoi, de-a lungul vieții sale, principalele sale preocupări.

Mai multe date avem despre el, începînd de la 1848, cînd ia contact cu tinerii revoluționari români, și invitat de unul dintre ei, de C. A. Rosetti, vine la București tocmai în cursul desfășurării revoluției. Această călătorie la București în vara anului 1848 a fost decisivă pentru inițierea sa în istoria românilor, pentru înțelegerea aspirațiilor de unitate și independență națională, de progres social, ale poporului român.

Punîndu-se în slujba cauzei revoluției române și bucurîndu-se de încrederea fruntașilor revoluționari români, el îndeplinește în vara anului 1848 o importantă misiune politico-diplomatică, din însărcinarea guvernului provizoriu mergînd la sud de Dunăre, la Rusciuk, pentru a duce tratative cu turcii în vederea unui compromis, act realizat ulterior, prin autodizolvarea guvernului provizoriu și recunoașterea de către Suleiman-pașa a locotenenței domnești, constituită din cei trei cunoscuți fruntași revoluționari. Va însoți apoi, în calitate de secretar de limbă franceză, delegația revoluționarilor români la Constantinopol, prin legăturile sale personale cu alți compatrioți sau cu unele autorități turcești încercînd să-i ajute pe revoluționarii români. Deși, cum se știe, ambasadorul francez la Constantinopol, generalul Aupick, personal dovedea o oarecare înțelegere față de evenimentele din Principate, în acest sens luînd inițiativa trimerii la București a unuia dintre colaboratorii săi, în vederea unei veridice informări², totuși, și datorită poziției oficiale a guvernelor marilor puteri — inclusiv a celui francez — delegația revoluționarilor români nu era recunoscută, Poarta fiind obligată, mai ales sub presiunile Rusiei țariste, să trimită la București un al doilea comisar, Fuad-pașa, cu dispoziții severe de represiune.

Detestînd intervenția militară străină împotriva revoluției române și resimțînd adînc drama revoluționarilor români, obligați să ia drumul exilului, Ubicini va rămîne în strînsă legătură cu ei, sprijinînd inițiativele lor, încurajînd speranțele lor de reizbucnire a revoluției, apoi de realizare, pe cîte cale sau alta, a idealului de unitate și independență națională. Din

toamna anului 1848, A. Ubicini participă activ la acțiunea propagandistică de informare corectă a opiniei publice și cercurilor politico-diplomatice occidentale asupra evenimentelor din Principate. Din colaborarea sa cu emigranții români de la Paris cu N. Bălcescu în primul rind, a ieșit și prima scriere a lui Ubicini asupra românilor, acel cunoscut *Mémoire justificatif de la révolution roumaine*, publicat în vara anului 1849, la Paris ³, și considerat pe bună dreptate, de unii exegeți, operă comună ⁴, o lucrare de remarcabilă însemnătate, care, odată cu protestul împotriva intervenției militare străine, releva opiniei publice occidentale punctul de vedere al revoluționarilor asupra evenimentelor de la 1848 din Principate, ea exprimă în mod convingător idealurile de libertate și dreptate urmărite de revoluție și revoluționari.

Asupra opiniilor sale privind desfășurarea și obiectivele revoluției române de la 1848, asupra participării sale la evenimente, va reveni Ubicini peste mai mulți ani, într-un serial de articole, publicat în gazeta franceză „Le siècle”, la sfârșitul anului 1857 și începutul anului 1858 ⁵, în plină desfășurare a luptei pentru Unirea Principatelor.

Angajat activ în anii care au urmat revoluției de la 1848 în acțiunea de propagandă menită să servească cauza eliberării și unității naționale a românilor, stabilind contacte cu diferite publicații franceze sau din alte țări occidentale, în vederea angajării lor pe linia aspirațiilor românești, consolidând legăturile sale personale cu fruntașii emigrației române, extinzând contactele cu alți patrioți români și pe calea inițiativei sale de a întreține la Paris un mic pensionat, cu copii de români ⁶, A. Ubicini va fi unul din publiciștii francezi — prieteni ai românilor — care va întreține nestinsă flacăra ideilor de la 1848, până în anii luptei pentru Unirea Principatelor, subliniind prin scrierile și activitatea sa legătura firească dintre cele două mari evenimente.

Cum am mai arătat, interesul publicistului francez pentru lumea orientală fusese incitat mai întâi, cu ani în urmă, de călătoriile făcute, dar el s-a dezvoltat mai apoi în condițiile în care, în general, opinia publică occidentală se preocupă tot mai mult de o asemenea problematică, sub influența apropiatului conflict care se profila la orizont.

Prima dintre lucrările lui Ubicini privitoare la Turcia, *Lettres sur la Turquie*, publicată la Paris în 1851, cu o dedicație către ministrul de externe turc, Aali-pașa ⁷, răspundea acestui interes crescând al opiniei publice occidentale pentru evoluția problemei orientale. Constituită din articolele sale publicate, începând din 1850, în „Moniteur universel”, această lucrare a avut un mare succes, făcând obiectul analizelor în presa occidentală, în Anglia, Franța, Germania și Italia, datele celor 13 scrisori, din cite se compunea lucrarea, intrând în diferite enciclopedii de mare circulație, ca de pildă, „Almanahul de Gotha”. Astfel se explică reeditarea, revăzută și adăugită, a acestei lucrări, la numai doi ani, în 1853, în introducerea căreia autorul însuși, referindu-se la prima ediție, notează : „Cumpărate de miniștrii Afacerilor străine, ai războiului, marinei, agriculturii și comerțului, *Scrisorile despre Turcia* au devenit un fel de ghid oficial pentru tot ce privește statistica și starea prezentă a Imperiului Otoman” ⁸.

Mai adăuga autorul, desigur, cu aceeași notă exagerată, cu scopuri publicitare, că lucrarea sa făcuse să se nască în țările occidentale un curent de opinie în favoarea Turciei. — Cei care citesc această lucrare — așa cum va fi

și cazul scrierilor următoare ale lui Ubicini — pleda pentru sprijinirea Turciei de către Occident în fața amenințării Imperiului țarist, că, în același timp, ea mărturisea indirect și compasiunea autorului pentru popoarele aflate sub dominație otomană, fără a dezvolta aici concepția sa — proprie și altor publiciști din Occident — privind necesitatea schimbării orientării politicii otomane, în sensul colaborării cu aceste popoare, cu prețul acceptării emancipării lor.

În anul următor, Ubicini publică o altă lucrare, cu caracter documentar, abordând „chestiunea locurilor sfinte”, ca parte a problemei orientale¹⁰, în care înserează și documente privind Principatele Române¹¹. Este semnificativ faptul că, deși o asemenea lucrare viza în mod direct numai într-o mică măsură Principatele Române, incidența ei cu problematica cauzei române era sesizată de patrioții români. Așa ne explicăm traducerea ei la București, încă din anul apariției, de către Atanasie Picleanu¹².

Preocupările sale din acești ani privitoare la Turcia sînt încununuate cu publicarea în 1855 a sintezei intitulată *La Turquie actuelle*¹³, lucrare de amplă informare asupra situației social-economice și politice din Imperiul Otoman și sud-estul Europei. Cum se vede din „Introducerea” la această lucrare, la aceasta dată, Ubicini împărțea Imperiul Otoman în două categorii de teritorii : „posesiuni imediate”, aflate sub directa stăpînire a sultanului, și „posesiuni mediate sau tributare”, teritorii considerate ca făcînd parte din imperiu, dar administrate indirect; dintre acestea din urmă, unele, ca Serbia, Țara Românească și Moldova, erau conduse de domni indigeni, aveau o legislație proprie și o administrație internă independentă. Raportîndu-se la situația popoarelor din imperiu, el conchidea că „nici o parte din Europa nu se compune din elemente atît de diverse, de eterogene, ca Imperiul Otoman. Acesta nu este o națiune, este o compoziție de națiuni”¹⁴.

În capitolul al VII-lea al acestei lucrări, Ubicini se referă la evenimentele de la 1848 din Principatele Române¹⁵, subliniind aspirațiile de emancipare națională ale poporului român, anticipînd în acest context reluarea preocupărilor sale speciale privind revoluția română de la 1848. Amintind aici de misiunea îndeplinită de el din însărcinarea guvernului revoluționar român, anume de a trata cu înaltul comisar al Porții, Suleiman-pașa, precum și cu Omer-pașa, care conducea armata turcească de intervenție, staționată la sud de Dunăre, el dă o serie de amănunte asupra vieții celui din urmă, subliniind caracterul ingrât al misiunii sale și de care Omer însuși ar fi fost conștient¹⁶.

În acest an, 1855, Ubicini inaugurează și seria lucrărilor sale privitoare la români, în care el, în consens cu aspirațiile patrioților români, pledează cauza Unirii Principatelor. Este vorba de cunoscutul său studiu asupra poporului român, publicat în „Revue de l'Orient”, sub numele de *Ballades et chants populaires de la Roumanie*, publicat apoi și în broșură¹⁷.

Scrisă cu multă căldură, cu înțelegere pentru istoria și aspirațiile românilor, cum se știe, lucrarea era prilejuită de apariția în acest an a culegerii cu același titlu aparținînd lui Vasile Alecsandri. Partea întîia este de fapt o prezentare plină de simpatie și obiectivitate a istoriei românilor. Din originea romană și trecutul glorios al românilor, el deduce izvoarele doinelor, baladelor, obiceiurilor, cărora le conferă o mare prețuire.

Succesiv, autorul se referă la latinitatea poporului român, la simbioza daco-romană, la rezistența în fața migratorilor, la întemeierea statelor medievale și lupta lor eroică pentru neatîrnare; amintește de capitulații,

pe care turcii nu le vor respecta, se referă apoi la decăderea din epoca fanarioților și la pierderile teritoriale de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, pentru a puncta câteva aspecte majore ale renașterii românești, începînd cu revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, de cînd e vorba de „o eră și o politică nouă”¹⁸.

În acest context, el relevă semnificația renașterii culturale românești, raportîndu-se la Eliade, acest „Corai al României”, după expresia lui¹⁹, la Gh. Asachi, N. Bălcescu, Vasile Alecsandri și alții. Citează în mod deosebit pe Bălcescu cu articolele publicate în „Magazin istoric pentru Dacia” și în primul rînd *Puterea armată și arta militară la români*, tradus și în „Revue de l’Orient”, în 1846, precum și opera sa neterminată despre Mihai Viteazul, amintind că ultima oară îl întîlnise pe autorul ei la Constantinopol, cu patru luni înainte de a muri. În ceea ce îl privește pe V. Alecsandri, amintește de culegerea sa *Doine și lăcrămioare*, tradusă în franceză la Paris, în 1852, de I. Voinescu II, precum și de aprecierile favorabile despre poeziile poetului român publicate în „Revue de l’Orient” sub semnătura lui A. Grün, relevînd aici meritele lui Alecsandri în a descoperi și pune în valoare doinele, cîntecele și poeziile populare românești²⁰.

La sfârșitul broșurii, ca o concluzie a analizelor sale, Ubcini scoate în evidență ideea unității tuturor românilor, împărțiți de vitregia vremurilor în provincii diferite, precum și a necesității ca Occidentul să sprijine refacerea unității lor statale. „Ce rezistență — scrie el — nu ar opune invaziilor slavismului o masă compactă compusă din 8 milioane de oameni de aceeași limbă, dacă celalalte națiuni din Occident ar recunoaște deschis comunitatea de origine și interese care leagă destinul său de al lor !”²¹. Este de fapt, aprecierea pe care Ubcini o va relua și dezvolta drept concluzie finală a lucrării din anul următor, cea mai importantă din cîte a scris, privind istoria românilor.

Este vorba de *Provinces d’origine roumaine*, constituind partea a doua a volumului intitulat *Provinces danubiennes et roumaines*, scris în colaborare cu un compatriot și apărut la Paris în 1856²². Aici, în *Introducere*, el face o privire de ansamblu asupra situației Principatelor, referindu-se la întindere, mediu geografic, populație, situația politică, clase sociale, guvern, administrație și instituții ; se referă apoi, pe rînd, la istoria veche și medievală, la istoria „contemporană”, de după 1821.

Subliniază ideea că toate provinciile românești fuseseră în vechime locuite de daci, relevînd vitejia acestora în luptele cu romanii. Însă, sub influența curentului latinist — influență pe care o găsim și în lucrările despre români ale altor publiciști francezi din epoca Unirii —, referindu-se la dispariția eroică a lui Decebal, el notează că, odată cu acesta, „dispăru un popor, care, prin curajul său, merita să trăiască”²³, Traian fiind obligat să „repopuleze” provincia cu coloniști romani. Retragerea aureliană este corect prezentată, subliniind că marea majoritate a populației romanice nu s-a retras la sud de Dunăre, în acest sens citîndu-l masiv pe compatriotul său J. A. Vaillant²⁴. Pentru conservarea caracterului latin al limbii și „neamestecul” cu popoarele barbare migratoare, în acest context, el citează, de asemenea, lucrarea lui M. Kogălniceanu²⁵. Eforturile strămoșilor pentru a păstra „independența și libertatea”, precum și străvechea unitate, primesc o grea lovitură, subliniază el, în jurul anului 1000, cînd Transilvania ar fi fost cucerită, după grele lupte, de către maghiari, de la această dată

inaugurându-se de către regii maghiari politica de desnaționalizare a românilor ardeleni, în scopul consolidării acestei cuceriri ²⁶.

După ce se referă la întemeierea statelor de sine stătătoare românești și la primele confruntări armate cu turcii ²⁷, autorul pune problema vechilor capitulații, subliniind că din secolul al XVI-lea, odată cu începutul decăderii acestor state, suzeranitatea formală a Imperiului Otoman tindea a deveni o dominație efectivă. Pericolul este pentru moment înlăturat de Mihai Viteazul, cărui Ubicini îi închină un capitol. „El încearcă — scrie publicistul francez — să reunească într-un singur corp național pe toți locuitorii vechii Dacii”; el înțelesese „adevăratele interese ale provinciilor românești” ²⁸, dar împrejurările i-au fost cu totul nefavorabile. În acest context, Ubicini citează o apreciere a lui Engel, anume că dacă încercarea lui Mihai Viteazul ar fi reușit, altul ar fi fost destinul poporului român.

Cu toată epopeea lui Mihai Viteazul, secolul al XVII-lea, după opinia autorului, stă în bună parte sub semnul decăderii, domniile lui Matei Basarab, Mihnea al III-lea, Șerban Cantacuzino nereușind să cume această evoluție. Ca și în lucrările altor publiciști francezi, domnii fanarioți sînt prezentați negativ, ei fiind făcuți vinovați nu numai de fiscalitatea excesivă, dar și de „desființarea libertății publice”. „Înjosirea aristocrației, mizeria poporului, pierderea independenței și scăderea caracterului național — scrie publicistul francez —, iată singurele rezultate ale administrației grecești în cele două provincii ale României” ²⁹. Cît privește reformele fanarioților, ele n-au avut efectul scontat, n-au avut alt rezultat „decît urcarea prețului firmanelor de investitură cumpărate la Constantinopol de fanarioți” ³⁰.

Interesante și în general corecte sînt aprecierile lui Ubicini asupra revoluției din 1821. Tudor Vladimirescu acceptă inițial o înțelegere cu eteriștii, cei din urmă nedezvăluindu-i în întregime scopurile lor; el credea că ridicarea grecilor poate servi propriul său scop: înlăturarea domnilor fanarioți și a colaboratorilor lor. Dar, pe măsura desfășurării evenimentelor, cele două mișcări se afirmă cu totul în contradicție. „Vladimirescu se înrolase între eteriști; dar el se depărtă de ei din momentul în care văzu că scopurile lor nu coincideau deloc cu scopul patriotic pe care și-l propusese. Om din popor, el înțelesese primul, cu acest instinct popular care în mase ține loc științei și luminilor, că viitorul naționalității române nu se afla în Eteria grecească, ci în România însăși, mărgininu-se în limita strictă a vechilor tratate cu Poarta”. Asemenea idei, scrie el mai departe, vădit influențat de Bălcescu, „erau prea noi pentru a fi primite de prima dată de popor, dar revoluția nu pieri în întregime cu el. Ideea democratică implantată în 1821 în pămînt românesc germină și se împlini la 1848” ³¹.

În maniera altor publiciști francezi din epocă, Ubicini caracterizează în mod pozitiv domniile pămîntene restabilite în urma revoluției, pentru ca apoi să se refere la momentele sau actele care au marcat ascensiunea Rusiei și pericolul substituirii protectoratului țarist dominației otomane: convenția de la Akermann, războiul ruso-turc din 1828—1829 și tratatul de la Adrianopol, Regulamentul organic. Pentru analiza celui din urmă, ca și pentru alte aspecte ale epocii, el folosește concluziile lui N. Bălcescu din *Question économique des Principautés danubiennes*.

Folosind datele oferite de Bălcescu, precum și de o serie de publiciști francezi, Colson, Vaillant și alții, precum și impresiile sale personale, pe domniile regulamentare Ubicini îi caracterizează în general cu obiectivitate. Al. Ghica fusese, arată el, victima unei situații de excepție, prins între

dătoria patriotică, pe de o parte, și exigențele protectoratului țarist, pe de alta. M. Sturdza, domnul Moldovei, în schimb era un om de mare abilitate, care a putut să manevreze mai ușor, dînd prioritate atît intereselor puterii protectoare, cit și intereselor personale. Evident, referindu-se la domniile-regulamentare, un accent deosebit pune autorul pe mișcările premergătoare revoluției, referindu-se mai ales la I. Cîmpineanu, precum și la mișcarea culturală din deceniile IV-V.

Dar, așa cum am anticipat, Ubicini este în primul rînd un istoric și un cunoscător al revoluției de la 1848, pe care încearcă să o prezinte cu obiectivitate. Subliniază mai întii caracterul nonviolent al revoluției, instaurarea guvernului revoluționar și demisia domnitorului Gh. Bibescu desfășurîndu-se fără a se vărsa nici o picătură de sînge³². Scoate în evidență neta deosebire de atitudine față de revoluție dintre Turcia și Rusia, primul comisar turc, Suleiman-pașa, trimis la București, fără consultarea Rusiei, fiind pregătit să accepte un compromis, în timp ce al doilea comisar turc, Fuad-pașa, era trimis la București cu ordine severe de represiune, numai la cererea expresă a Rusiei. Este scoasă în evidență, în acest context, tactica adoptată de majoritatea fruntașilor revoluționari, anume de a evita cu orice preț conflictul cu Poarta, fie și cu mari compromisuri, pentru a lăsa deschisă posibilitatea unei colaborări cu ea în fața amenințării țariste.

În analiza pe care Ubicini o face în această lucrare asupra evenimentelor de la 1848, el pune un accent deosebit pe rolul jucat de masele populare, manifestat în mod pregnant cu prilejul celor două comploturi contrarevoluționare sau cu prilejul intrării trupelor străine în țară. Sesiza în acest sens limitele petiției de la Iași din martie 1848, care nu putea să cointerezeze în mod direct masele, spre deosebire de programul revoluționarilor munteni, care „cointeresa la cauză toate clasele sociale”, pe toți „desmoșteniții vechiului regim”³³. El subliniază rolul important pe care îl avea în desfășurarea revoluției problema agrară, de rezolvarea ei în favoarea țărănimii depinzînd în bună măsură sprijinul acesteia. În spiritul lui N. Bălcescu, el scrie în acest sens : „S-a zis că această chestiune avea să piardă revoluția ; ea o salvă, dimpotrivă. Astăzi încă ea este cu adevărat unica chestiune socială, așa după cum în întregime chestiunea politică se află în unirea principatelor”³⁴.

Cu o asemenea apreciere încheia de fapt Ubicini prezentarea istoriei poporului român în lucrarea sa, fără a trata, cum ne-am fi putut aștepta; și evoluția situației Principatelor după 1848 pînă la zi, subînțelegînd că o atare evoluție și mai ales năzuințele românilor — la 1856 —, se puteau degaja din chiar analiza trecutului istoric pînă a 1848.

În ultimul capitol al lucrării, sub titlul *Antichități*, autorul face o prezentare a principalelor vestigii, cunoscute la acea dată, datînd din perioada veche și medievală, pentru a se opri apoi la etnografie și folclor. Este de remarcat și aici că prezentarea pe care el o face poporului român se raportează în primul rînd la țărănime, despre care scrie cu multă căldură³⁵, adăugînd în final îndemnul său adresat străinilor, de a cunoaște mai bine acest popor, cu tradiții vechi, cu obiceiuri și folclor deosebit de interesante, purtînd amprenta străvechii lor origini³⁶.

De fapt, cum am observat, la situația din Principate de la 1856 — data scrierii — se referă autorul în *Introducere*. Aici, el arată că teritoriul vechii Dacii se afla în mod nedrept împărțit și înglobat sub raport politic în teritoriul marilor puteri vecine. Pentru Transilvania, el discută

cifrele privind populația românească, după seriile lui De Gérando, I. Ghica, J. A. Vaillant, subliniind caracterul majoritar al acestei populații pe teritoriul Transilvaniei³⁷. Referindu-se la românii din Țara Românească și Moldova, el citează aprecierea istoricului Lavallée privind situația lor deosebit de grea, sub povara vitregiei vremurilor³⁸, pentru a sublinia, după N. Bălcescu, ideea dispariției vechii boierimi, și a condamna boierimea contemporană, acaparatoare a întregii puteri politice în virtutea dispozițiilor Regulamentului organic și beneficiază a exploatarii nemiloase a țărănimii, pe baza dispozițiilor aceluiași Regulament organic³⁹. În ce privește burghezia, adică clasa de mijloc, ținea el să sublinieze, deși aceasta era slabă și pînă nu de mult nu reprezenta nimic în viața de stat, cu toate piedecile care se aflaseră în calea dezvoltării ei, ea „a cîștigat o oarecare importanță politică după evenimentele de la 1848”⁴⁰.

Cu asemenea idei, în deplină corespondență cu aspirațiile de unitate și independență, de progres social, ale poporului român, lucrarea lui Ubicini la care ne-am referit, una dintre primele sinteze întreprinse în Franța și cu care autorul pornea în elaborarea unei mari sinteze pentru colecția „Histoire Universelle”⁴¹, a stîrnit admirația prietenilor săi români și elogiul unor ziare din țară. „Telegraful Român” de la Sibiu, de pildă, în mai multe numere traduce sau comentează fragmente din lucrare⁴²; autorul, nesemnlat, apreciind că Ubicini „a întrebuițat un mare număr de izvoare care pînă în timpul de față nu s-au luat în băgare de seamă”⁴³. Un alt ziar, de la Craiova, „Oltul”, publică textul tradus din ultimul capitol al lucrării⁴⁴, foarte probabil autorul, nesemnlat, fiind redactorul responsabil al publicației, Gh. Chițu.

Ubicini este însă autor și al mai multor articole de presă datînd din intervalul premergător sau următor Congresului de pace de la Paris, și pe care presa din Principate le-a semnalat, le-a reprodus sau comentat, ca și în cazul articolelor din presa franceză scrise de alți publiciști francezi filoromâni. Astfel, „Zimbrul”, din 11 iunie 1857, reproduce un articol publicat de Ubicini cu mai multe zile în urmă în ziarul parizian de mare tiraj, „La Presse”. În acest articol, publicistul francez comenta caracterul protectoratului lui țarist, pornind de la manifestul țarului din 19/31 iulie 1848 și răspunsul dat acestuia de români. El contestă poziția diplomației țariste față de Principate, faptul că aceasta considera existența lor politică numai în puterea tratatelor ruso-turce: „ea uită — scria Ubicini — că capitulațiile sînt anterioare tratatelor cu care ea caută a se îngîmfa”⁴⁵.

Un alt articol al lui Ubicini, publicat în două numere ale ziarului „Le Pays”, din Paris, era o replică la dispozițiile restrictive ale firmăului Porții pentru convocarea divanurilor adhoc, și ziarul „România” din 14 iunie 1857 comenta aceste articole și reproducea din ele pasagiile cele mai importante⁴⁶. Găsim reformulate în aceste articole opiniile lui Ubicini asupra claselor sociale din Principate, opinii sugerate mai întii, cum am văzut, în *Provinces d'origine roumaine*.

Prin urmare, despre marea boierime notează că ea este în cea mai mare parte decăzută, de origine străină, lipsită de patriotism și opresoare; despre o altă categorie socială, clerul înalt, că, de asemenea, este instrăinat de interesele poporului. Despre „patentari, comersanți, artizani, industriali”, în număr de 70 000 în Țara Românească și 50 000 în Moldova, notează că, împreună cu profesiunile libere și micii cultivatori, alcătuiau starea a treia, care, deși avea o poziție subalternă în stat, făcuse reale progrese după 1848, afirmîndu-și existența. Evident, se oprește și aici în mod deosebit la țărănime, clasa cea mai importantă a societății. „Să ne mărginim a con-

stata aci — scrie el — că din o populație de 4 milioane de locuitori, principatele numără 3 200 000 de individe pre care-i apasă exclusiv greutatea impozitului și a serviciului militar, lipsiți de orice drept și de orice garanție, pre cari abuzul, dacă nu fapta legii, îi pune la lucrarea pământului, și pre cari apăsări deosebite îi condamnă la mizeria cea mai spăimântătoare, în ținutul cel mai roditor din Europa”⁴⁷. Însă publicistul francez combate totodată aici părerea după care țăranul sărac, datorită situației sale grele, ar fi ajuns indiferent față de asuprairea străină. O asemenea indiferență nu-i este în natură, și în măsura în care există ea se datora exploatării de câteva secole, exercitată atât de opresorul din afară cit și de cel intern. De aici decurgea necesitatea, arăta Ubicini, ca țăranul să fie emancipat, odată cu unirea celor două principate într-un singur stat trebuia să se realizeze „revizuirea legilor care să dirijeze proprietatea și impozitul”⁴⁸.

Pe bună dreptate, traducătorul extraselor din aceste articole, observa că autorul lor, A. Ubicini, devenise „familiar cu afacerile Principatelor”, că el „cunoaște mai bine decât oricine cit de generoase instincte se află în generațiunea actuală a Românilor de la Dunăre”⁴⁹. Aceleași articole ale lui Ubicini erau comentate și fragmentat traduse și de „L’Etoile du Danube”, în două numere, din mai-iunie 1857⁵⁰.

Este evident că interesul publicistului francez pentru istoria românilor și pentru cauza Unirii Principatelor a fost mereu hrănit de raporturile întreținute de el cu o serie de fruntași ai revoluției române de la 1848, deveniți apoi fruntași ai mișcării unioniste. Specializat în problema orientală și devenit, din 1853, redactor șef al unei publicații axată pe o asemenea tematică, „Revue de l’Orient”, în linii mari, Ubicini era la curent cu proiectele revoluționarilor români de colaborare militară cu Poarta și insurrecționare a Principatelor, în condițiile declanșării războiului Crimeii, după cum cunoștea lucrările de propagandă ale acestora, pe unele dintre ele propunându-și să le semnaleze în paginile revistei sus-menționate sau în articolele sale publicate în diferite ziare franceze. Când, în septembrie 1853, lua conducerea amintitei reviste, într-o scrisoare adresată lui I. Ghica⁵¹, rugându-l să se îngrijească de recrutarea unor abonați pentru revistă, îl asigură în același timp că paginile acesteia erau deschise românilor, amintindu-i în acest sens că ultima sa lucrare, *Dernière occupation*⁵², avea să facă obiectul unui articol de fond într-un număr viitor.

Din anul 1855, cum semnala și G. Bengescu,⁵³ odată cu profilarea sfârșitului războiului, acțiunea propagandistă a lui Ubicini, ca și a altor publiciști francezi, se intensifică în strânsă colaborare cu patrioții români. Cum aflăm dintr-o scrisoare adresată lui Vasile Alecsandri la sfârșitul acestui an, Ubicini îl asigură pe poetul moldovean că, răspunzând solicitudinii sale și a altor patrioți români, luase de fapt contactul cu un număr apreciabil de gazete din Occident, din Austria, Germania, Italia, Spania, Belgia, Danemarca, pentru a nu mai vorbi de gazetele franceze. „Noi avem deja, fără a mai socoti pe cele franceze”, îl informează el pe Ghica⁵⁴. Între publicațiile contactate la care se referă, el amintește de „Journal de Francfort”, „Gazette Universelle Allemande”, „L’Opinion” (de la Turin), „Iberia” (la Madrid), „Télégraphe” (la Bruxelles), precum și de mai cunoscutele angajate în propaganda filo-românească, „La Presse”, „Le Constitutionnel”, „L’Illustration”, „Le Journal des économistes” și altele. „Noi am făcut tot ce se poate în ce ne privește — scrie el. — Este îndul vostru să faceți la fel, adică să ne trimiteți materiale și bani”⁵⁵. În același sens, nota Ubicini, se adresase printr-o scrisoare și lui Constantin Hurmuzaki.

Desigur, Alecsandri era unul din cei care îi comunica lui Ubicini date și materiale pentru lucrările sale privitoare la români ⁵⁶. În afara corespondenței lui Alecsandri ⁵⁷, semnificativă mai ales pentru geneza publicisticii lui Ubicini și a opiniilor sale este scrisoarea adresată lui Mihail Kogălniceanu, la Iași, la sfârșitul acestui an, 1855, în care, între altele, îl anunța de încheierea redactării lucrării sale destinată istoriei românilor, *Les Provinces d'origine roumaine*, la care ne-am referit mai sus. „Eu am terminat în această săptămână istoria mea despre Principate, care nu este nimic altceva — scrie el, cu modestie — decît un rezumat și o continuare a istoriei d-tale” ⁵⁸.

Dar, publicistul francez se declara nesatisfăcut de opera sa și își propunea încă de la această dată să o reia sub o formă nouă și sub un titlu nou, *Lettres sur les Principautés*, pentru a continua modelul lucrării anterioare, *Lettres sur la Turquie*. Strinsese deja multe materiale, adaugă el, și urma ca odată cu trecerea la redactare să recurgă și la cunoștințele corespondentului moldovean. „Vă cer dinainte permisiunea, domnule, — i se adresează el lui Kogălniceanu —, de a vă consulta”. Pe de altă parte, mulțumindu-i corespondentului de la Iași pentru „periodicul trimis” ⁵⁹, convins cum era că posedă „spiritul unui român”, îl asigura pe Kogălniceanu că va învăța și limba română. „Socot să mă pun hotărît pe studiul ei”, scrie el, în acest sens avînd procurate deja o gramatică și un dicționar cu litere chirilice.

Despre situația celor două principate dunărene, la sfârșitul scrierii adresată lui Kogălniceanu, el preciza, referindu-se la cercurile diplomatice occidentale: „Se vorbește mult de unirea lor; dar, din nefericire, chiar printre oamenii care sînt chemați eventual să o hotărască există o ignoranță completă în această privință” Și el, Ubicini, la această dată, în perspectiva tratativilor de pace care aveau să urmeze, insistă asupra necesității solidarității dintre români. „Adevărații patrioți români — scrie el — cei care doresc binele și progresul patriei lor, fără considerații personale, trebuie să se înțeleagă odată pentru totdeauna și să ia măsurile lor” ⁶⁰.

De la sfârșitul anului 1855 ⁶¹, în orice caz, îl aflăm pe Ubicini angajat în noua etapă a acțiunii propagandistice desfășurată de exilații români în străinătate, în strînsă legătură cu cei din țară.

Legăturile lui Ubicini cu fruntașii revoluționari în exil, nu numai cu cei amintiți, dar și cu alții, au fost durabile, cum vom vedea, contribuind substanțial la angajarea publicistului francez în apărarea peste hotare a cauzei Uniunii Principatelor. Din aceste legături se vor naște și preocupările viitoare ale lui Ubicini pentru „biografiile” oamenilor de seamă ai generației de la 1848 și popularizarea lor în Occident ⁶².

În ianuarie 1856, — la o dată cînd, în așteptarea păcii, starea de tensiune creștea —, A. Ubicini participa la ceremonia înmormîntării lui I. Voinescu II, alături de exilații români, adresînd un cuvînt de despărțire, în numele prietenilor francezi ai defunctului, un cuvînt pe care „Steaua Dunării” se grăbea să-l reproducă în traducere. Era un cuvînt în care Ubicini adresa cuvinte de îmbărbătare compatrioților dispăuutului și își afirma din nou propriul crez în realizarea idealurilor de la 1848. Referindu-se la patria defunctului, el mărturisea: „Am fost față la chinurile sale (ale patriei, n.n.); după ce am visat un moment triumful său, am numărat lacrimile și ranele sale; însă totodată, am văzut cită energie, cită răbdare în orice nevoie, cită devotament și mai cu samă cită credință are ea. Iată pentru ce îndrăznesc a vă vorbi despre viitor aici în fața acestui mormînt” ⁶³ . . .”

Și publicistul francez, invocînd cu acest prilej și amintirea celui alt mare exilat, decedat pe pămînt străin, Nicolae Bălcescu, exprimîndu-și convingerea în victoria finală a exilaților români, spunea : „Voinescule, Bălcescule, martirii unei sfinte cauze, mîngieți-vă ! Timpurile suferințelor sînt către finitul lor ; zile luminoase vor lumina preste patria voastră (. .) ” ⁶⁴.

La această dată, Ubcini, aflat la Paris, sprijinea ideea ca o part e dintre exilații aflați în Turcia să se deplaseze la Paris ⁶⁵, unde urmau să se desfășoare principalele tratative de pace și unde urma, deci, să fie cea mai importantă arenă de acțiune și de propagandă în favoarea cauzei Unirii. Totodată Ubcini era angajat direct în acțiunea politică ⁶⁶ și propagandistică în favoarea cauzei române ⁶⁷.

Evident, în acest context, scrierile publicate de Ubcini, ca și de alți jurnaliști francezi, circulau printre românii exilați, întreținînd speranțe și contribuind la călirea caracterelor. De la Paris, aceste scrieri luau din umul altor locuri de exil, în primul rînd ale Constantinopolului ⁶⁸.

Ca și în cazul scrierilor altor publiciști francezi, ale lui Saint-Marc Girardin ⁶⁹, E. Quinet, P. Bataillard și alții, lucrările lui Ubcini din anii 1856 - 1857, la care ne-am referit, ca și cele din anul următor, răspundeau unor stringente necesități de ordin propagandistic, în directă legătură cu evenimentele politice la ordinea zilei. Acestei necesități a momentului îi răspundea și publicarea de către Ubcini, la sfîrșitul anului 1857 și începutul anului 1858, în „Le Siècle”, a seriei de articole relatînd amintirile sale privind revoluția română de la 1848 ⁷⁰. Datele oferite de autor în aceste articole, apărute sub titlul *La Valachie en 1848* ⁷¹, atrăgeau atenția opiniei publice asupra actualității programului revoluției de la 1848, asupra necesității sprijinirii de către Occident a idealurilor de unitate și independență națională ale românilor, de necesitatea statuării poziției juridice a viitorului stat românesc în condițiile politice europene noi create de războiul Crimeii și de Congresul de pace de la Paris.

O ultimă lucrare de amploare a lui Ubcini, dinainte de mărețul act al Unirii, în care autorul pledează cauza română, apărută sub titlul *La question des Principautés devant l'Europe* ⁷², în 1858, la Paris, evident, răspundea de asemenea cerințelor stringente ale momentului istoric. „Avertismentul” cu care se deschidea lucrarea poartă data de 15 ianuarie 1858 și în el autorul precizează că se ocupă de problema Unirii Principatelor, din martie 1855, de la Conferința de la Viena, pînă la începutul anului 1858. „De trei ani — scrie Ubcini aici — , o mare cauză , o cauză de care pot depinde viitorul și securitatea Europei, atîrnă de tribunalul marilor puteri. O anchetă s-a dispus, părțile interesate și-au făcut auzite dorințele lor. Înainte ca instrucția să fie definitiv încheiată, am crezut că trebuie să prezentăm dosarul procesului, nu pentru a dicta, ci pentru a lumina hotărîrea judecătorilor” ⁷³.

Lucrarea aceasta se constituie într-o excelentă antologie de texte, cu scurte intercalări de comentarii, susținînd prezentarea evoluției problemei Unirii de la Conferința din Viena — cînd prima dată s-a pus problema într-o conferință europeană — și pînă la începutul anului 1858, pînă în momentul în care — după ce Turcia încercase, prin mai multe circulare, să denatureze sensul rezoluțiilor Adunărilor ad-hoc — , problema Unirii urma să fie discutată de noua Conferință de la Paris, care avea să-și deschidă lucrările în mai. Urmînd modelul lucrărilor anterioare, cu titlu asemănător ⁷⁴, noua lucrare a lui Ubcini, pentru a arăta evoluția problemei unirii pe plan european, în succesiunea etapelor principale, și a scoate în evidență poziția

divergentă a marilor puteri față de Unire, prezintă principalele documente politico-diplomatice elaborate în intervalul martie 1855-decembrie 1857. Astfel, între altele, sînt inserate aici : anexa protocolului nr. 3 al ședinței Conferinței de la Viena din 19 martie 1855, prevăzînd drepturile de autonomie ale Principatelor, în virtutea vechilor capitulații, precum și excluderea protectoratului unei singure puteri ⁷⁵; Memorandumul prezentat Conferinței de la Viena de reprezentantul Franței, baronul Bourqueney, în ședința din 26 martie 1855, propunînd unirea Principatelor ⁷⁶; textul protocolului Conferinței de la Constantinopol, cu data de 11 februarie 1856, prin care Turcia recunoștea formal dreptul de autonomie al Principatelor (începînd însă să-l anuleze în practică) ⁷⁷; partea din Tratatul de la Paris cuprinzînd articolele 20 — 27 și 31, referitoare la Principate, hotărînd înălțurarea protectoratului străin, garanția colectivă, autonomia, convocarea divanurilor ad-hoc și altele; protocoalele ședințelor Congresului, între care al ședinței din 8 martie 1856, în care contele Walevski, ministrul de externe francez, a reînnoit propunerea de unire a Principatelor ⁷⁸; firmanul de convocare a Divanurilor ad-hoc; documente din țară privind alegerile pentru Divanuri; extrase din corespondența lui Ștefan Vogoride, acuzînd falsificarea alegerilor din Moldova ⁷⁹; acte ale Divanurilor ad-hoc; în „Apendice”, ultimele circulare ale Poștii, din octombrie-decembrie 1857, acuzînd ca „turbulente” Divanurile ad-hoc ⁸⁰; în sfîrșit, textele vechilor capitulații încheiate cu Poarta ⁸¹, precum și mărturiile baronului Bois-le Comte ⁸², atestînd dorința unanimă de unire a românilor, încă de la 1834.

Din primele săptămîni de apariție, pentru serviciul pe care îl aducea cauzei române, în ajunul așteptatei Conferințe de la Paris, o asemenea lucrare era primită cu entuziasm de partizanii Unirii ⁸³, și combătută, din aceleași motive, de organele de presă care se făceau purtătoarele de cuvînt ale adversarilor Unirii ⁸⁴.

Așa cum se știe, însă, mult așteptata Conferință de la Paris, prin hotărîrile sale, a decepționat nu numai opinia publică românească, în mod unanim favorabilă Unirii, ci și pe numeroșii adepți de peste hotare ai cauzei unirii, și tot astfel, ca și în cazul altor publiciști francezi acțiunea energetică a popoului român însuși, care va realiza acest act de excepțională însemnătate, de la 24 ianuarie 1859, prin dubla alegere a lui Al. I. Cuza, în ciuda poziției rezervate sau chiar potrivnice a unor puteri europene, nu avea decît să stîrnească admirația unui publicist ca Ubcini, cum am văzut aflat ca totul în deplină corespondență cu aspirațiile de emancipare politică și socială ale poporului român.

Este important de subliniat că și după 24 ianuarie 1859, în timpul domniei lui Cuza, Ubcini a continuat să sprijine cu căldură mișcarea de renaștere politică și socială a poporului român. Cînd, în 1860, V. Alecsandri, în calitate de ministru de externe al Țării Românești, crea în cadrul ministerului său un birou special pentru presa străină, cel care era desemnat să îndeplinească în Franța funcțiile de corespondent al acestui serviciu nu era altul decît Ubcini ⁸⁵, pe care, altfel, cum am văzut, poetul îl cunoștea bine în persoană. Va continua să elaboreze scrieri despre români, abordînd diferite aspecte ale dezvoltării statului național român. În 1861, în „Journal des économistes” ⁸⁶, comentează, după „Monitorul oficial”, bugetul de venituri și cheltuieli pe anul 1860 al noului stat român, iar în anul 1863 scrie „Introducerea” la cartea lui V. Alecsandri, *Grammaire de la langue*

roumaine⁸⁷, în care reia preocupările sale mai vechi privind formarea poporului român și caracterul limbii române.

În 1866, cînd în urma abdicării lui Al. I. Cuza, din nouă se ajunsese la o situație periculoasă pentru soarta Unirii, el publică o nouă lucrare despre situația politică a statului român, solicitînd sprijinul marilor puteri europene în sensul aspirațiilor românești de conservare a tînărului stat național român⁸⁸.

Ca o recunoaștere a contribuției adusă de Ubicini la cauza Unirii Principatelor, la lupta de eliberare socială și națională a poporului român, în aprilie 1867 Parlamentul român îl omăgia, acordîndu-i onorific cetățenia română⁸⁹, așa cum ea era acordată și altor prieteni ai românilor, Edgar Quinet, J. A. Vaillant ș.a.

Va mai avea prilejul ca, încă odată, în lucrările sale dedicate Turciei și problemei orientale, în anii 1875 — 1877⁹⁰, să-și pună condeiul în serviciul poporului român, sprijinind de data aceasta cauza independenței tînărului stat român, așa după cum în domeniul istoriei culturii românești va încerca să mai aducă unele contribuții, mai ales ca editor de izvoare⁹¹.

De-a lungul ultimelor decenii de viață el continuase să întretină legături cu o serie de fruntași ai vieții publice și cultural-științifice din România, ca V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, I. Ghica, I. Bălăceanu, Chr. Tell, G. Marian, J. Filipescu și, nu în ultimul rînd, istoricul A. D. Xenopol.

Va muri la 27 octombrie 1884 la Vernon-sur-Brenne, lăsînd neterminat vechiul său proiect de elaborare a unei sinteze de istorie a românilor, din manuscrisele sale, o parte, privind istoria veche a românilor, fiind publicate după moartea sa⁹². Cu moartea lui, cum scria A. D. Xenopol, românii pierdeau „pe unul din cei mai călduroși apărători ai intereselor lor în apusul Europei”⁹³, care își adusese prin scrierile și faptele sale, mai ales în anii premergători Unirii Principatelor, o contribuție de seamă la lupta de eliberare socială și națională a poporului român⁹⁴.

NOTE

¹ Vezi G. Bengesco, *Avant-propos* la lucrarea lui A. Ubicini, *Les origines de l'histoire roumaine*, Paris, 1886, p. II-III (în continuare, G. Bengesco, *Avant-propos*, p. . .).

² Vezi N. Isar, *Mărturiile franceze privind revoluția de la 1848 în Țara Românească*, în „Revista de istorie”, t. 36, nr. 5, 1983, p. 464—477.

³ Vezi (A. Ubicini), *Mémoire justificatif de la révolution roumaine du 11/23 juin 1848*, (Paris), 1849, 66 p.

⁴ În ce privește discuția asupra paternității acestei lucrări, pe care nu este cazul să o abordăm aici, vezi notele lui G. Zane, la operele lui N. Bălcescu: *Opere, IV, Corespondență* ediție critică, Edit. Academiei R.S. România; *Opere, II. Scrieri istorice, politice și economice*. Edit. Academiei R.S. România, București, 1982, p. 223.

⁵ Vezi mai departe, notele 70 și 71.

⁶ Deschis în apartamentul său prin 1850, acest mic pensionat dura încă prin anii 1859—1860, așa cum reiese din corespondențele întretinute de el cu părinții diferiților elevi. Vezi G. Fotino, *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești. Scrieri adnotate și publicate de . . .*, București, t. III, 1939, p. 47; 66; precum și corespondența A. Ubicini — C.A. Steriadi, din anii 1859—1860, la *Biblioteca Academiei R. S. România, Serv. Msse, Corespondență*, S 11 (1—3) C XIX.

⁷ Vezi A. Ubicini, *Lettres sur la Turquie*, Paris, 1851, 374 p.

⁸ Vezi A. Ubicini, *Lettres sur la Turquie*, ou Tableau statistique, administratif, militaire, commercial etc. de l'Europe Ottomane, Depuis le Khaticherif de Gulhané (1839), II-ème édition, Paris, 1853, p. VII.

⁹ *Ibidem*, p. IX.

¹⁰ Vezi A. Ubicini, *La question d'Orient devant l'Europe*. Documents officiels, manifestes, notes, firmans, circulaires etc., depuis l'origine du différend, Question des Lieux-Saints par M.A.U., auteur des Lettres sur la Turquie, Directeur de la Revue de l'Orient, Paris, 1854, 235 p.

¹¹ Este vorba de corespondența diplomatică privind invazia de la această dată a Principatele Române de către trupele străine. Cf. *Ibidem*, p. 127-246.

¹² Vezi *Espunere a chestiei locurilor străne și a cauzei acestei prigoniri*, urmată de Documente oficiale, Manifeste, Note, Firmane, Circulare șcl. De la începutul nențelegerii turco-ruse pînă la isbucnirea rcsbelului actual, Culegere de Atanasie Picleanu, după M. A. Ubicini. Librăria George Ioanid, București, 1855, 196 p. Textul francez este tradus pînă la p. 246, fără Apendice.

¹³ Vezi A. Ubicini, *La Turquie actuelle*, Hachette. Paris, 1 855. 474 p.

¹⁴ *Ibidem*, *Introducere*, p. VII.

¹⁵ *Ibidem*, p. 209—218.

¹⁶ *Ibidem*, p. 217—218.

¹⁷ Vezi A. Ubicini, *Ballades et chants populaires de la Roumanie, (Principautés danubiennes)*, extrait de la „Revue de l'Orient”, de l'Algérie et de Colonies, mai-oct. 1855, Paris, 1855, 30 p.

¹⁸ *Ibidem*, p. 11.

¹⁹ *Ibidem*, p. 14.

²⁰ *Ibidem*, p. 20.

²¹ *Ibidem*, p. 30.

²² Vezi M. Chopin, M. A. Ubicini, *Provinces danubiennes et roumaines*, Paris, Firmin Didot Frères, éditeurs, 1856 : [partea I-a], Bosnie, Serbie, Herzegovine, Bulgarie, Slavonie, Illyre, Groatie, Dalmatie, Montenegro, Albanie, de Chopin, 494 pag. ; [partea a II-a], *Provinces d'origine roumaine*, Valachie, Moldavie, Bukovine, Transylvanie, Bessarabie, de A. Ubicini, 226 p.

²³ Cf. A. Ubicini, *Provinces d'origine roumaine*, p. 20.

²⁴ *Ibidem*, p. 23—24 ; după lucrarea lui J. A. Vaillant, *La Romanie*, t. I, p. 31 și urm.

²⁵ *Ibidem*, p. 23.

²⁶ *Ibidem*, p. 25—26.

²⁷ *Ibidem*, p. 26—46, de asemenea inspirate de Vaillant.

²⁸ *Ibidem*, p. 73—74.

²⁹ *Ibidem*, p. 97.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, p. 129.

³² *Ibidem*, p. 176.

³³ *Ibidem*, p. 196.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, p. 204—206.

³⁶ *Ibidem*, p. 217.

³⁷ *Ibidem*, p. 3—4.

³⁸ *Ibidem*, p. 9.

³⁹ *Ibidem*, p. 11—14.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 14.

⁴¹ Cf. G. Bengesco, *Avant-propos*, p. X.

⁴² Vezi „Telegraful Român”, 1856, nr. 95, 96, 99, de la p. 373, 377, 381, 393 — 394.

⁴³ *Ibidem*, p. 373.

⁴⁴ Vezi *Despre antichitățile, monumentele, obiceiurile și costumele Românilor*, de A. Ubicini, în „Oltul”, I, 1857, nr. 12—28.

⁴⁵ Cf. „Zimbrul”, III, 1857, nr. 17 din 10 iunie, p. 465.

⁴⁶ Vezi articolul *Viitoarele adunări în Moldo-România*, în „România”, I, 1857, nr. 19, din 14 iunie, p. 74—76.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 75.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 76.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 74.

⁵⁰ Vezi A. Ubicini, *Les futures assemblées moldo-valaques*, în „L'Etoile du Danube”, nr. 38, din 28 mai 1857 și nr. 43 din 25 iunie 1857 ; textele au fost publicate și în colecția *Acte și documente privind istoria renașterii României* (A.D.I.R.R.), vol. IV, p. 967—978.

⁵¹ Cf. *Biblioteca Academiei R. S. România Serv. Msse, Corespondență*, S $\frac{36 (8)}{CDXXIII}$.

scrisoare din 1 septembrie 1853.

⁵² Vezi titlul întreg, G. Ghenoi, *Dernière occupation des Principautés danubiennes par, la Russie*, Paris, 1853.

⁵³ Cf. G. Bengesco, *Avant-propos*, p. IX-X.

⁵⁴ Cf. *Biblioteca Academiei R. S. România, Serv. Msse., Corespondență*, S 123/DGCLII.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Vezi, de pildă, scrisoarea lui V. Alecsandri, fără dată, pe care o putem plasa în orice caz în anii 1854—1855, în care poetul moldovean îi comunica că aștepta să i se aducă textul Regulamentului organic pentru a culege din el datele cerute privind obligațiile țăranilor către proprietarii în Moldova ; pînă atunci poetul îi trimitea, totuși, date privind eliberarea țăranilor

în România sub Constantin Mavrocordat. Cf. *Biblioteca Academiei R. S. România, Serv. Msse., Corespondență*, S 50/LVIII.

⁵⁷ Mai vezi, pentru acest moment istoric, și G. Cardaș, *Scrisoarea autobiografică adresată de V. Alecsandri filo-românului A. Ubicini în preajma anului 1856*, în „Floarea darurilor”, 1928, iulie-decembrie, p. 74—77.

⁵⁸ Cf. *Biblioteca Academiei R. S. România, Serv. Msse., Corespondență*, S 122/DCCLII.

⁵⁹ Este vorba, probabil, de un exemplar al revistei „Steaua Dunării”.

⁶⁰ Cf. *Biblioteca Academiei R. S. România, Serv. Msse., Corespondență*, S 122/DCCLII.

⁶¹ Vezi și G. Fotino, *op. cit.*, t. I, p. 222.

⁶² Vezi în acest sens cercetarea lui O. Boitoș, *Biografiile românești ale lui Ubicini*, Cluj, 1932.

⁶³ Vezi „Steaua Dunării”, II, 1856, nr. 8, din 26 ianuarie, p. 32.

⁶⁴ Despre ceremonia înmormintării lui Voinescu II, cu participarea lui Ubicini, precum și a altor străini, între care marele istoric și om politic francez Hentri Martin, vezi și scrisoarea cu data de 17 ianuarie 1856, adresată de Ștefan C. Golescu lui Alex. G. Golescu-Negru, în G. Fotino, *op. cit.*, vol. IV, p. 137.

⁶⁵ Vezi în acest sens scrisoarea lui Alex. G. Golescu-Albu, de la începutul lunii februarie 1856, adresată lui Golescu-Negru, la Constantinopol. Cf. *Ibidem.*, p. 142.

⁶⁶ La 7 februarie 1856, Al. C. Golescu-Albu, adresându-se lui Arăpila, îl informa despre discuțiile purtate de Ubicini cu un înalt funcționar al ambasadei turcești de la Paris, pe tema unirii Principatelor. Cf. *Ibidem.*, p. 138.

⁶⁷ În scrisoarea cu data de 20 februarie 1856, adresată de Ștefan C. Golescu lui Arăpila, găsim știrea că un memoriu, care urma să fie prezentat ambasadorilor occidentali, ieșit prea mare din mână lui Paul Bataillard, urma să fie ajustat de Ubicini. Cf. *Ibidem.*, p. 145.

⁶⁸ Vezi, de pildă, scrisoarea lui Ștefan C. Golescu către Al. G. Golescu-Arăpila, cu data de 8 iulie 1856, când celui din urmă i se comunica trimiterea unui număr de 14 exemplare din scrierile lui P. Bataillard, precum și a cărții lui Ubicini, probabil *Provinces d'origine roumaine*, care, în acest caz apăruse deja la această dată. Cf. *Ibidem.*, p. 152.

⁶⁹ Asupra acestuia, mai puțin studiat în ipostaza de filo-român, vezi N. Isar, *Saint-Marc Girardin și contribuția sa la lupta de eliberare națională a românilor*, în „Revista de istorie”, t. 32, nr. 1, 1979, p. 111—128.

⁷⁰ Ele apar în „Le Siècle” în numerele din 17 și 19 decembrie 1857, din 24 ianuarie și 7 aprilie 1858, sub titlul, întreg, *La Valachie en 1848 souvenirs et épisodes de voyage*. Vezi și precizarea lui G. Bengesco, *Avant-propos*, p. XII.

⁷¹ În colecția *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. V, p. 787—819, ele sînt reproduse sub titlul *Trois mois en Valachie*, textul fiind retipărit, în traducere, peste citeva decenii, în „Convorbiri literare”, 1884, p. 213 și urm.

⁷² Vezi titlul întreg, *La question des Principautés devant l'Europe*, exposé sommaire des faits, accompagné de la collection complète des documents officiels, notes et circulaires diplomatiques, procès-verbaux etc.; depuis les conférences de Vienne (1853) jusqu'à la cloture des divans moldo-valaques (janvier 1858), avec une Carte des Principautés, Paris, 1858, 412 p.

⁷³ *Ibidem.*, p. IV.

⁷⁴ Vezi *La question d'Orient devant l'Europe*, lucrarea analizată mai sus.

⁷⁵ Cf. A. Ubicini, *La question des Principautés devant l'Europe*, p. 4—6.

⁷⁶ *Ibidem.*, p. 7—10.

⁷⁷ *Ibidem.*, p. 12—21.

⁷⁸ *Ibidem.*, p. 31—35.

⁷⁹ *Ibidem.*, p. 184—203.

⁸⁰ *Ibidem.*, p. 373—386.

⁸¹ *Ibidem.*, p. 386—403.

⁸² *Ibidem.*, p. 404—408.

⁸³ De la Nisa, unde se afla, I. Bălăceanu, adresându-se lui V. Alecsandri la 23 februarie 1856, îi cerea să-i trimită fără întârziere noua lucrare a lui Ubicini. Cf. *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. III, p. 357.

⁸⁴ La Paris, în „Courier de Paris”, cu prilejul apariției cărții lui Ubicini apar două articole, în care ideea Unirii era respinsă, gazeta unionistă „L'Etoile du Danube” în nr. 79, din 13 februarie 1858, simțindu-se obligată să combată aserțiunile recenzentului francez. Cf. A.D.I.R.R., vol. VII, p. 61—66.

⁸⁵ Vezi C. Bodea, *Din acțiunea de pregătire a Agendei diplomatice de la Paris. Înființarea biroului de corespondență (1/13 ianuarie 1860)* în „Studii. Revista de Istorie”, an XII, 1960, nr. 6, p. 121—150.

⁸⁶ Vezi A. Ubicini, *Budgets de finances des Principautés-Unies de Moldavie et de Valachie*, în „Journal des économistes”, mai-iunie 1861, p. 71—79; p. 261—274.

⁸⁷ Vezi M. Mircescu (Alecsandri), *Grammaire de la langue roumaine*, Paris, 1863, 176 p., cu introducerea lui Ubicini, sub titlul *Cours aperçu sur la langue roumaine*, p. I—XXVI.

⁸⁸ Vezi (A. Ubicini), *Les Principautés-Unies devant la conférence. Mars 1866*, Paris (1866), 48 p.

⁸⁹ Cf. G. Bengescu, *Avant-propos*, p. XV.

⁹⁰ Vezi A. Ubicini, *Etat présent de l'Empire Ottoman*, Paris, 1876, 261 p.; Idem, *La Constitution ottomane*, Paris, 1877, aici, p. 21—22, aprofund poziția guvernului român de respingere a interpretării dată de guvernul turc poziției juridice a României; Idem, *Musulmans et chrétiens. La nouvelle constitution ottomane*, în „Revue de géographie”, t. II, iulie-dec. 1877, p. 1—14.

⁹¹ Vezi A. Ubicini, *Journal inédit d'un voyage. De Constantinopol à Jassy capitale de la Moldavie. Dans l'hiver de 1785, par le comte d'Hauterive*, în „Revue de géographie”, t. II, 1877, p. 120—131; de asemenea, vezi Cătălina Velculescu, *Ubicini și traducerea franceză a unei compilații de cronică moldovene*, în „Revista de istorie și teorie literară”t. XVI, 1967, nr. 1, p. 141—147, în care autoarea comentează corespondența lui Ubicini cu C. A. Rosetti și Kogalniceanu privind această încercare a lui Ubicini, pornind de la documentele existente în *Arhivele, Statului din București* (Fondul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 438 1866, f. 370, 385, 497; dosar 449/1866, f. 343—344; dosar 656/1868, f. 2, 15—16, 19—31; dosar 2365/1873, f. 1, 3, 5, 10).

⁹² Vezi A. Ubicini, *Les origines de l'histoire roumaine*, Paris, 1886, ediție realizată de G. Bengescu după manuscrisele sale.

⁹³ Vezi recenzia lui A.D. Xenopol la lucrarea postumă indicată mai sus, în „Voința națională” din 8/20 februarie 1887, p. 1.

⁹⁴ Vezi și necrologul din „Românul”, din 17 octombrie 1884, p. 930, în care, între altele, citim: „De la 1848 el n-a încetat d-a iubi țara ș-a lucra pentru dinsa. A vorbit necurmat despre dinsa; și vocea lui era ascultată (...). Românii nu vor uita pe Ubicini și nu vor putea uita pe mult iubita sa familie”.

A. UBICINI ET LA CAUSE DE L'UNION DES PRINCIPAUTÉS

Résumé

L'auteur de la présente étude fait ressortir de la longue activité d'Ubicini, mise au service des idéaux d'unité et d'indépendance nationale du peuple roumain, l'intervalle 1855—1859, soulignant l'importance de l'apport du publiciste français à la lutte pour l'Union des Principautés.

On présente les écrits concernant les Roumains publiés par Ubicini durant cette période et le contexte où ils paraissent, la signification, les appréciations et les conclusions de celui-ci touchant les aspirations roumaines d'émancipation politique et sociale. On souligne, en outre, l'efficacité de l'action d'Ubicini visant l'attraction de la presse occidentale à l'appui de la cause roumaine, de formation en France d'une opinion publique favorable aux aspirations roumaines.

L'auteur insiste particulièrement sur les rapports d'Ubicini avec les révolutionnaires roumains de l'émigration, avec des représentants marquants de la génération de 1848, I. Ghica, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu et autres, se rapportant en ce sens également à une série de documents inconnus. On retrouve les sources d'inspiration d'Ubicini, de ses opinions sur les Roumains, affirme l'auteur, dans ces durables et amples rapports qui seront longtemps continués aussi après l'accomplissement de l'Union des Principautés.

L'activité déployée par Ubicini à l'appui de l'Union des Principautés, son adhésion sincère aux aspirations des Roumains à l'unité et à l'indépendance nationale, au progrès social-conclut l'auteur — situent le publiciste français parmi les amis les plus marquants du peuple roumain au milieu du siècle passé.

PARLAMENTUL ROMÂN ȘI PREGĂTIREA MARI UNIRI

CONSTANTIN PARASCHIV

La sfârșitul secolului al XIX-lea, rezolvarea problemei unității politice a teritoriilor locuite de români devenise un deziderat al întregului popor. Punerea bazelor statului român modern, prin Unirea Principatelor în 1859, și cucerirea independenței de stat în 1877—1878, a marcat o nouă etapă în mișcarea politică și națională a românilor pentru unitatea lor statală. Ideea libertății și unității întregului popor român a cuprins gândurile și voința națiunii, devenind forța motrice a istoriei poporului român în acea epocă.

De o parte și de alta a Carpaților, oameni politici, scriitori și oameni de știință, presa și instituții de învățămînt și cultură, asociații și societăți patriotice întrețineau strînse relații peste granițele artificiale ce împărțeau națiunea română, duceau o hotărîtă acțiune împotriva asupririi naționale a fraților din teritoriile încă subjugate, pregăteau opinia publică românească pentru ca, în noile condiții internaționale ce se iveau la orizontul politicii vremii, să poată trece la înfăptuirea idealului național. În cadrul acestei acțiuni, o contribuție de primă importanță a adus-o parlamentul de la București.

Instituția parlamentului la români, ca de altfel și la celelalte națiuni care au cunoscut o viață parlamentară în evoluția lor istorică, este legată de ascensiunea burgheziei către puterea politică, precum și de modernizarea statului și a vieții politice românești¹. Mai ales după cucerirea independenței, statul român se angajase hotărît pe calea modernizării, a promovării idealurilor burghezo-democratice în această parte a continentului. Nu trebuie uitat faptul că România a fost primul stat constituțional din Europa de sud-est și aceasta încă în perioada în care mai era sub suzeranitatea otomană.

Viața parlamentară românească nu a fost lipsită de mari personalități politice și oratorice. Împărțite, de regulă, între cele două curente politice ale vremii — liberal și conservator — avînd o formație, în marea majoritate a cazurilor, juridică, dar și o largă cultură desăvîrșită în universitățile occidentului, aceste personalități au ridicat mult nivelul dezbaterilor în corpurile legiuitoare, regimul parlamentar român devenind comparabil, din numeroase puncte de vedere, cu sistemele parlamentare din țări avansate ale Europei. Între oamenii politici care au ilustrat dezbaterile corpurilor legiuitoare la sfârșitul secolului al XIX-lea și în primele două decenii ale secolului XX pot fi enumerați conservatorii F.P. Carp, Al. Lahovary, Al. Marghiloman, Nicolae Filipescu, Take Ionescu, Titu Maiorescu, Barbu Delavrancea, precum și liberalii I.I.C. Brătianu, Mihai Ferichide, G.G. Mirzescu, C. Stere, V. Morțun, George Diamandi, I.G. Duca. Dintre cei aparținînd altor partide sau grupări politice trebuie amintit, în primul rînd, marele tribun care a fost Nicolae Iorga.

Cu toate limitele în ceea ce privește sistemul de reprezentare cât și ponderea sa în cadrul regimului politic al statului, parlamentul român a dezbătut și a participat direct, prin membrii săi, la toate marile momente și evenimente ale istoriei moderne a României, care au culminat cu aprobarea legilor unirii tuturor teritoriilor locuite de români, în sesiunea din anul 1919.

Deși România era legată de Puterile Centrale prin tratatul din 1882², opinia publică românească avea o atitudine net antiaustro-ungară, datorită asupririi naționale la care erau supuși românii transilvăneni și bucovineni. Această atitudine avea să cunoască forme tot mai accentuate ca urmare a creșterii mișcării de eliberare națională a românilor de peste Carpați, cât și a faptului că dubla monarhie, prin politica ei imperialistă în Balcani, contravenea intereselor politicii externe și siguranței naționale a statului român.

Parlamentul de la București a reflectat în permanență această atitudine antiaustro-ungară, mai ales prin membrii partidelor și grupărilor aflate în opoziție. Sînt cunoscute, de pildă, viile discuții stîrnite în parlamentul român de reprimarea memorandiștilor transilvăneni³.

Prin cuvîntul lor, marea majoritate a membrilor corpurilor legiuitoare au adus o importantă contribuție la pregătirea condițiilor pentru reorientarea politicii externe a țării, în conformitate cu necesitatea împlinirii idealului național. În acest sens, Nicolae Iorga afirma în cadrul Adunării deputaților : „Cînd un stat este slab ca al nostru, cînd acest stat are dușmani în vecinii săi, cînd acești vecini dețin teritorii locuite de români, teritorii asupra cărora românii au drepturi istorice (. . .) ei bine, statul acesta nu mai poate să facă pe amarezul de inimă albastră zicînd : dragostea mea este fără sfîrșit”⁴.

În cadrul dezbaterilor din cele două corpuri legiuitoare, luările de poziție împotriva alianței cu Austro-Ungaria se înmulțesc la începutul veacului nostru. Deputați și senatori din partea opoziției supun unei critici ascuțite orientarea politicii externe a țării, faptul că această orientare avea un ecou nefavorabil în rîndurile românilor de peste Carpați. Sînt tot atîtea prilejuri de a se rosti în parlamentul de la București discursuri în care se demască politica de asuprire națională pe care cercurile maghiare o duceau împotriva românilor transilvăneni, se reliefa drepturile istorice ale acestora din urmă în Transilvania, aspirațiile lor către o viață național-statală împreună cu românii din statul independent.

Vizitele întreprinse la București de unele personalități politice străine, ca de pildă Paul Deschanel, fost președinte al Camerei franceze, Felix Roussel, primarul Parisului⁵, sau cea a Marelui duce Nicolae Mihailovici Romanov, unchiul țarului Rusiei, în cadrul încercărilor pe care Antanta le iniția pentru scoaterea României din orbita Puterilor Centrale, au prilejuit, de asemenea, numeroase intervenții și interpelări în parlament, în legătură cu necesitatea reorientării politicii externe a țării.

În împrejurările create în sud-estul Europei prin criza bosniacă (1908—1909), dar mai ales în timpul războaielor balcanice din 1912—1913 s-a putut observa cu claritate că Austro-Ungaria nu numai că nu a sprijinit interesele diplomației românești, dar a fost chiar împotriva lor. Ca urmare, susținătorii necesității unei noi orientări în politica externă trec fățiș la atac prin presă, manifestații publice sau de la tribuna corpurilor legiu-

toare, împotriva alianței cu dubla monarhie. Aceasta cu atât mai mult cu cât guvernul ungar nu voia să acorde nici un fel de concesiuni românilor ardeleni, urmărind cu perseverență politica de maghiarizare. Astfel, deputatul I.C. Grădișteanu cerea ca guvernul român să ducă față de Austro-Ungaria o politică independentă, pusă numai în slujba intereselor românești : „A crede că se mai poate de acum încolo ca românii din regat, de dincoace de Predeal, să mai fie prieteni cu cei care ar urmări și de aici înainte sugrumarea etnică a românilor de dincolo de Predeal, aceasta este o utopie ! Este aproape de mintea omului că de azi înainte prietenia României cu Austro-Ungaria va fi în raport direct cu respectarea de către ea a intereselor de existență și de dezvoltare a rasei românești din cuprinsul teritoriilor ei”⁶.

La începutul anului 1914 guvernul conservator este înlocuit cu un guvern liberal, condus de I.I.C. Brătianu. Noul guvern pune în dezbaterea corpurilor legiuitoare principiile celor două reforme pe care partidul liberal le trecuse în programul său de guvernare⁷, reforma agrară și cea a sistemului electoral.

Dezbaterile care au urmat s-au desfășurat sub semnul implicațiilor acestor reforme asupra mișcării naționale pentru desăvîrșirea unității statale. Însăși realizarea celor două reforme era văzută ca parte componentă a procesului de pregătire a condițiilor în vederea desăvîrșirii unității. Deputatul liberal St. Meitani își încheia discursul său cu un apel către conservatori, cerindu-le să concluzioneze la realizarea reformelor : „Gîndiți-vă, d-lor, la necesitatea cea mare care voințe ca acest popor să fie voios, să fie pregătît, să fie tare, să fie puternic în vederea izbîndirii problemei naționale a cărei deslegare fatalmente se va impune într-o zi”⁸. Tot în cadrul aceleiași discuții senatorul Leonte Moldoveanu, subliniind importanța statului român independent pentru românii din provinciile subjugate și, legat de aceasta, semnificația reformelor ce urmau a se vota, arăta : „La București, deci în țara românească, răsare soarele pentru întreg neamul nostru și, prin urmare, de aici trebuie să pornească razele speranței și de aici să vie nădejdea unui viitor mai bun pentru toți frații noștri. Cum are să nască această nădăjde de un viitor mai bun cînd țărani noștri, cînd poporul de aici nu are o situațiune care să fie cel puțin rivnită, fie de cei din Bucovina, fie de cei din Basarabia, fie de cei din Ardeal ?”⁹

Sînt cunoscute condițiile în care a izbucnit primul război mondial, precum și poziția de neutralitate proclamată de guvernul român¹⁰. La Consiliul de coroană din 21 iulie/3 august 1914, în cadrul căruia s-a stabilit atitudinea României în marea conflagrație care începuse, situația Transilvaniei, provincie românească subjugată de Austro-Ungaria, a fost menționată ca argument hotărîtor împotriva aplicării tratatului pe care România îl avea cu Puterile Centrale. Astfel, Al. Marghiloman arăta în cuvîntul său că dacă s-ar merge cu Austro-Ungaria, „am jigni adînc sentimentul național”¹¹. Un alt reprezentant al partidului conservator, I. Iahovari, arăta că nu putem contribui cu singele soldaților noștri la mărirea Ungariei, cînd frații români din Transilvania suferă crunta lor asuprire : „Gîndiți-vă ce ar fi soarta noastră între o Ungarie atotputernică, persecutînd și mai rău elementul românesc, la nord, o Serbie dușmănoasă fiindcă am ajutat la sfîșierea ei, o Bulgarie întărită de Austria la sud și o Rusie cu o sută cîinci de milioane de slavi la răsărit”¹². În același sens, I.I.C. Brătianu, șeful guvernului, în finalul discuției ținea să menționeze : „Chestiunea românilor din Ardeal domină întreaga situație, ea a fost pururea punctul negru al alianței. În ultima vreme, Austro-Un-

garia a făcut totul ca să înăsprească pînă într-atîta lucrurile încît să rupă legătura sufletească a alianței. Soarta românilor de peste munți, idealul național al românismului sînt chestiuni pe care nici un guvern român nu le poate nesocoti”¹³.

Deși din punct de vedere politic și militar, în situația dată, poziția de neutralitate adoptată de România era nu numai justă dar și singura indicată, totuși la puțină vreme după stabilirea ei opinia publică, numeroși oameni politici, membri ai corpurilor legiuitoare au început, mai ales după primele succese militare ale Antantei, să ceară guvernului ieșirea din neutralitate și angajarea țării de partea Triplei Înțelegeri, în scopul realizării idealului național.

În toată perioada neutralității, I.I.C. Brătianu a dus intense tratative cu reprezentanții Antantei pentru pregătirea condițiilor intrării României în război¹⁴. Dată fiind poziția de neutralitate a statului român, precum și existența alianței cu Puterile Centrale, aceste tratative s-au dus în secret. Ele au fost extrem de anevoioase pentru că marile puteri antantiste, și în primul rînd Rusia, nu voiau să-și ia angajamente ferme față de o țară mică, așa cum era România. Pe de altă parte, șeful guvernului român urmărea să obțină un document, semnat de reprezentanții Rusiei, Angliei și Franței, în care să se prevadă clar condițiile participării României la război și în primul rînd recunoașterea dreptului statului român de a-și uni teritoriile locuite de români din cadrul Imperiului austro-ungar. Dar ceilalți oameni politici, membrii opoziției, cei care în fruntea opiniei publice organizau numeroase acțiuni pentru a determina intrarea României în război de partea Antantei, necunoscînd tratativele pe care șeful guvernului le angajase, aduceau aspre învinuiri lui I.I.C. Brătianu, acuzîndu-l de inactivitate și chiar de lipsă de patriotism.

În aceste condiții¹⁵ se deschide sesiunea corpurilor legiuitoare 1914—1915. Membrii corpurilor legiuitoare s-au ridicat în apărarea românilor ardeleni, denunțînd opiniei publice românești, ca și celei de peste hotare, accentuarea politicii de deznaționalizare dusă de autoritățile maghiare în Transilvania după începerea războiului, situația critică a poporului român de peste Carpați unde tineretul român era trimis sistematic în prima linie a frontului, iar împotriva familiilor celor plecați se luau tot felul de măsuri vexatorii. De la tribuna parlamentului, deputatul N. Fleva adresa guvernului indemnul de a veni în ajutorul românilor ardeleni: „... noi în România liberă nu trebuie un moment măcar să pierdem din minte care este astăzi soarta fraților, a celor care se găsesc în Transilvania, și vreți oare să așteptăm impasibili pînă ce vom vedea că se distruge și se sfărîmă în bucăți neamul nostru de acolo dacă ar fi numai pentru furia ce provoacă la tiran pericolul de a-i vedea alături de noi ? ”¹⁶, iar senatorul G.C. Dobrescu întreba : „Vom rămîne oare încă mult timp nepăsători față de crimele și atrocitățile ce se comit în Ardeal și Bucovina față de elementul românesc ? ”¹⁷

Campania pentru intrarea României în război cunoaște un moment de vîrf, în primăvara anului 1915, prin organizarea unor mari întruniri patriotice în capitală și în principalele orașe ale țării, la care iau parte numeroși membri ai corpurilor legiuitoare. În septembrie, același an, forțele opoziției, care militau pentru intrarea imediată a României în război, s-au regrupat în cadrul unei noi formațiuni — Federația Unionistă¹⁸ — care avea scopul de a determina guvernul să intre în acțiune. În conducerea Federației Unioniste au intrat numeroși membri ai corpurilor legiuitoare, senatori și deputați, precum : N. Filipescu, Take Ionescu, I.C. Grădișteanu,

C. Olănescu, C. Dissescu, C. Istrati, N. Xenopol, Thoma Ionescu. Președintele al Federației a fost ales N. Filipescu care, referindu-se la țelurile noii formațiuni politice, a spus : „ . . . să nu fim covârșiți decît de un singur gînd : înfăptuirea idealului național ! . . . Să uităm toate și să nu voim decît una : Unirea cu Ardealul ! ”¹⁹

Reprezentanții Federației Unioniste erau hotărîți să continue lupta în parlament, odată cu deschiderea sesiunii 1915—1916²⁰. Astfel că această sesiune a înregistrat cîteva mari discursuri care au ridicat mult nișelul dezbaterilor, rămînînd, totodată, ca modele oratorice în analele parlamentului român.

Primul dintre aceste discursuri a fost cel rostit de Leonte Moldoveanu. El a înfățișat situația românilor ardeleni, supuși asupririi naționale, a reliefat dorința unanimă a poporului român pentru unire și a adresat guvernului îndemnul de a intra în război de partea Antantei : „ O dată trece norocul pe la noi ; timp de o mie de ani nu ni s-a dat să-l avem. În ce constă norocul ? În această coincidență că gruparea de forțe în care se află Austria-Ungaria și de la care avem de revendicat, să fie cea mai slabă și, prin urmare, de la care să putem, zdrobind-o, să luăm ceea ce este al nostru, ceea ce este al neamului nostru românesc ”²¹. De asemenea, deputatul Gr. Vericeanu solicita guvernului o declarație clară în politica externă : „ . . . viitorul neamului cere ca guvernul să arate hotărît că țara merge acolo unde de secole o mină arîntul și idealul său, cere ca să se știe în toate părțile și să se știe în mod statornic cum că această țară vrea hotărît unirea cu Ardealul ”²².

Tot în cursul acestei sesiuni, în ședința Camerei din data de 16 decembrie, deputatul Take Ionescu a susținut unul dintre cele mai însemnate și mai frumoase discursuri din lunga sa carieră politică, cel în care a vorbit despre „instinctul național”. El sfătuija guvernul român să urmeze instinctul neamului, „Această politică instinctivă nu este o ameteală, nu este o greșală, nu d-lor, ea este bazată pe un fapt primordial, tot atît de primordial ca și dreptul la viață. Fiecare popor are dreptul să-și trăiască viața lui, să și-o trăiască întregă, cu toți ai lui, fiindcă numai așa poate și el să creeze o civilizațiune a lui, care să intre în armonia tuturor celorlalte civilizațiuni”. Situația românilor transilvăneni, spunea deputatul, năzuința realizării unirii cu frații de peste Carpați a fost în gîndul și fapta tuturor românilor : „ . . . de la dascălul de sat cu harta Daciei Traiane, cu numărătoarea țărilor române stăpînite de alții, pînă la omul politic, toți — chiar în ziua în care iscăleam un tratat care nelega de Austria — în sufletul lor sta scris cu litere de foc „Ardealul” și unitatea națională”. Față de acest „instinct național”, Take Ionescu atrăgea atenția guvernului asupra urmărilor dezastruoase pentru imaginea regatului în ochii românilor ardeleni, dacă nici în împrejurările favorabile de atunci, România nu intervenea pentru ei : „Înțeleg, d-lor deputați, înțeleg, dacă urgia vremurilor să nu fi deschis niciodată nici o împrejurare în care noi să putem trece cu tricoulul peste Carpați, dar ca noi în fața împrejurării unice, ultime — alta cum s-ar mai putea să vină ? — noi să stăm nemișcați ? Am fi pierduți pentru totdeauna în fața fraților noștri și am merita soarta noastră ”²³.

Din partea majorității guvernamentale, G.G. Mirzescu, vorbind în apărarea guvernului, insista asupra faptului că acesta, avînd întreaga răspundere, nu poate angaja țara fără recunoașterea prealabilă a tuturor drepturilor noastre istorice și fără pregătirea corespunzătoare a armatei, astfel încît acțiunea să aibă sorti de izbîndă : „Idealul nostru este de a ridica pînă la libertatea și neațîrnarea noastră pe cei robiți puterilor străine, dar nu să ne scoțorim noi pînă la robiți”.
www.dacoromanica.ro

„Am prețuit în cuvîntarea d-lui Leonte Moldoveanu sufletul curat al ardelenului și m-au mișcat adînc lacrimile vărsate, de la această tribună, pe mormintele fraților noștri, morți pentru o cauză străină sufletelor lor ; dar în aceeași clipă m-am îngrozit la ideea că un pas greșit, o acțiune pripită ne-ar putea lipsi de acest singur loc liber al plîngerilor noastre”²⁴.

Trebuie menționat faptul, semnificativ pentru starea de spirit a deputaților și senatorilor, că luările de cuvînt ale puținilor susținători ai Puterilor Centrale au fost tot timpul și vehement întrerupte de reprezentanții Federației Unioniste. Erau apostrofați în legătură cu situația critică a românilor ardeleni, cu renunțarea la realizarea idealului național, erau acuzați că se aliază cu forțele cele mai retrograde, cele care nesocotesc principiul naționalităților, principiu în baza căruia poporul român nădăjduia să-și vadă toate ramurile unite în cadrul aceluiași corp statal. Nu este mai puțin adevărat că și acești puțin susținători ai Puterilor Centrale vorbeau, mai ales, despre alianța cu Germania, ocolind în cuvîntul lor Austro-Ungaria, avînd chiar accente critice la adresa guvernărilor austro-ungari. De exemplu, deputatul C.C. Arion, cunoscut germanofil, afirma în ședința Camerei din 18 decembrie 1915 : „Ei bine, d-lor suferințele românilor de dincolo trebuie să fie sfinte pentru noi, și nu e nimeni, nu e român care să poată să subscrie la ingratitudea de la Pesta față de durerile, de sacrificiile românilor de acolo”²⁵.

La Senat se înregistrează aceeași atmosferă. N. Filipescu, în cadrul discursului său, prezenta starea în care se aflau românii ardeleni și bucovineni de la începutul războiului : „Satele sînt pustii. Bărbații sînt la război. Ei au fost recrutați peste regulă și peste rînd, altfel ca ungurii. Bătrîni și infirmii ce nu erau buni de combatanți au fost luați ca cărăuși. Femeile au fost duse la sapă de tranșee. Este depopulație sistematică (. . .) Băncile românești sînt sleite. S-au ridicat cu sila și banii lor și depozitele particulare pentru împrumuturile de război ale statului. Cu banii românești, cu sînge românesc se duce războiul contra cauzei românești. 600 000 de români, într-o proporție pe care n-o găsim la celelalte naționalități, au fost luați la război (. . .). Toți aceștia au fost băgați în foc cu lozinca : „Să piară valahii”. Recrutați în mod excepțional ei sînt întotdeauna puși în prima linie de foc ”²⁶. Senatorul Thoma Ionescu arăta că și guvernul și opoziția „toată suflarea românească” a înțeles neutralitatea adoptată la Consiliul de coroană ca o pregătire a acțiunii „îndreptată, bineînțeles, în singura direcție compatibilă cu aspirațiunile noastre, adică către Tripla Înțelegere” și sublinia un aspect care reliefează, o dată în plus, țelurile României în primul război mondial — de avîrșirea unității statale : „Deciziunea neutralității, care conducea fatal la acțiune în sensul voinței țării, a fost luată în momentul chiar cînd se credea în victori posbila și chiar probabilă pentru unii, sigură pentru alții, a Austro-Germaniei. Atît de tare era deci voința țării de a nu merge alături de cea tăco l'țiune încît a rezistat mirajului unei victorii rapide pe care contau atît Puterile Centrale”²⁷.

În perioada neutralității au fost trimise, sen ioficial, delegații de parlamentari români în țări neutre sau membre ale Antan ei, pentru a uștine, cu tăria argumentelor istorice și etnodemografice, drepturile românilor în Transilvania și Bucovina și a informa opinia publică europeană, personalități politice, parlamentele și presa din țările respective despre situația critică a românilor ardeleni și bucovineni, siliți să lupte într-un război care nu era al lor și în care, sist

Este de remarcat, de asemenea, conștiința mării majorității a oamenilor politici români, mărturisită în cadrul dezbaterilor corpurilor legiuitoare că, în împrejurările create de războiul mondial, idealul național al românilor depășise stadiul de proiect de viitor, intrând în cel al realizării practice, imediate. Această credință se împletea cu cea a necesității inexorabile a marilor jefte și sacrificii pe care întreg poporul român urma a le face, pentru atingerea scopului propus.

Vara nului 1916 marchează o nouă recrudescență a acțiunilor organizate de Federația Unionistă, pentru părăsirea neutralității, precum și insistente intervenții ale puterilor Antantei pentru atragerea României în război. Sint cunoscute împrejurările în care reprezentanții acestor state la București i au adresat lui Brătianu un adevărat ultimatum „acum ori niciodată”, declarându-i expres că dacă România nu înțelegea să părăsească neutralitatea ea nu va mai avea putința să-și vadă reunificate teritoriile din Austro-Ungaria cu sprijinul aliaților. În urma unor îndelungate și anevoioase tratative, guvernul român a încheiat, la 4 august 1916, un tratat cu puterile Antantei care recunoșteau și garantau drepturile României asupra Ardealului, Banatului, Crișanei, Maramureșului și Bucovinei. Astfel, arăta I.G. Duca, I.I.C. Brătianu „reuşise să consfințească printr-un act internațional, purtînd iscăliturile celor mai mari puteri din Europa, drepturile seculare ale neamului românesc asupra tuturor ținuturilor locuite de români din monarhia habsburgică. Orice s-ar fi întîmplat, învingători sau învinși, era prima dată în istoria neamului nostru cînd aceste revendicări ni se recunoșteau în chip formal”²⁸.

În aceste împrejurări are loc, la 14 august 1916, Consiliul de coroană de la Cotroceni în care, ca și la cel de la Sinaia din 1914, s-a demonstrat că idealul unirii Transilvaniei și a Bucovinei a fost problema centrală care a decis acțiunea României. Aceasta reiese, fără putință de tăgadă, și din faptul că România declara război numai Austro-Ungariei și nu tuturor inamicilor Antantei.

Sint bine cunoscute împrejurările din toamna anului 1916: ofensiva armatei române peste Carpați, neîndeplinirea de către aliați a angajamentelor asumate față de România, ocuparea de către trupele Puterilor Centrale a unei părți a țării și retragerea guvernului și a armatei române la Iași²⁹. Aici se deschidea, la 9 decembrie 1916, în localul Teatrului Național, sesiunea 1916—1917 a corpurilor legiuitoare. Guvernul, de acord și cu regele Ferdinand, a urmărit ca sesiunea parlamentului să se desfășoare cu același ceremonial ca și la București. Se intenționa a se da impresia, în interior, dar mai ales în afara țării, că România, conservîndu-și instituțiile de stat și bazîndu-se pe armată, al cărei moral era ridicat, era hotărîtă să ducă lupta pînă la capăt, alături de aliați.

Trebuie subliniat de la început rolul cu totul remarcabil pe care debaterile parlamentare de la Iași, discursurile rostite de la tribuna corpurilor legiuitoare, le-au avut în acea vreme de restriște, pentru îmbărbătarea opiniei publice, pentru menținerea încrederii în victoria finală, în dreptatea cauzei poporului român. Din acest punct de vedere, trei au fost, în principal, discursurile care s-au impus atenției contemporanilor și anume cele rostite de Nicolae Iorga, I.I. C. Brătianu și Take Ionescu.

La 14 decembrie 1916, în condițiile refugiului în Moldova, cu țara pe jumătate invadată de armatele inamice, marele istoric Nicolae Iorga chema, de la tribuna parlamentului, poporul român la rezistența împotriva cotropitorilor, la luptă pentru www.dacoromanica.ro care intrase în război:

unitatea statului național. Discursul său constituie, totodată, un aspru rechizitoriu împotriva celor ce au dezlănțuit războiul, împotriva asupritorilor românilor ardeleni : „S-au strecurat pe lume multe cuceriri, dar nici una n-a îndrăznit să pornească fără să aibă conștiința că servește un drept și că urmărește ridicarea omenirii. Să pleci însă de acasă, tulburând lumea întreagă, ca să ai o mai mare parte la prada materială a pământului, să nu te mulțumești cu aceasta când arunci zeci de milioane de tineri nevinovați, plini de bunătate, de iubire, de energie în sufletul lor, într-un mormânt pe care toată mizerabila presă de justificare, care ar urma după război, nu va fi în stare să-l închidă, să culegi tot ce omenirea are mai abject ca origine, mai degradant ca vicii, mai rapace și mai călcător de orice simțiri omenești, pentru a le arunca pe acest bun pământ ospitalier, care a fost jumătate de mie de ani zid de apărare pentru creștinătate și cultură apărute cu trupuri românești pînă astăzi, este unul din acele acte de nebulie istorică de pe care cea mai rafinată filosofie politică nu poate curăța pecetea de singe încheiat a crimei neispășite”. Deputatul își mărturisea încrederea în victoria finală, cea care avea să ducă la realizarea idealului național și, în scopul îmbărbătării opiniei publice, recurgea la învățămintele istoriei. Astfel, evoca situația deosebit de grea în care s-a aflat voievodul Petru Rareș care, atacat de turci, tătari și poloni, nu-și pierde speranța în victoria cauzei drepte pentru care lupta : „În colțul acesta unde ne-am strîns, să păstrăm cu scumpătate sămînța de credință și vom vedea și noi la rîndul nostru dispărînd negura stăpînirii și vom putea zice ca Petru Rareș, fiul lui Ștefan cel Mare că „vom fi iarăși ce am fost, și mai mult decît alit”³⁰.

Impresia produsă în Camera deputaților de cuvîntul lui Iorga a fost copleșitoare. Primul ministru, I.I.C. Brătianu, a propus, în entuziasmul general, publicarea și afișarea discursului lui N. Iorga în toate localitățile țării, precum și difuzarea lui printre soldații aflați pe front. La rîndul său, I.G. Duca nota : „... în acele clipe Iorga a reușit să întrupeze gîndul și simțirea unui întreg neam crunt lovit de scartă”³¹.

Șeful guvernului, în discursul său, vorbind despre politica externă dusă de România pînă la izbucnirea războiului, sublinia faptul că, încheind tratatul cu Puterile Centrale „... credeam totodată că prin alianța noastră vor înceta persecuțiunile contra fraților noștri din Ungaria. Nădejdea noastră a fost zadarnică”.

Dovedind o profundă cunoaștere a realităților epocii sale și o pronunțată viziune istorică, Brătianu arăta că nu trebuie admis ca, prin perpetuarea acelei înjghebări, care era Austro-Ungaria, un nou proces, ca cel al Turciei, să rămînă deschis pînă la alte zeci de ani în mijlocul Europei : „A suferit lumea întreagă mai bine de un secol, a trăit Europa în incertitudinea zilei de mîine din pricina cestiunii orientale, pentru că un bolnav era la una din extremitățile ei, care contamină viața sănătoasă a întregii Europe. Astăzi, cînd procesul Turciei este aproape terminat, nu este posibil ca conștiința oamenilor, care înțeleg interesele propriilor lor state și al vieții civilizate întregi, să admită, după asemenea jertfe sîngeroase, să dăinuiască în mijlocul Europei de mîine un nou bolnav, care din nou și de rîndul acesta chiar în centrul Europei să contamineze pentru o nouă perioadă istorică viața și dezvoltarea acestei Europe”. De aceea, șeful guvernului era convins că revendicările statului român, în conflagrația care se desfășura, coincideau nu numai cu aspirațiile seculare ale românilor de pretutîndeni, dar și cu un major interes european. I.I.C. Brătianu ținea să sublinieze și cu acest prilej în parlamentul țării importanța recunoașterii, de către

marile puteri ale Antantei, a drepturilor românilor la deplină unitate statală : „Oricare ar fi bazele dureroase ale zilei de azi, cînd asemenea idealuri sînt consacrate de opinia lumii și recunoscute, ele nu pot să ajungă la alt rezultat ultim, decît la triumful lor”³².

Cel de al treilea mare discurs a fost rostit de Take Ionescu care, în pasaje de înaltă elocință și vibrante sentimente umanitare, descria suferințele popoarelor Belgiei, Serbiei, Franței, Italiei. De asemenea, își manifesta ferma convingere că jertfele pe care întreg poporul român și le-a impus în acest război nu vor fi zadarnice, conchizînd că România era datoare oricum să intre în acest război : „Trebuie să spunem țării că nu e nici un preț, dar nici unul, chiar dacă ar fi pribegia totală, chiar dacă ar fi ruina generală, o astfel de distrugere încît să nu ne rămînă doar pămîntul negru, care să nu fie un preț prea mic pentru ceea ce are să ne dea România Mare. Va fi o minune care nu s-a întîmplat încă cu nici unul din popoarele care au luptat pentru unitatea lor națională, ca s-o fi dobîndit dintr-o singură sforțare”³³.

În primăvara anului 1917 realizarea reformelor, agrară și electorală, devenise o necesitate imediată. Pregătirea ofensivei din vara ce urma nu era de conceput fără ca soldații-țărani să știe că vor beneficia de împroprietărire. Șeful guvernului, I.I.C. Brătianu, nu uita să arate în cadrul corpurilor legiuitoare că atît sufragiul universal cît și principiul exproprierii erau cerute nu numai de „spiritul vremii”, dar și de viitoarea întindere a statului român dincolo de Carpați³⁴. Se avea în vedere, totodată, și ecoul pe care aceste reforme urmau a-l determina în opinia publică externă. În acest sens, Barbu Delavrancea arăta : „Noi vrem să închidem gura dușmanilor din țară și din jurul țării. Noi vrem să nu se mai șoptească românilor din țările supuse «Priviți la frații voștri, țărani din România liberă : ei pămînt nu au, ei libertate nu au, ei drepturi nu au, ei vot nu au. Nu vedeți că ei stau mai rău decît voi ? »”³⁵

În dezbaterile reformelor în corpurile legiuitoare aproape că nu a fost orator care să nu se raporteze la situația și interesele românilor din provinciile încă subjugate, și în primul rînd ale celor din Transilvania. Sintetizînd spiritul în care s-a desfășurat dezbaterile reformelor, Take Ionescu conchidea : „Noi legiferăm astăzi pentru România mică, dar legiferăm cu ochii la România de mîine”³⁶.

Manifestare directă a sentimentelor membrilor corpurilor legiuitoare, ca de altfel ale întregii opinii publice românești, primirea ce s-a făcut, în iunie 1917, celor dintîi unități de voluntari ardeleni, formate din prizonierii din Rusia, s-a transformat într-o adevărată sărbătoare a populației Iașului, simbolizînd și anticipînd marea unire care avea să se implinească la 1 decembrie, anul următor. Istoricul și deputatul Nicolae Iorga arăta în ședința Camerei, de a doua zi după primirea voluntarilor ardeleni, că nu era întîmplător faptul ce ardelenii au venit la statuia lui Cuza, deși în Iași erau patru statui — Miron Cosîin, Gh. Asachi, Ștefan cel Mare și Cuza — ei au mers „după instinct” și s-au prins în jurul statuii lui Cuza „și prin miinile care întindeau hora unirii celei noi în mijlocul acestui bătrîn Iași, fără îndoială că a trecut același fior de conștiință”³⁷.

Anul 1918 este anul Marii Uniri ; la 1 decembrie Transilvania unindu-se cu România se desăvîrșea unitatea statului român³⁸. Momentul desăvîrșirii unității statale din 1918 este, pe drept cuvînt, considerat de istoriografia noastră ca unul dintre cele mai importante evenimente din întreaga

istorie a românilor. El a însemnat a numai realizarea visului secular al poporului de la Dunăre și Carpați, dar a constituit, totodată, fundamentul evoluției ulterioare a națiunii române.

Deși încă din noiembrie 1918 s-a emis decretul-lege privind reforma electorală, datorită situației internaționale — tratatele de pace încă nu erau semnate — primul parlament, ales în baza votului universal, s-a putut deschide abia în toamna anului următor³⁹. La 20 noiembrie 1919 în impunătorul edificiu al Ateneului român, într-o atmosferă de mare entuziasm, regele Ferdinand adresa tradiționalul „Bine ați venit !” deputaților și senatorilor din Vechiul Regat, Basarabia, Bucovina, Ardeal, Maramureș, Crișana și Banat, membri ai primului parlament al României întregite. În acele împrejurări, exprimându-și bucuria de a vedea unite cele 17 milioane de români, Teodor Mihali, unul dintre fruntașii românilor ardeleni, ales vice-președinte al Senatului, își manifesta marea satisfacție pentru că și transilvănenii aveau posibilitatea, pentru întâia oară, „să venim și noi cei subjugăți de mii de ani să gustăm libertatea adevărată în mijlocul d-voastră și împreună cu d-voastră”. Asigura, totodată, că în întreaga activitate legislativă care va urma se va ține seama de faptul că în România întregită trăiesc și locuitori „de altă rasă și religie” și declara că „principiile exprimate în Marea Adunare Națională de la Alba Iulia de libertate, frățietate și de egalitate vor fi păstrate și aplicate cu sfințenie pentru toți locuitorii țării acesteia de orice religione ar fi ei”⁴⁰. În același sens, mitropolitul primat Miron Cristea afirma : „Și cred că tălmăcesc sentimentele românilor de pretutindeni, și îndeosebi ale membrilor acestui înalt corp legiuitor, când declar că să fie siguri frații maghiari, care au să trăiască în granițele României Mari, că noi nu o să-i persecutăm nicicând și nu o să le facem răul pe care l-am suferit de la ei. Noi vom respecta dragostea lor către rasa maghiară, vom sprijini năzuințele lor culturale, vom da respectul și toleranța cea mai largă față de credința lor, vom respecta datinile și obiceiurile lor și toate năzuințele lor juste de înaintare, cu o singură condiție : să se identifice cu interesele și aspirațiunile noastre”⁴¹.

Momentul cel mai însemnat al activității primului parlament al României întregite l-a constituit votarea, prin aclamație, într-o atmosferă de un deosebit entuziasm, a legilor unirii, pecetluindu-se astfel, prin voința reprezentanților întregii națiuni române, ca și a celor ai naționalităților conlocuitoare prezente în Cameră și Senat, istoricele acte săvârșite de poporul român în anul 1918.

Se poate aprecia, în finalul acestor pagini, că parlamentul de la București, instituție centrală a sistemului politic al României, a adus o substanțială contribuție, la sfârșitul secolului al XIX-lea și în primele două decenii ale secolului al XX-lea, la susținerea luptei de emancipare națională a românilor ce se aflau încă sub dominație străină, la pregătirea opiniei publice românești în vederea desăvârșirii unității național-statale a tuturor românilor.

NOTĂ

¹ *Istoria parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, București, 1983.

² Gh. N. Căzan, Sp. Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță*, București, 1979.

³ A. Bunea, *Susținătorii problemei transilvane în parlamentul României, 1892-1914*, în „Studia Univ. Babeș-Bolyai. Istoriac”, Fascicola 1, 1971.

- ⁴ *Dezbaterile Adunării Deputaților* (în continuare *D.A.D.*), nr. 8 din 28 noiembrie 1909, p. 37.
- ⁵ C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, ed. a II-a, București, 1935, vol. IV, p. 74—76 ; V. Vesa, *România și Franța la începutul secolului al XX-lea, 1900—1916*, Cluj-Napoca, 1975-
⁶ *D.A.D.*, nr. 12 din 1 ianuarie 1914, p. 138.
- ⁷ C. Argetoianu, *Pentru cei de mîine. Amintiri din vremea celor de ieri* în *Arh. C.C. al P.C.R.*, fond 104, dos. 8586, fila 17.
- ⁸ *D.A.D.*, nr. 21 din 18 martie 1914, p. 204.
- ⁹ *Dezbaterile Senatului* (în continuare *D.S.*), nr. 21 din 27 martie 1914, p. 233.
- ¹⁰ *România în primul război mondial*, București, 1979.
- ¹¹ I. G. Duca, *Amintiri politice*, München, 1980, vol. I, p. 55.
- ¹² *Ibid.*; vezi și R. Seișanu, *Take Ionescu*, București, 1930, p. 243—246.
- ¹³ I. G. Duca, *op. cit.*, p. 58—59; vezi și *România în primul război mondial*, p. 39.
- ¹⁴ A. Iordache, *Incheierea acordului româno-rus din 18 sept./1 oct. 1914* în „*Revista de istorie*” tom 29 (1976), nr. 1; *România în primul război mondial*, p. 114—129.
- ¹⁵ Referitor la atmosfera generală, pentru întreaga perioadă a neutralității, vezi I. Bulei, *Arcul așteptării 1914—1915—1916*, București, 1981.
- ¹⁶ *D.A.D.*, nr. 8 din 6 decembrie 1914, p. 37.
- ¹⁷ *D.S.*, nr. 5 din 2 decembrie 1914, p. 15.
- ¹⁸ O. Ghibu, *Amintiri despre oameni pe care i-am cunoscut*, Cluj, 1924, p. 174; O. C. Tăslăoanu, *Sub flamurile naționale. Note și documente din războiul de întregire a neamului* vol. I, Sighișoara, 1935, p. 49—50.
- ¹⁹ „*Vitiorul*” din 19 septembrie 1915.
- ²⁰ Al. Marghiloman, *Note politice*, București, 1927, vol. I, p. 547—548; vezi și I. G. Duca, *op. cit.*, vol. I, p. 209.
- ²¹ *D.A.D.*, nr. 12 din 13 decembrie 1915, p. 35.
- ²² *Idem*, nr. 13 din 15 decembrie 1915, p. 48.
- ²³ *Idem*, nr. 17 din 19 decembrie 1915, p. 92—96.
- ²⁴ *Idem*, nr. 19 din 22 decembrie 1915, p. 119.
- ²⁵ *Idem*, p. 124.
- ²⁶ *D.S.*, nr. 7 din 8 decembrie 1915, p. 30.
- ²⁷ *Idem*, nr. 8 din 10 decembrie 1915, p. 39.
- ²⁸ I. G. Duca, *Op. cit.*, vol. I, p. 255.
- ²⁹ *România în primul război mondial*, p. 137—236.
- ³⁰ *D.A.D.*, nr. 6 din 11 februarie 1917, p. 37—39.
- ³¹ I. G. Duca, *op. cit.*, vol. II, p. 102.
- ³² *D.A.D.*, nr. 6 din 11 februarie 1917, p. 42.
- ³³ *Idem*, p. 44.
- ³⁴ Pascal Toncescu, *Un an de pribegie. Decembrie 1916. Decembrie 1917*, Odesa, 1917, p. 26—27.
- ³⁵ *D.A.D.*, nr. 54 din 3 aprilie 1918, p. 588.
- ³⁶ *Idem*, nr. 58 din 13 aprilie 1918, p. 622.
- ³⁷ *Idem*, nr. 55 din 5 aprilie 1918, p. 594; vezi și N. Iorga, *Memorii*, vol. I, p. 34.
- ³⁸ M. Mușat, I. Ardeleanu, *Viața politică în România 1918—1921*, București, 1976, p. 7—60.
- ³⁹ I. Scurtu, *Alegerea primului parlament al României întregite (nov. 1919) în 60 de ani de la făurirea statului național unitar român*, București, 1978.
- ⁴⁰ *D.S.*, nr. 6 din 4 decembrie 1919, p. 46.
- ⁴¹ *Idem*, nr. 36 din 6 martie 1920, p. 394.

LE PARLEMENT ROUMAIN ET LA PRÉPARATION DE LA GRANDE UNION

Résumé

A la fin du XIX-e siècle et pendant les deux premières décennies du XX-e, le Parlement roumain, institution centrale du système politique de Roumanie, était devenue une véritable tribune d'affirmation des droits des Roumains habitant les territoires soumis à la domination étrangère. Les membres des corps législatifs, ayant la conscience du fait qu'à l'État

roumain indépendant il revenait la responsabilité pour le sort du peuple roumain tout entier, ont contribué largement à préparer les conditions requises pour la réorientation de la politique extérieure de l'Etat roumain, relevant que l'idéal national — l'union aux frères d'au-delà des Carpates — ne pourra être réalisé tant que l'Etat roumain se trouvait du côté des Puissances Centrales.

Dans de nombreux discours ou interpellations prononcés du haut de la tribune du Parolment, les senateurs et les députés se levaient contre la politique d'oppression nationale menée par les milieux politiques hongrois contre les Roumains de Transylvanie, soulignaient les aspirations de ces derniers à une vie nationale — étatique aux côtés des Roumains de l'Etat indépendant.

Tant par la publication dans le cadre du moniteur Officiel que par le large écho dans la presse de l'époque, les débats parlementaires sont devenus durant la période mentionnée, un important moyen d'éducation et de développement et la conscience nationale, de préparation de l'opinion publique roumaine en vue de la lutte pour le parachèvement de l'unité nationale-étatique de tous les Roumains, objectif réalisé le 1er décembre 1918.

DIN LUPTA PENTRU UNITATEA ROMÂNILOR

ALEXANDRU F. DINU

Curentul favorabil desăvârșirii procesului de unificare a tuturor provinciilor românești, cu puternice tradiții în trecutul de luptă al Olteniei, s-a dezvoltat neîncetat, căpătînd noi valențe, îndeosebi la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

În contextul luptei pentru unire, societățile cultural-patriotice au apărut cu consecvență și tărie cauza Românilor de peste munți, remarcîndu-se „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor”, înființată în 1890 la București¹ ca o reacție la politica de oprimare a luptei fraților de peste munți de către autoritățile austro-ungare.

Scopul societății de la început declarat „a fost și este a deveni una din cetățuile de apărare a naționalității noastre”², de „conservare și apărare a culturii naționalității noastre în punctele ei amenințate cu deznăționalizarea”³, apreciindu-se că „pentru a pune stavilă suferințelor ce îndură românii din Transilvania este nevoie să arătăm Europei pericolul ce se creează afirmînd solidaritatea ce unește pe toți românii”⁴.

Idealurile promovate de Ligă au cuprins foarte rapid pături largi de oameni ai muncii din toate colțurile țării, Oltenia oferind terenul fertil dezvoltării sentimentelor patriotice, idealurilor de unitate și independență națională, mărturiile vremii fiind elocvente în acest sens. „În românul liber s-a manifestat sentimentul datoriei către frații săi de același sînge, în cel împilat s-a născut speranța ușurării, în toți a crescut conștiința vitalității poporului nostru și a solidarității naționale — menționează opiniile vremii — Acest avînt patriotic a cuprins toate spiritele și un număr însemnat de orașe din țară, precum Tr. Severin, Pitești, Craiova, Tirgoviște, Slatina, Ploiești. . . s-au grăbit a înființa secțiuni ale Ligii și actualmente caută a se pune în legătură cu secțiunea centrală din București”⁵.

Crearea de noi secții ale „Ligii Culturale” a fost „alimentată de noi volnicii ale adversarilor noștri, sprijinită — așa cum rețin mărturiile contemporanilor — de presă „care a provocat în întreaga țară „manifestațiuni frumoase pentru ideea Ligei”⁶.

În județul Dolj, ca urmare a faptului că „idealul măreț al Ligei și scopul pentru care ea luptă străbat tot mai adînc în straturile societății craiovene”, se crează, în 1891, secție a Ligii culturale sub președenția profesorului Petre Chițu⁷, în același an, la 1 martie, institutorii, profesorii și învățătorii vilceni, alături de meseriași și funcționari, hotărăsc înființarea secției locale a Ligii sub președenția profesorului de muzică M. Răuțu.⁸

La Turnu Severin „această secțiune datează din ianuarie 1891, avînd 95 de membri înscriși”⁹, „cauza românismului și a fraților subjugăți”, cum atestă documentele vremii „cîștigă tot mai multe simpatii”, fapt concretizat în crearea la 30 decembrie 1892 a unei secții a Ligii la Drăgășani,

avînd ca președinte pe inginerul Petre Lazăr¹⁰, cauza pentru care lupta Liga determinînd crearea în 1892 de noi secții la Tg. Jiu, în frunte cu profesorul Iuliu Moșil, precum și la Caracal¹¹.

În perioada următoare, „Opera începută... numai de o mină de români — Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor — dar îmbrățișată în urmă de toată țara... a făcut ca nu numai orașele, care ca centruri mai mari de populație trebuiau neapărat să aibă cîte o secțiune a ligei, dar chiar orașele mici pînă și comunele rurale au început a înființa cîte o secțiune a ligei”¹², expresie a unanimității de voință a tuturor românilor de a reuni toate teritoriile românești în același corp statal.

Ca urmare a chemărilor lansate de asociațiile corpului didactic, foarte mulți învățători și profesori se înscriu în ligă, exemplul lor fiind urmat de ceilalți intelectuali, de meseriași, comercianți, țărani¹³, în același timp fiind create o serie de secții ale Ligii la Calafat, Băilești, Plenița, Cetate, Poiana Mare, Filiași, Grindeni, Zăval, Catane, Mirșani (Dolj)¹⁴, Strehaia (Mehedinți), Ocele Mari, Lăpușata (Vilcea)¹⁵, iar în 3 iulie 1893 de la Corabia (Romania) se cer „Diplome de admitere, după care vom proceda la formarea Comitetului secțiunii conform statutelor”¹⁶, secții ce au funcționat „regulat și continuu” pentru „a da concursul ideii pentru care au fost înființate”¹⁷.

Ca o recunoaștere a atașamentului oltenilor față de cauza promovată de Ligă, la cel de-al treilea Congres ținut la București în zilele de 16, 17 și 18 mai 1892, se hotărăște „în interesul unor acțiuni energice prin împărțirea muncii, care totodată va crește în mod vădit mijloacele financiare ale Ligii”, crearea „în afară de secțiunea centrală a Bucureștiului care este și va rămîne capul Ligii și reședința Comitetului Executiv, pentru românii de dincolo de Milcov și Olt”, a încă „două subcentruri la Iași și Craiova”¹⁸. Se propunea, de asemenea, ca din Comitetul Central Executiv să facă parte și cîte un membru din Iași și Craiova pentru „a fi mai bine reprezentate interesele acestor secțiuni”¹⁹.

Atașamentul oltenilor față de ideile promovate de Ligă este ilustrat și de numărul membrilor înscrisi în chiar primul an al înființării secțiilor pe aceste meleaguri : la Craiova 223²⁰, pentru ca într-un an deși „secțiunea noastră a progresat încet, dar a progresat”, numărul membrilor ajunge la 353²¹, iar la Turnu Severin și-au dat adeziunea la statutele Ligii, încă din 1891, un număr de 98 de cetățeni proveniți din cele mai diverse categorii sociale²².

Din documentele vremii rezultă că secțiunile Ligii culturale din Oltenia s-au manifestat activ în lupta pentru desăvîrșirea unității naționale „cauza românismului și a fraților noștri subjugăți” cîștigînd „tot mai multe simpatii”²³, nec sitatea reorganizării Europei Orientale „pe bazele celei mai complete autonomii a popoarelor din această parte a continentului”⁴ fiind formulată tot mai insistent odată cu îndemnul de a se intensifica „legăturile firești dintre diferitele provincii locuite de romani, împartite în mod nefiresc de împrejurările vitrege ale veacurilor trecute, pentru realizarea unității naționale”²⁵.

Pe această linie, de menționat sprijinul material acordat de locuitorii Olteniei luptei duse de forțele de peste munți și atitudinea hotărîta împotriva tuturor măsurilor represive luate de autoritățile austro-ungare.

În acest scop „pentru triumful românismului, pentru autonomie și libertatea românilor de dincolo de munți”²⁶, au fost strînse fonduri pentru sprijinirea materială a ziarelor, revistelor și a școlilor române din Transilvania. Secția Craiova a Ligii a acordat subvenții bănești organelor de

presă „Gazeta Transilvaniei” (Braşov), „Tribuna” şi „Românul” (Arad), „Ţara noastră” şi „Luceafărul” (Sibiu), „Drapelul” (Lugoj), „Libertatea” şi „Cosinzeana” (Orăştie)²⁷ etc. În acelaşi scop, în perioada septembrie 1892— aprilie 1893, a fost expediată de la Craiova suma de 3041,45 lei, ajutor pentru bănăţeni ²⁸, iar de la Turnu Severin 7158,70 lei, bani proveniţi din ofrande şi 4630,70 lei colectaţi cu ocazia serbărilor date²⁹.

Grija pentru cultivarea sentimentelor de solidaritate şi unitate naţională, de conservare a limbii şi culturii româneşti a reprezentat o constantă a luptei duse de locuitorii Olteniei, fapt concretizat în sprijinul material acordat în construirea de şcoli româneşti în Transilvania la Iota şi Lapoşu unguresc, Velişoara, precum şi la Coşova şi Heredeşti, ambele din Banat³⁰.

Numeroşi refugiaţi din Transilvania au fost primiţi cu multă căldură în Oltenia, în fiecare reşedinţă de judeţ şi localitate mai însemnată, stabilindu-se numeroşi profesori, învăţători, jurişti, ziarişti, oameni ai literelor etc. În judeţul Vilcea s-au stabilit români transilvani în comuna Călineşti 9, în Malaia 8, în Voineasa 23, Brezoiu 219, iar în întreg judeţul, în 1910, existau 875 de refugiaţi ardeleni³¹, remarcându-se prin activitatea desfăşurată Radu Tempea şi Corneliu P. Păcurariu, în plasa Oltul de Jos (Romania) se găseau în 1915, 19 transilvăneni, iar în judeţul Dolj, în plasa Balta-Verde şi comunele Birca, Giubega, Gingiova, Segarcea, Secuiu, Vela, Brabova, Filiaşi şi Craiova desfăşurau o susţinută activitate învăţătorul Traian Criveanu, studenţii Traian Hălmăgeanu şi Alexandru Iacobescu³², profesorii Gh. Fontanin, Mihail Străjanu, I. Faur, I. Bombocilă, Sabin Pamfilu, Nicu Dascălu, Valerian, Mircea Aurelian, Ştefan Velovan³³.

La Turnu Severin, Axente Aurel, Bodin Ştefan, Bogdan Iordan, şi Gheorghe Condrea, la Tîrgu Jiu Ştefan Bombacu şi Iuliu Moişil³⁴. Ei au fost sprijiniţi moral şi material, organizându-se acţiuni comune pentru mobilizarea tuturor forţelor în vederea realizării unităţii politice a tuturor provinciilor româneşti.

În aceeaşi perioadă de timp, realizarea unei depline unităţi de acţiune a fost posibilă şi prin trecerea a numeroşi olteni în Transilvania. „Trecînd Carpaţii — evidenţiază documentele vremii — fie la Sibiu, fie la Cluj, lupînd cu jandarmii unguri ca să aducem înfăşurat la piept, pe la Turnu Roşu, scumpul nostru tricolor spre a-l dărui ca simbol . . sau stînd de vorbă cu poetul Ardealului, tînărul cu ochi albaştri şi păr bălai, Octavian Goga. . noi cei de la Craiova străbăteam astfel Carpaţii, ducînd odată cu poezia romantică a sufletelor noastre, dorul de libertate şi o nespusă dragoste de frate ce nu se poate uita niciodată” ³⁵, în timp ce profesorul transilvănean Mihail Strajanu mărturisea, într-o scrisoare adresată lui Gheorghe Bariţiu, că la Craiova au loc ample acţiuni în rîndul cetăţenilor „atît transilvăneni cît şi indigeni” pentru „a se interesa mai mult de soarta fraţilor de peste Carpaţi căci numai o strînsă legătură între noi ne poate garanta un viitor luminat” ³⁶.

Militînd pentru desăvirşirea unităţii naţionale, locuitorii Olteniei au luat atitudine hotărîtă împotriva persecuţiilor la care erau supuşi fraţii de peste munţi. În 14 iunie 1892, Comitetul secţiunii Craiova „a convocat o adunare pentru a protesta contra sălbăticiilor ungureşti de la Turda, Şimleul Silvaniei şi din alte locuri, faţă de membrii deputaţiunei româneşti care fuseseră la împăratul Austriei cu un memoriu” ³⁷.

Aceeaşi atitudine hotărîtă a luat Liga culturală secţia Craiova faţă de procesul intentat de către autorităţile maghiare la Satu Mare împotriva a 35 săteni români din comuna Mădăraş. Motivul „că şi-au apărât cu

vrednicie limba strămoșească”, afirmându-se hotărîrea de luptă „pentru un viitor mai bun”³⁸.

În 26 octombrie 1908, la Craiova a avut loc un mare miting de protest față de măsurile represive luate de autoritățile maghiare în Transilvania, subliniindu-se cu tărie că „Idealul nostru național este unirea politică a tuturor românilor”, cerîndu-se autorităților să ia măsuri hotărîte și „să țină seama de dorințele poporului și să schimbe politica externă cu un minut mai înainte pentru ca să nu fie silit să-și schimbe politica externă după cum în 1907 a fost silit de popor să-și schimbe politica internă”³⁹.

Ziarul „Ecoul Presei”, demascînd cenzurarea presei române din Transilvania, menționa că „acolo amenzi, curg ca și lunile de închisoare, ziarele române răsufală greu sub povara zecilor de mii de coroane de amenzi, acolo pentru a lupta trebuie fonduri, căci oameni de jertfă sunt. Tăranii români care cu o putere de sacrificiu fără pereche s-au pus înainte în luptă pentru cauza neamului sunt copleșiți de procese de contravenție și amenzi”⁴⁰, iar „Democrația”, manifestînd aceeași îngrijorare față de politica de deznaționalizare practică de autoritățile maghiare, consemna că „frații noștri de dincolo sunt prizoniți din ce în ce mai tare. . . , tunete și trăsnete au fost aruncate asupra românilor”⁴¹.

Acțiuni hotărîte de protest au fost organizate în toate orașele Olteniei. Astfel, la aflarea știrii că ziarul „Românul” din Arad a fost suspendat, acțiunile craiovenilor „pentru a dezrobi pe toți românii de sub dominațiunea mai mult ca tiranică a Austro-Ungariei sînt tot mai hotărîte”⁴², afirmîndu-se încrederea că ziarul „Românul” care pierde astăzi sugrumat de cenzură. . . va reinvia mai frumos și mai mîndru în România Mare”⁴³.

Presă din Oltenia, apreciînd „dificultățile enorme cu care au să lupte aceste ziare sub jugul despotismului maghiar, „și avînd în vedere „că aceste ziare luptă pentru drepturile la viață ale limbii și naționalității noastre”, subliniază, în repetate rînduri, „că este o datorie patriotică pentru fiecare român a sprijini în marginile puterii sale aceste ziare”⁴⁴.

În același timp, presa din Oltenia lua atitudine împotriva scrierilor tendențioase care denaturau adevărul istoric. În acest sens, ziarul „Calafatul” ia atitudine față de scrierile istoricilor maghiari, subliniind că „Poporul românesc din Ardeal și de pretutindeni face astăzi istorie. . . ce nu mai poate fi răstălmăcită pentru scopuri nemărturisite”⁴⁵.

Aniversarea unor momente semnificative din lupta poporului român oferea, de asemenea, cele mai prielnice ocazii pentru afirmarea solidarității și conștiinței unității naționale. Asemenea sărbători, afirma un profesor craiovean, „nu semnificau numai o aniversare”, ele erau „simbolul unității desăvîrșite, căci împlinirea idealului politic al generației de la 1848 și 1859 evocă un altul mai măreț”⁴⁶ iar secția Mehedinți a „Ligii culturale” „a decis să organizeze serbări populare”, solicitînd cetățenilor „a onora și încuraja cu prezența aceste serbări de un caracter pur național”⁴⁷.

În cadrul mitingului național de la București din 21 septembrie 1897, în numele vilcenilor, președintele secției Drăgășani a Ligii a declarat adreziunea „la toate ideile și propunerile Ligii”, afirmînd, în continuare, că „nici morți nu vom părăsi aceste idei moștenite de la strămoșii noștri, căci Români suntem în putere și Românul în veci nu pierde, căci Românul are 7 vieți”,⁴⁸ reprezentantul secției Craiova subliniind, cu același prilej, că doljenii sînt „din suflet și în plină conștiință alături de acei Români, care vor protesta în fața lumii www.dacoromanica.ro în fața sistemului de maghiarizare și de prigonire menținut și înăsprit de guvernul unguresc, în contra

fraților noștri”⁴⁹, exprimându-se credința „că Românii vor trebui să biruiască, mai cu seamă dacă toți vor da mâna și vor proceda în comun acord”⁵⁰.

În chemarea Ligii culturale adresată craiovenilor de a participa la a-50-a aniversare a zilei de 3/15 mai 1848, zi în care „pe Cîmpul Libertății de la Blajiu s-a proclamat independența neamului românesc de peste munți”⁵¹. Se cerea a nu se uita „că asupra noastră români liberi în țară liberă, sînt îndreptate privirile tuturor fraților care gem sub jugul străin. Numai luînd parte la durerile și bucuriile lor, simțînd cu ei, vom proba lumii că suntem conștienți de înalta noastră misiune”⁵². Cu acest prilej, președintele secției locale a Ligii, profesorul Petre Chițu arăta că „unitatea culturii, unitatea limbii, comunitatea aspirațiilor va duce vrînd ne vrînd la comunitatea existenței noastre ca nație, ca neam, distinct în idealul raselor care ne înconjoară”⁵³. Cortegiul format din elevii școlilor și numeroși cetățeni craioveni a parcurs principalele străzi ale orașului, cîntînd „Tricolorul”, „Deșteaptă-te române”, „Frați români”, iar, în final, s-a mai înmînat participanților o broșură despre însemnătatea zilei de 3/15 mai 1848 scrisă de profesorul M. Strajan”⁵⁴.

Aniversarea Unirii Principatelor Române a prilejuit, de asemenea, momente de intensificare a luptei pentru desăvîrșirea unității naționale. La împlinirea, în 1898, a 40 de ani de la unirea Moldovei cu Țara Românească, secția Craiova a Ligii a organizat „o grandioasă reprezentațiune dată în Teatrul Național din localitate”⁵⁵, iar semicentenarul aceluiași eveniment a fost marcat cu un fast deosebit în toată Oltenia. În adunări entuziaste, profesorii, prin cuvîntul lor, au evocat mărețul eveniment⁵⁶, îndemnînd cetățenii „să strîngă rîndurile. . . la luptă aprigă, căci e vorba de propria lor existență”⁵⁷. În cadrul acestor manifestări erau evocate marile personalități din istoria poporului nostru, pornindu-se de la ideea că „tăria neamurilor stă în recunoștința pe care o au și o arată pentru cei ce au trăit luptînd și muncind pentru apărarea și conservarea lor”, permanența poporului nostru în vatra sa de formare fiind determinată și de faptul „că la vremuri grele a avut totdeauna oameni de seamă, voevozi străluciți care au știut să o apere, și din fericire e mare numărul acelora care au rămas și vor rămîne strălucind ca stelele pe orizontul trecutului nostru istoric”⁵⁸.

Ca o recunoaștere a aportului pe care l-a adus secția Craiova a Ligii în promovarea ideii de unitate națională i s-a încredințat organizarea, în 21—22 mai 1911, a Congresului pe țară al Ligii⁵⁹. Cu acest prilej a fost lansat un „Apel către Cetățenii Craiovei !” în care subliniindu-se importanța evenimentului, se cerea craiovenilor „să dați din inimă concursul vostru Comitetului Ligii Culturale pentru reușita deplină a acestui Congres cultural”⁶⁰. Comitetul de organizare, alcătuit din 133 de membri, bucurîndu-se de adeziunea largă și sprijinul total al locuitorilor Craiovei, a stabilit în cele mai mici amănunte, întregul program de desfășurare, ceea ce „a atras mulțumirile și aprecierile conducerii centrale a Ligii”, a tuturor participanților⁶¹.

La primirea delegaților au participat membrii din conducerea Ligii, în frunte cu noul său președinte Nicolae Romanescu și „un cortegiu impunător”. S-au rostit cuvinte de bun venit, iar „în avîntul mulțimii” s-a cîntat „Deșteaptă-te române”⁶².

Problema centrală a Congresului a constituit-o dezbaterea temei: „Situația politică a românilor de peste munți” și „Raportul anual al Ligii”, prezentat de marele istoric www.dacoromanica.ro Congresului s-au bucu-

rat de un deplin succes, prin măsurile organizatorice, luările de poziții și propunerile făcute, craiovenii aducându-și o contribuție hotărâtoare la reușita lucrărilor, fapt remarcat astfel de Nicolae Iorga: „Trebuie să se mulțumească în chipul cel mai călduros craiovenilor care nu numai că au știut să primească demn pe reprezentanții celor treizeci și patru de secțiuni adunați cu atâtea osteneli din tot cuprinsul țării în orașul lor asupra căruii plutesc mari și curate tradiții, dar că înțeleg pe deplin adevărata misiune a Ligii”⁶³. În continuare, Liga Culturală desfășoară o susținută activitate, propaganda prin conferințe, șezătorile culturale, serbările cîmpenești au reprezentat tot atâtea prilejuri de „întărire a legăturilor între frații răslețiți”, urmînd ca la momentul potrivit „să proclame necesitatea unității politice”⁶⁴.

Țelul făuririi unității naționale devine tot mai pregnant în activitatea „Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor”, transformată prin hotărîrea Congresului extraordinar din 14 decembrie 1914 în „Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor”⁶⁵, hotărîre în care se menționa că „unitatea culturală fără unitatea politică nu are nici o chezășie. Pentru păstrarea unității culturale ni se impune și unitatea politică”, concludîndu-se că „nu din coincidență, nici din bunătatea altora va ieși România cea Mare”, ci din „nevoia unei acțiuni imediate pentru dezrobirea ținuturilor românești din Austro-Ungaria”⁶⁶.

Toate acțiunile inițiate de secțiile Ligii din Oltenia erau subordonate ideii că „unirea politică a Românilor de un neam și o lege cu noi. . . trebuie să fie un fapt împlinit, peste puțin timp”, exprimîndu-se necesitatea că „ceea nu s-a putut înfăptui pe deplin la 1599 de către Mihai Viteazul, să înfăptuim noi, cei de azi”⁶⁷.

Aceleași sentimente au călăuzit și adunarea organizată în 1915 de către secția Mehedinți a Ligii, cu participarea unor delegați din întreaga Oltenie. Cu această ocazie, Barbu Ștefănescu Delavrancea, delegat al Comitetului Executiv Central al Ligii, a declarat: „Pe noi ne-a așezat fatalitatea istorică la grile fluviului celui mai mare din Europa, lăsînd la o parte pe cel din Rusia. Țară bogată și minunată de frumoasă, pusă la răspîntea tuturor invaziilor barbare. La noi și de noi s-au spart năvălirile goșilor, ostrogoșilor, slavilor, turcilor și tătarilor și, cînd am fost pridiți ne-am tras spre poalele munților. Cei de dincolo au făcut la fel. Această constatare nu e o figură retorică, ci un adevăr istoric, învăluind un adevăr etnic. Pe linia munților găsiți inima cea mai românească, limba cea mai curată, tradițiile cele mai vechi, cel mai puternic instinct de neam. Și nu e de mirare ca d-voastră, cei de la munte și de la periferie. . . , să suferiți mai mult de suferința tuturor. De aceea se cuvine să punem capăt durerilor noastre, să fim stăpîni de o parte și de alta a Carpaților, să ne întregim, ai noștri să fie Carpații cu toate ramificațiile lor, să ne simțim un popor, ca să putem lucra în tihnă, cu demnitatea care se cuvine unui neam stăpîn pe destinele sale”⁶⁸. Exprimînd năzuințele poporului român, țelul luptei desfășurate, în cadrul altei adunări populare organizate la Turnu Severin, Vasile Luca-ciu, veșnic luptător pentru libertate și unitate națională, arăta: „Noi nu voim subjugare, ci voim libertate; nu voim asupra altor țări și altor popoare, voim dezrobirea neamului românesc. Noi nu voim încălcarea altor teritorii ce nu ne aparțin, voim numai asigurarea drepturilor noastre naționale, de veacuri răpite cu nedreptul”⁶⁹.

Încrederea și hotărîrea oltenilor pentru desăvîrșirea unității naționale a fost puternic ilustrată de presă. Ziarul „Libertatea”, evidențînd

apropierea momentului Unirii, scria : „În sfârșit, a sosit ora răsplatei din urmă, ca popoarele ce compun statul vecin austro-ungar și pentru a căror desnaționalizare de secole ei se luptă, să se scuture odată pentru totdeauna de jugul asupritor al habsburgilor, acest anacronism și monstruoasă politică a secolului al XX-lea, ca astfel să se alipească de naționalitățile din care fac parte. Iar România . . are de revendicat pe frații din Transilvania al căror glas plîngător din fundul temnițelor deși în număr aproape de 5 milioane, începuse a nu mai fi auzit”⁷⁰.

Exprimînd aceleași sentimente, un alt ziar susținea în paginile sale „asigurarea progresului general al patriei și realizarea tuturor aspirațiilor ei” și cerea mehedințenilor ca uniți „într-un singur gînd și voință să susținem că : tot pămîntul românesc trebuie să fie al românilor”⁷¹. În același timp, gîndul romanățenilor „se înălța . . către patria noastră, pe care o dorim din tot sufletul mereu fericită și mare”, fiind exprimată, totodată, hotărîrea de a se trece „piscul Carpaților ca să ne împlinim visul de unire. . căci a te jertfi pentru binele și fericirea Patriei este mai mult decît frumos, este sublim”⁷².

La rîndul ei, presa vilceană, subliniind legitimitatea desăvîrșirii unității naționale, arăta că „realizarea visului nostru secular de reîntregire a neamului” este „singura garanție reală a puținței noastre de dezvoltare națională în viitor”⁷³.

Înfăptuită la 1 decembrie 1918, ca rezultat al voinței și luptei întregului nostru popor, Unirea Transilvaniei cu România a fost primită cu entuziasm de către toți locuitorii Olteniei. Ziarul craiovean „Viața Nouă” declara cu acest prilej : „Trăim momentele cele mai mari și mai înălțătoare din istorie. . iar Neamul Românesc. . are nevoie în aceste clipe decisive de toată tăria, de toată credința și înțelepciunea geniului său pentru a-și reîntregi mădularele risipite într-un tot sănătos și armonic și a reclama apoi locul de cînstete ce i se cuveni în sinul lumii celei noi”⁷⁴. Vizînd și prefaceri social-economice, ziarul menționat arăta că „în granițele României celei Mari, noi vrem mai presus de toate o Românie nouă, o viață nouă”⁷⁵.

Ziarul „Ecolu” din Caracal, informîndu-și cititorii despre realizarea Unirii arăta : „Comitetul Național din Transilvania. . a hotărît cu unanimitate de voturi realipirea Transilvaniei la Patria mamă. . și astfel ne-a învrednicit să vedem idealul nostru îndeplinit și să sărbătorim cel mai mare fapt înseris în istoria acestei țări, întregirea neamului”⁷⁶.

„Gazeta poporului” din Gorj își informa cititorii despre marele act înfăptuit la 1 decembrie în cuvintele : „Astăzi crainicul vremii, crainicul dreptății, sună cîntînd voios, din pisc în pisc, pe crestele însorite ale Carpaților, amintind popoarelor mari și mici ale lumii că s-a înfăptuit. România Mare, așa cum au cîntat-o mamele copiilor din leagăn, așa cum au sădit-o dascălii noștri în sufletul și știința noastră, așa cum ni-au șoptit-o cu glasul tremurînd, de atîtea ori, bătrînii ce-și văd azi împlinit visul, o clipă înainte de a muri”⁷⁷, iar „Alarma Mehedințului” aprecia ziua de 1 decembrie „de o măreție covîrșitoare pentru toată suflarea românească”, zi în care „jugul milenar de robie și umilință sălbatică s-a rupt. . Lanțurile ferecate ale sclaviei s-au desfăcut și pe locul lor tricolorul falnic va cicatriza rănile ce au supurat atîtea veacuri”⁷⁸.

Sentimentele de satisfacție supremă și de îndatorire care le reveneau oltenilor sînt redade și de ziarul „România Mare”. „Astăzi — scria ziarul — cînd după atîta sînge glorios curs, cînd reînviera gloriei și vitejiei strămoșești urmărește de aproape distribuirea tricolorului, filfiînd liber la lu-

mina zilei pe toate locurile românești, datori sîntem ca pe monumentele eroilor noștri să depunem jurămîntul nostru de credință românească, de cinstire patriotică”⁷⁹.

Unirea Transilvaniei cu România a însemnat o victorie strălucită a mișcării de eliberare națională a națiunii române, izbîndă ținută de întregul nostru popor, în cadrul căreia, așa cum evidențiază documentele, locuitorii Olteniei au jucat un rol activ.

NOTE

¹ A se vedea în detaliu : Vasile Netea, C. Gh. Marinescu, *Liga culturală și Unirea Transilvaniei cu România*, Edit. Junimea, Iași, 1978.

² „Liga română”, an IV, nr. 24, 13 iunie 1899, p. 371.

³ Ion Lupulescu, *Raportul general despre activitatea Comitetului Central al Ligei pentru unitatea culturală a Românilor*, București, Lito-Tipografia „Carol Göbl”, 1892, p. 3.

⁴ C. Gh. Marinescu, *Pagini din activitatea Ligii culturale pentru desăvîrșirea unității de stat a României*, în „Studii și materiale”, Istorie, Suceava, 2, 1971, p. 52.

⁵ Ion Lupulescu, *op. cit.*, p. 29.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Biblioteca Academiei R.S.R., fond Manuscrise românești, manuscris nr. 2185/1893, Liga Culturală, f. 377.

⁸ Vezi pentru detaliu : Veronica Tomaș, *Contribuția Ligii culturale din Rîmnicu Vilcea la desăvîrșirea unității poporului român*, în „Studii Vilcene”, Rîmnicu Vilcea, 1971, p. 35—38.

⁹ Biblioteca Academiei R.S.R., fond Manuscrise românești, manuscris nr. 2185/1893, Liga culturală, f. 393.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, f. 357.

¹³ „Buletinul Ligii Culturale”, Secția Craiova, an I, nr. 4, 15 iunie 1911, p. 7—10.

¹⁴ Arh. Școlii generale Zăval, jud. Dolj, dosar Societatea culturală „Ion Creangă”/1906, f. 1, „Buletinul Ligii Culturale”, Secția Craiova, an III, nr. 8, 1913, p. 7.

¹⁵ Biblioteca Academiei R.S.R., fond Manuscrise românești, manuscris nr. 2186/1893, Liga Culturală, f. 378 ; „Liga română”, an II, nr. 15, 13 aprilie 1897, p. 236.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Biblioteca Academiei R.S.R., fond Manuscrise românești, manuscris nr. 2185/1893, Liga Culturală, f. 142—143.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, f. f. 303—308.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, manuscris nr. 2186, f. 417.

²³ *Ibidem*, manuscris nr. 2185/, f. 377.

²⁴ „Oltenia”, Craiova, 12 septembrie 1874.

²⁵ *Ibidem*, 22 noiembrie 1874.

²⁶ „Carpați”, Craiova, 26 mai 1884.

²⁷ Arh. st. filiala Craiova, fond „Liga Culturală”, Registrul de încasări și plăți pe anii 1904—1916, ff. 4—26.

²⁸ Biblioteca Academiei R.S.R., fond Manuscrise românești, manuscris nr. 2185/1893, Liga culturală, f. 142—143.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Arh. st. filiala Craiova, fond „Liga culturală”, Registrul de încasări și plăți pe anii 1904—1916, ff. 23—50.

³¹ Arh. st. filiala Rîmnicu Vilcea, fond Pref. Vilcea, dosar 61/1916, nenumerotat.

³² *Ibidem* : Vezi și Iuliu Moșil, *Românii ardeleni din vechiul regat și activitatea lor pînă la războiul întregirii neamului*, București, 1929.

³³ *Ibidem* : „Curierul Olteniei”, Craiova, an XXXIX, ur. 1638, 27 septembrie 1931.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ „Curierul Olteniei”, Craiova, nr. 1638 din 27 septembrie 1931.

³⁶ I. M. Nedea, *Din legăturile craiovenilor cu Gheorghe Barițiu*, în „Arhivele Olteniei”, nr. 107—112, 1940, p. 290.

- ³⁷ Biblioteca Academiei R.S.R., fond „Manuscrise românești”, dos 2185/1893, *Liga culturală*, f. 142—143.
- ³⁸ „Buletinul Ligii culturale”, secția Craiova, an IV, nr. 11, 1914.
- ³⁹ „Democrația”, Craiova, an I, 5 noiembrie 1908.
- ⁴⁰ „Ecoul Presei”, Craiova, an II, nr. 6, 15 decembrie 1908.
- ⁴¹ „Democrația”, Craiova, an I, 17 mai 1908.
- ⁴² „Timpul”, Craiova, an V, nr. 1, 12 martie 1916.
- ⁴³ „Protestarea”, Craiova, an II, nr. 33, 6 martie 1916; „Ramuri”, an I, nr. 4, 1916.
- ⁴⁴ „Liga Română”, an IV, nr. 3, 17 ianuarie 1899, p. 49.
- ⁴⁵ „Revista culturală”, Craiova, an III, nr. 1—2, 1 noiembrie 1909.
- ⁴⁶ „Patriă”, Craiova, 6 februarie 1906.
- ⁴⁷ Biblioteca Academiei R.S.R., fond Manuscrise Românești, manuscris nr. 2186/1893
- ⁴⁸ „Liga Română”, an II, nr. 40, 12 octombrie 1897, p. 606.
- ⁴⁹ *Ibidem*, an II, nr. 38, 28 septembrie 1897, p. 503.
- ⁵⁰ *Ibidem*, an II, nr. 2, 12 ianuarie 1897, p. 34.
- ⁵¹ „Voința poporului”, Craiova, an IV, nr. 126, 4 mai 1898.
- ⁵² Arh. st. filiața Craiova, fond Madona-Dudu, dosar 11/1898, f. 10.
- ⁵³ „Liga Română”, an III, nr. 5, 1 februarie 1898, p. 630.
- ⁵⁴ Arh. st. filiața Craiova, fond Madona-Dudu, dosar 11/1898, f. 10.
- ⁵⁵ „Liga Română”, an IV, nr. 5, 31 ianuarie 1899, p. 77.
- ⁵⁶ „Democrația”, Craiova, 20 februarie 1909.
- ⁵⁷ „Revista Culturală”, Craiova, an III, nr. 1—2, 1 noiembrie 1909.
- ⁵⁸ Arh. st. filiața Craiova, fond Madona-Dudu, dosar 11/1898, p. 11.
- ⁵⁹ „Buletinul Ligii culturale”, secția Craiova, an I, nr. 3, 20 mai 1911.
- ⁶⁰ *Ibidem*.
- ⁶¹ *Ibidem*.
- ⁶² „Doljul” din 11—12 mai 1912.
- ⁶³ „Buletinul Ligii culturale”, secția Craiova, an I, nr. 3, 20 mai 1911.
- ⁶⁴ „Statutele Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor” Noua Tipografie Populară, București, 1893, p. 26.
- ⁶⁵ „Universul”, an XXXII, nr. 346, 16 decembrie 1914.
- ⁶⁶ „Adevărul”, an XXVII, nr. 9984, 26 decembrie 1914.
- ⁶⁷ „Buletinul Ligii Culturale”, Secția Craiova, an IV, nr. 11, 1 decembrie 1914.
- ⁶⁸ „Informații pentru membrii Ligii”, an III, nr. 8, mai 1915.
- ⁶⁹ *Ibidem*.
- ⁷⁰ „Libertatea”, Craiova, an II, nr. 40, 6 decembrie 1914.
- ⁷¹ „Voința”, Turnu Severin, an I, nr. 1, 10 martie 1916.
- ⁷² „Conservatorul”, Caracal, an II, nr. 13, 10 mai 1914.
- ⁷³ „Democrația Vilcei”, an I, nr. 1, 22 noiembrie 1918.
- ⁷⁴ „Viața Nouă”, Craiova, an I, nr. 5, 18 decembrie 1918.
- ⁷⁵ *Ibidem*.
- ⁷⁶ „Ecoul”, Caracal, an I, nr. 5, 13(26) noiembrie 1918.
- ⁷⁷ „Gazeta Poporului din Gorj”, Tîrgu Jiu, an I, nr. 2, 2 decembrie 1918.
- ⁷⁸ „Alarma Mehedinținului”, Turnu Severin, an II, nr. 3, 19 noiembrie (2 decembrie) 1918.
- ⁷⁹ „Democrația Olteană”, Craiova, an I, nr. 2, Craiova, 15 aprilie 1919.

ASPECTS DE LA LUTTE POUR L'UNITÉ DES ROUMAINS

Résumé

L'étude présente l'apport des habitants des contrées d'Olténie à la lutte pour l'accomplissement de l'unité pleine et entière des Roumains à la fin du XIXe siècle et au début du XXème. En s'appuyant sur les informations d'archives, l'auteur analyse l'activité des sections d'Olténie de la „Ligue Culturelle” qui, depuis leur constitution, se sont manifestées activement pour la cause du roumanisme” pour l'unité nationale.

Les habitants des ces contrées — relève l'auteur de l'étude — ont appuyé sur les plans moral et matériel la lutte de leurs frères d'au-delà des montagnes, leur ont accordé asile lorsque, persécutés par les autorités hongroises, certains d'entre eux se sont réfugiés dans la patrie-mère.

La presse et les réunions publiques ont joué un rôle important dans la dénonciation des abus et actions arbitraires auxquelles étaient soumis les Roumains de Transylvanie, de même que dans le maintien en éveil de la conscience nationale par la célébration de moments importants de la lutte nationale roumaine.

En conclusion, on présente des échos qui se sont fait jour dans la presse d'Olténie à propos du grandiose acte du 1er décembre 1918.

CONFLICTUL PENTRU SUCEESIUNEA LA TRONUL AUSTRIEI (1741 – 1748). IMPLICAȚII DIPLOMATICE ȘI MILITARE

MIHAI MANEA

Epocă de profunde transformări în plan economic, social-politic și cultural, Secolul Luminilor a fost martorul unor singeroase conflicte internaționale, expresie a luptei pentru dominație economică și supremație politică. „Rivalitatea colonială între Franța și Anglia, între Anglia și Spania, eforturile pentru a domina drumurile comerciale din Mediterana și Baltica, iată ce era esențial atunci”¹. Totodată, interesele dinastice au marcat la fel de pregnant, ca și în secolele precedente, cursul vieții internaționale. „Principiul dinastic este cel mai important și decisiv . . . , deoarece el stă la baza a numeroase alianțe”². Tratatul de la Utrecht (1713) și Radstadt (1714)³ au pus capăt pentru scurt timp, luptei duse împotriva tendințelor de hegemonie promovate de către Franța. În 1714, principala beneficiară a contextului politico-diplomatic instaurat în Europa a fost Anglia. Dar ca urmare a activității diplomatice, abil conduse de către cardinalul Fleury, influența franceză în Europa s-a refăcut în deceniul al treilea al secolului al XVIII-lea. Regele Prusiei, Frederic al II-lea declara: „După pacea de la Viena⁴, Franța era arbitrul Europei”⁵.

Puternice contradicții au continuat însă să se afirme în Europa⁶. Anglia condusă de dinastia de Hanovra era îngrijorată de eventualitatea pierderii influenței sale în Europa în favoarea Franței⁷. Spania viza refacerea stăpînirii sale în Italia, alungarea Habsburgilor austrieci din aceste zone și cerea recunoașterea domniei Bourbonilor spanioli la Neapole⁸. Sardinia, recunoscută ca regat prin tratatul de la Utrecht, se preocupa de întărirea poziției sale în nordul Italiei, prin anexarea ducatului de Milano⁹. Situația din statele germane era complicată, deoarece ele „au devenit brusc, începînd din 1740, locul unei astfel de înfruntări a puterilor, așa cum Europa nu mai cunoscuse de la tratatul de la Utrecht¹⁰. Franța, dușmana tradițională a casei de Habsburg a întreținut anarhia politică în Germania, încurajînd orice putere europeană care s-ar fi opus planurilor austriece¹¹. Ministerul de externe francez cerea ambasadorului său la Viena „să prevină unirea principilor germani într-unul și același corp, care ar putea deveni de fapt formidabil în fața celorlalte puteri ale Europei”¹². Politica franceză a fost apreciată de către Bavaria și Saxonia, tot mai nemulțumite de preponderența casei de Habsburg în Imperiul German. „Franța a continuat să joace în politica germană un rol foarte important, pornind de la puterea sa militară, resursele financiare și prestigiul său cultural . . . Ea a reușit treptat, . . . de o manieră aproape imperceptibilă să opereze o rectificare a frontierei sale răsăritene și pentru prima dată în istoria sa, a reușit să stabilească o frontieră geografică așa de clară între teritoriile germane și cele franceze”¹³. În această conjunctură internațională,

în perioada 1735—1740, conform părerii istoricului francez Pierre Muret, s-au manifestat trei tendințe principale: 1) evoluția hotărîită a Angliei către un conflict cu Spania; 2) afirmarea Prusiei, după suirea pe tron a lui Frederic al II-lea; 3) orientarea diplomației franceze către alianțe și soluții diplomatice contrare rolului de mediator, ce îi era recunoscut de întreaga Europă¹⁴.

Tendențele trebuie analizate, deoarece ele explică situația în care se afla Europa în 1740. Criza din relațiile anglo-spaniole din 1738 și-a avut originea în vasta contrabandă engleză, ce s-a desfășurat în coloniile spaniole din America de Sud, profitînd de dreptul vasului de permisiune, clauză prevăzută în tratatul de la Utrecht. Ea a fost inițiată de compania britanică *South Sea Company*, cu concursul negustorilor din Londra și Bristol. De fapt, Anglia avînd o economie de tip capitalist, cea mai dezvoltată din Europa secolului al XVIII-lea, s-a orientat către preluarea piețelor de desfacere și a surselor de materii prime, de pe continentul sud-american, aflate în posesia unei puteri în plină decădere, Spania¹⁵. Devenise cunoscut cazul corsarului Jenkins, care făcîndu-se purtătorul de cuvînt al unor grupări ale burgheziei engleze, profund nemulțumite de politica nehotărîită a cabinetului Walpole, spunea: „Îmi recomand sufletul meu lui Dumnezeu, iar răzbunarea mea țării mele”¹⁶. La 14 ianuarie 1739, Anglia și Spania au semnat convenția de la Pardo¹⁷, prin care cea din urmă s-a angajat să recompenseze Anglia pentru pierderile suferite de negustorii săi, cu suma de 95 000 livre¹⁸. Deși tratatul a fost considerat de către cabinetul Walpole o victorie diplomatică¹⁹, opoziția parlamentară și-a intensificat atacurile contra politicii guvernamentale. William Pitt declara: „Interesele negustorilor noștri, vocea Angliei îi condamnă”²⁰. Politica lui Jose Patino de întărire a controlului pe coastele sud-americane a determinat creșterea numărului de incidente, încît la 17 octombrie 1739, Anglia a declarat război Spaniei, iar flota britanică condusă de amiraul Vernon a blocat și atacat în America de Sud, Porto-Bello, Chagres, La Guayra și Cartagena²¹. După declararea ostilităților, cabinetul britanic a promovat o politică circumspectă, căci Walpole credea că „datorită pactului de familie între Bourbonii francezi și cei spanioli un război cu Spania va însemna, mai devreme sau mai tîrziu, un război cu Franța”²². Franța nu a putut rămîne indiferentă în fața conflictului anglo-spaniol, ca urmare a relațiilor de rudenie ce uneau curțile de la Versailles și Madrid. La Versailles, a început să se discute intens despre proiecte de alianță cu Spania. La 2 mai 1740, marchizul d'Argenson scria: „Vom vedea dacă englezii ne sînt dușmani așa de mari după cum se pretinde. Dar, este de crezut că dacă vom întreprinde vreun act contra Angliei, ea nu va fi slabă și fără putere”²³.

La 15 octombrie 1740, Versaillesul a ordonat flotei franceze să protejeze coloniile spaniole contra Angliei. Încă din august, același an, Franța a trimis două escadre navale, conduse de D'Antin și respectiv, La Roche-Allard, care urmau să acționeze în Marea Caraibilor și Indiile de Vest²⁴. Drept răspuns, cabinetul britanic a recurs la politica sa tradițională, de a „închiria” alianța unor state pe continentul european, care să rețină atenția francezilor. Walpole a căutat să refacă vechea alianță general-europeană îndreptată contra Franței și Spaniei. Demersurile diplomației britanice la Haga, Viena, Stockholm și Petersburg au eșuat însă, ca urmare a lipsei de influență a lui Walpole în Europa și a indiferenței Olandei și Habsburgilor²⁵. Domnia lui Frederic al II-lea a consacrat Prusia în rîndul statelor cu o influență deosebită în Europa, și în special în Germania. După expresia

lui Goethe, Frederic al II-lea a fost „steaua polară în jurul căreia gravitau Germania, Europa și lumea întreagă”²⁴. Având o armată numeroasă și bine echipată, teritoriul dezvoltat economic și întărit militar, o diplomatie agresivă, statul prusian a devenit la începutul secolului al XVIII-lea cel mai redutabil adversar al Habsburgilor, în lupta pentru o poziție dominantă în cadrul Imperiului german. La curtea de la Versailles s-a afirmat, în ciuda unei politici externe prudente promovate de cardinalul Fleury²⁷, o grupare politică de orientare antiaustriacă, condusă de mareșalul Belle-Isle, și sprijinită de Blondel, reprezentantul francez la curtea electoralului de Palatin, Fenelon, ministru la Haga și Mirepoix, ambasador la Viena. Sub influența sa, s-au elaborat după 1738, în cercurile oficiale franceze numeroase proiecte privind organizarea Germaniei sub egida Franței²⁸. Ezitățile lui Fleury au ușurat ascensiunea acestei grupări, mai ales după ce Parisul a admis că problema demnității imperiale în Germania era deosebită de cea a recunoașterii *Sanctiunii Pragmatice*.

La 20 octombrie 1740 a survenit moartea împăratului Austriei, Carol al VI-lea. Reliefind situația Europei la sfârșitul anului 1740, Frederic al II-lea îi scria lui Voltaire : „Acest deces deranjează proiectele mele . . . și cred că prin luna iunie vom avea nevoie de mai mult praf de pușcă, de soldați, decît de balet și de teatru”²⁹. La rîndul său, Voltaire remarca : „Dacă moartea regelui Poloniei a cauzat o mare modificare, cea a lui Carol al VI-lea a antrenat veritabile revoluții”³⁰. Regele Spaniei Filip al V-lea îi declara ambasadorului francez la Madrid : „Trebuie profitat de un astfel de mare eveniment pentru ca spaniolii să intre fără întîrziere în Italia, iar francezii să cuprindă Țările de Jos”³¹. În fața Europei s-a pus problema recunoașterii succesiunii Mariei Tereza³², fiica lui Carol al VI-lea, la tronul Austriei, prevedere întărită prin *Sanctiunea Pragmatică*³³. În 1703, Leopold I a emis *Pactum Mutae Cessionis et Successionis*, prin care s-a întărit dreptul de succesiune la tronul Austriei pe linie masculină. S-a preconizat că doar în lipsa unui moștenitor pe linie masculină, tronul să treacă fiicelor fiului său, Iosif. De asemenea, s-a accentuat pe necesitatea menținerii unitare (*Indivisibiliter et Inseparabiliter*), a provinciilor monarhiei habsburgice³⁴. În 1710, Iosif a declarat că coroana imperială urma să revină fratelui său Carol, în detrimentul propriilor săi fii, ce nu-și puteau recăpăta drepturile decît dacă Carol nu lăsa un moștenitor de sex masculin³⁵. Ori Carol nu a avut decît o fiică, Maria Tereza, născută în 1717, căreia dorea să-i lase tronul. De aceea, a emis *Sanctiunea Pragmatică*, care prevedea : „După moartea Maiestății sale Imperiale fără un moștenitor masculin, statele sale vor trece în întregime fratelui său și vor rămîne nedespărțite în proprietatea Imperiului, pentru a trece în descendența sa masculină, și înlăturînd ceea ce Dumnezeu vrea să evite, la ficele sale din căsătoria legitimă în conformitate cu ordinea și dreptul de primogenitură. În cazul stingerii descendenței masculine și feminine a Maiestății sale Imperiale, toate statele și teritoriile ereditare vor trece la Doamnele fiice lăsate de împăratul Iosif I, de fericită amintire . . . și în sfîrșit, în caz de stingere a liniei Caroline și liniei Josefine, surorilor Majestății sale Imperiale și tuturor ramurilor casei Arhiduceale”³⁶.

Carol al VI-lea și-a dedicat întreaga domnie efortului de a face recunoscut actul în Europa, de a limita tendințele centrifugale, care animau diferite părți ale Imperiului și pentru a menține pacea și unitatea sa³⁷. S-a dorit, de asemenea, menținerea coroanei imperiale germane în cadrul casei de Habsburg și neutralizarea unor agresori potențiali. În instrucțiunile

trimise de la Viena ambasadelor austriece în străinătate se sublinia : „Maiestatea sa cere aprobarea Pragmaticii nu pentru o oarecare mărire a Casei Arhiducale, ci pentru menținerea integrală a teritoriilor Arhiducale, ereditare și a statelor, pe care Providența le-a încredințat”³⁸. Între 1732—1735 aproape întregul Imperiu German, Franța, Danemarca, Anglia și Olanda au recunoscut actul, ce consfințea voința lui Carol al VI-lea. În 1740, spre surprinderea Europei, Carol Albert de Wittelsbach, electorul Bavariei, a refuzat și a ridicat pretenții la coroana imperială. El a declarat nulă și neavenită, renunțarea formală de către soția sa, Maria Amelia de Habsburg, fiica lui Iosif I, cu privire la drepturile asupra coroanei imperiale³⁹. El a fost încurajat în atitudinea sa de politica Franței, care deși garantase *Sanctiunea* în 1738, putea oricând să pună în aplicare prevederile convenției secrete din 1714 cu Bavaria, prin care se angaja să-i susțină candidatura, în cazul vacanței tronului imperial. Alături de electorul Bavariei au candidat la tronul imperial german Filip al V-lea, regele Spaniei, Carol Emanuel al III-lea, regele Sardiniei, August al III-lea, electorul Saxoniei și rege al Poloniei și Frederic al II-lea, regele Prusiei⁴⁰. La 20 octombrie 1740, Sardinia a cerut Franței să-i apere drepturile în fața celorlalți pretendenți⁴¹. S-a pregătit astfel un nou conflict internațional de mari proporții, denumit un nou război de treizeci de ani⁴². În Germania, Italia, Țările de Jos și zona Balticii, „toate problemele ce opuseseră statele europene între 1688 și 1740, erau din nou dezbătute și alianțele ce alcătuiau statutul european din 1714, bazat pe preponderență engleză erau distruse.”⁴³ Indiferent de denumirea pe care a purtat-o : Războiul *Sanctiunii Pragmatice*, Războaiele sileziene, Războiul urechii lui Jenkins, Războiul regelui George⁴⁴, acest conflict început în Germania urma să rezolve două probleme, și anume : rivalitatea anglo-franceză în lupta pentru preponderență în Europa, posesiuni coloniale și putere maritimă și duelul austro-prusian pentru dominație în Germania⁴⁵. În Silezia și Boemia a fost prima ciocnire între Habsburgi și Hohenzollerni pentru conducerea Germaniei ; pe Rin a fost o repetiție a succesiunii spaniole ; în Italia, o repetiție a succesiunii poloneze ; în colonii, o nouă fază a luptei anglo-franceze pentru supremație colonială”⁴⁶. Primul pas în acest conflict l-a făcut Prusia⁴⁷. În decembrie 1740 mareșalul Gotter a solicitat o audiență la Hofburg, unde i-a declarat sofului Mariei Tereza, Francisc de Lorena : „Văzînd situația statelor sale, suveranul meu fiind expus la mari primejdii, speră că drept preț al alianței sale, Regina îi va oferi ducatul de Silezia. Nimeni nu este mai hotărît decît regele meu. Va trebui să intre în Silezia și o va face... Și dacă nu este imediat asigurat de cedarea acestei provincii, ... trupele și aurul său vor fi puse în serviciul electorului Bavariei”⁴⁸. Acțiunea prusiană a fost pregătită minuțios și a început cînd cercurile oficiale de la Berlin s-au convins că Austria era izolată. Rusia, trecea printr-o criză internă, Anglia era preocupată de războiul cu Spania și problemele extraeuropene, iar Franța susținea cauza Burbonilor spanioli. Cucerirea Sileziei a asigurat Prusiei un teritoriu bogat în resurse de minereu de fier în centrul Europei și a deschis o mare amenințare pentru electorul de Saxonia, care a fost despărțit de teritoriile sale poloneze⁴⁹.

În Europa, acțiunea prusiană a produs o mare surpriză. „Curtea de la Viena s-a văzut atacată de un prinț, de la care nu se putea aștepta că dispune de atîta forță, pentru a întreprinde o acțiune așa de dificilă”⁵⁰. Frederic al II-lea scria : „Motive serioase mă îndeamnă să dau la începutul domniei mele semne de hotărît și vigoare, să dau posibilitatea conducă-

torilor militari să se acopere de glorie și să fac ca națiunea noastră să fie respectată în Europa”⁵¹. La Londra, campania din Silezia a fost considerată o veritabilă lovitură de teatru. Încă la 6 decembrie 1740, ambasadorul britanic la Berlin, Dickens comunica Londrei: „Acest prinț nu doar declară că se va amesteca în succesiunea austriacă, dar își pregătește planurile de invazie ale unei părți din aceasta”⁵². În schimb, cabinetul francez a socotit-o o simplă acțiune izolată a regelui Prusiei, în înțelegere cu Austria, pentru ca Berlinul să fie recompensat în ceea ce privește demnitatea imperială printr-o cedare teritorială. Franța a fost pusă în fața unei grele dileme: ori să accepte războiul cu Anglia, dar avînd pe continent pacea asigurată cu Austria, ori să continue în Germania, politica tratatelor westfalice îndreptate contra Habsburgilor⁵³. Invazia prusiană l-a determinat pe cardinalul Fleury, să declare la 25 ianuarie 1741 la Issy: „Garanția pe care Ludovic al XV-lea a dat-o zisului împărat cu privire la Pragmatică. . . nu-l angaja cu nimic. . . ; mai mult, zisul împărat nu a înțeles prevederea principală a acestui tratat, prin care. . . se oferea Franței garanția Imperiului prin tratatul de al Viena”⁵⁴. La 22 august 1741, ambasadorul francez pe lângă dieta imperială de la Frankfurt transmitea alarmat la Paris: „Ațașamentul este general pentru casa de Austria. . . Este imposibil să prevedem măsurile care s-au luat, în această țară contra Franței. . . Marea majoritate cred că vom părăsi Philisburgul. . . , dar cel mai îndărătnici sînt convinși, că dacă regele nu întreprinde nimic față de imperiu. . . nu va putea profita de slăbiciunea sa”⁵⁵. În aceeași lună, marchizul d’Argenson scria, că scopurile politicii cardinalului Fleury în Germania erau „de a alunga noua casă de Austria din Germania și a o îndrepta spre Ungaria; noi devenim astfel distribuitorii statelor printr-o nouă împărțire. . . Vom obține cedarea Lorenei în favoarea noastră și a celor Două Sicilii pentru ramura spaniolă”⁵⁶.

La 18 mai 1741, ca urmare a eforturilor diplomației franceze, s-a încheiat tratatul de la Nymphenburg între Franța, Bavaria, Saxonia, Spania și Prusia⁵⁷. Aliații s-au obligat să susțină candidatura electorului Bavariei la tronul imperial, să nu recunoască *Sanctiunea Pragmatică* și să-și împartă posesiunile austriece. Franța a pregătit o serie de diverșiuni pentru a desăvîrși izolarea politico-militară a Austriei. Rusia era reținută de posibilitatea unui atac suedez, Țările de Jos amenințate de o invazie franceză, iar Hanovra, amenințată de vecinii săi, electorii de Palatin și Colonia, amîndoi în serviciul Franței. Maria Tereza nu a putut conta decît pe sprijinul Angliei și pe slăbiciunea coaliției ce se formase împotriva ei. Deși la un pas de dezastru, curtea de la Viena nu a acceptat pierderea Sileziei. Primul însărcinat austriac cu afaceri externe, Le Dran, declara corpului diplomatic: „Niciodată . . . regina nu va consimți să cedeze vreo parte din teritoriile sale ereditare . . . Mai bine turcii înaintea Vienei, mai bine Țările de Jos Franței, nu importă ce cesiune făcută Bavariei . . . , decît abandonarea Sileziei . . . Simpla abandonare a unei părți din teritoriu ar putea aduce un astfel de prejudiciu Pragmaticii, încît puterile garante s-ar găsi în mod automat eliberate de dorința lor”⁵⁸. La fel se exprima și însuși Maria Tereza: „Moștenirile pe care Părinții mi le-au lăsat, nu le voi împărți. Mai bine moartea, dacă va fi nevoie, dar nu dezonoarea”⁵⁹.

În aprilie 1741, Frederic al II-lea a înfrînt trupele austriece conduse de Neipperg la Mollwitz⁶⁰. O armată franco-bavareză condusă de Belle-Isle a coborît pe valea Dunării și la 10 noiembrie 1741, la Linz, electorul

Bavariei a devenit și arhiduce de Austria. Acțiunea lui Belle-Isle a vizat însă Praga, de unde se putea realiza o mai bună cooperare cu prusienii din Silezia. La 25 noiembrie 1741, electorul de Bavaria a fost încoronat rege al Boemiei, ceea ce i-a permis să dețină și coroana imperială. Dieta de la Frankfurt l-a proclamat împărat sub numele de Carol al VII-lea⁶¹, declarând detronați pe succesorii lui Rudolf de Habsburg. Alegerea sa a demonstrat creșterea influenței franceze în Germania,⁶² ceea ce a determinat numeroase nemulțumiri. Încercînd să salveze Imperiul Maria Tereza a negociat, din mai 1741 cu dieta Ungariei un ajutor militar și financiar.

La 11 septembrie 1741 ea declara în fața dietei : „Situația noastră este așa de gravă, încît nu o putem ascunde statelor noastre. Existența regatului Ungariei, a Coroanei sfinte, a persoanei noastre . . . este în joc. Abandonată de toți, nu mai avem alt sprijin decît în loialitatea tradițională a ungarilor. Venim să ne încredințăm noi și copiii noștri fidelității voastre. Pericolul de astăzi nu admite întîrzierea în luarea de măsuri. Avem ferma convingere că statele pe care le ajutăm cu acte și sfaturi vor da dovadă de loialitatea pe care o doresc mereu”⁶³. Autorul unei broșuri apărută la Londra în 1741 afirma : „Dacă vreodată vreo invazie a fost nedreaptă, așa este și aceasta . . . ; și este în interesul Germaniei, ca și al întregii Europe să folosească toate forțele lor, pentru a opri o astfel de invazie nemai-auzită . . . De aceea, Regina Ungariei și Boemiei speră . . . într-un sprijin puternic al acelor prinți și state care au garantat Pragmatica”⁶⁴. În mai 1741, Maria Tereza a fost încoronată ca regină a Ungariei la Pressburg, iar ulterior Janos Palfy a comunicat curții de la Viena, că dieta maghiară era gata să-i acorde un ajutor de 60000 de soldați. Aceștia, comandați de mareșalul Khevenhuller urmau să cucerească Austria superioară, să deașeze în Bavaria, în timp ce mareșalul Lobkowitz, trebuia ca pornînd de la Pilisen să taie liniile de comunicație între francezii din Bavaria și cei din Boemia. La Londra înspăimîntat de victoriile franceze, cabinetul Walpole, a cerut amiralului Vernon să trimită o parte din escadra sa în apele metropolei. În 1742, Walpole a fost înfrînt în alegerile parlamentare și a demisionat. S-a format un nou guvern condus de lordul Carteret,⁶⁵ fost ambasador la Stockholm și cunoscut prin politica sa profund antifranceză. El a denunțat convenția de neutralitate franco-hanovriană din septembrie 1741, a reînnoit alianța cu Austria și a acordat numeroase subvenții Hanovrei. S-a format o armată condusă de ducele de Cumberland⁶⁶, fiul regelui George al II-lea al Angliei, care trebuia să lupte pe continent pentru a face respectată *Sanctiunea Pragmatică*.

În 1742 situația s-a îmbunătățit în favoarea Austriei. Preocupat de campania din Boemia, electorul de Bavaria a lăsat puține forțe pentru a-și apăra propriile teritorii, ceea ce a permis lui Khevenhuller să elibereze Linzul, să invadeze Bavaria și să ocupe Münchenul. Carol-Albert s-a refugiat la Frankfurt și abia la 17 mai, la Czazau⁶⁷, prusienii l-au oprit pe prințul de Lorena din drumul său spre Praga. Prelungirea ostilităților l-a convins pe Frederic al II-lea, că de la Versailles nu se putea aștepta decît la asigurări formale, cu privire la menținerea Sileziei, încît la 9 octombrie 1741, el a semnat cu Austria un armistițiu secret la Klein-Schellendorf⁶⁸, prin care austriecii au evacuat Silezia, iar Frederic s-a declarat neutru. Trupele austriece rămase disponibile în urma acestui acord, s-au întors împotriva francezilor din Boemia. La 27 iunie 1742, după mari eforturi depuse de diplomația britanică, Austria și Prusia au semnat pacea de la Berlin⁶⁹. A luat sfîrșit www.dacromania.ro iar diplomația britanică a

obținut primul mare succes în Europa după 1714. La 18 noiembrie 1742, Carteret a reușit să determine Prusia, să semneze tratatul de alianță defensivă de la Westminster, prin care a sperat să-l atragă pe Frederic al II-lea de partea sa ⁷¹. Pe mare, desfășurarea operațiilor militare nu a mulțumit cabinetul britanic. Amiralul Norris nu a reușit să oprească un lung convoi spaniol, ce se întorcea din America de Sud, iar Haddock nu a putut să se opună vaselor spaniole, care protejate de escadrele franceze transportau întăriri în Italia. În Europa centrală, ofensiva austriacă l-a silit pe Belle-Isle să înceapă la 16 decembrie 1742 retragerea din Praga, sfătându-l pe noul împărat german să poarte tratative cu curtea de la Viena ⁷².

La începutul lui 1743, Maria Tereza controla solid Boemia, Austria, Ungaria și amenința Bavaria. Înfrîngerile suferite au determinat curtea de la Versailles să adreseze încă în iunie 1742, o scrisoare mareșalului Koegniseck, în care se scuza că susținuse Bavaria. Singurul răspuns al Vienei a fost însă publicarea scrisorii în ziarele din Olanda, gest cu grave consecințe pentru pozițiile franceze în Germania de nord. Mai mult, la Londra s-a sperat în posibilitatea formării unei ligi protestante în Germania ca un prim pas către reconstituirea marii alianțe continentale din 1701, îndreptată contra Franței. La conferința de la Hanau din 1743, prințul de Hessa a primit instrucțiuni precise să încerce o mediație între Carol al VII-lea și Maria Tereza, pe baza unor concesiuni reciproce ⁷³.

În mai 1743, Olanda s-a declarat de acord să furnizeze trupe înamicilor Franței, iar la Londra, lordul Stairs a propus dezmembrarea Franței. Sardinia, tot mai neliniștită cu proiectele spaniole susținute la Versailles, a trecut și ea de partea Austriei. La 13 septembrie 1743, s-au pus bazele unei largi coaliții antifranceze prin tratatul de la Worms ⁷⁴. S-a prevăzut ca Austria să renunțe la pretențiile sale în nordul Italiei, iar Sardinia s-a obligat să recunoască și să garanteze *Sanctiunea Pragmatică*. Emile Bourgeois este de părere, că prin aceasta, de fapt, a reînceput sub alt nume, războiul de moștenire la tronul Spaniei. ⁷⁵ În consecință, luptele s-au extins în Flandra, Renania și nordul Italiei. La 27 iulie 1743 la Dettingen-am-Main, în Franconia inferioară, prințul de Cumberland a provocat francezilor o groaznică înfrîngere, silindu-i să evacueze Bavaria și să se stabilească în Alsacia și pe Rin. Drept rezultat, majoritatea principilor germani s-au coalizat contra Franței. Rusia a anunțat că era gata să trimită un corp expediționar în ajutorul Austriei ⁷⁶. După pacea de la Abo cu Suedia din 1743, Rusia a înlăturat pe pretendentul francez la tronul Suediei, prințul de Danemarca și odată cu el, proiectul scandinav al Franței de a uni Danemarca și Suedia într-un bloc puternic în nordul Europei îndreptat împotriva Rusiei.

Noul raport de forțe a impus cu necesitate întărirea relațiilor franco-spaniole, încît în octombrie 1743, Franța și Spania au semnat tratatul de la Fontainebleau sau al doilea Pact de Familie ⁷⁷. Franța s-a obligat să declare război Sardiniei și să trimită trupe în nordul Italiei, unde împreună cu cele spaniole au format corpurile de *galispani*. Don Carlos urma să-și păstreze tronul la Neapole, iar Spaniei i s-a promis ajutor în recucerirea insulei Minorca și a Gibraltarului. Franța a pregătit o expediție de diversiviere în Anglia, sprijinind ambițiile ultimului reprezentant al dinastiei Stuart, Carol Eduard, de a ajunge rege. ⁷⁸ Mareșalul de Noailles s-a opus acestui proiect, deoarece el ar fi determinat o reacție violentă a Olandei și a principilor protestanți germani. În planurile franceze hotărîtoare a fost considerată expediția din Târlău www.dacereomanica.ro atenția Europei ambi-

țiile Franței și a îndirjit și mai mult Anglia. În primăvara lui 1744, Mauriciu de Saxa conducând corpul principal expediționar francez a atacat pe direcția Bruxelles, cucerind rapid Menin, Furnes și Ypres. Pe Mediterana, însă o flotă franco-spaniolă nu a putut acosta la Genova, ca urmare a rezistenței englezilor, iar în zona Milanului, forțele napolitane au fost silit să se retragă. O escadră britanică controla apele Mării Ligurice, silind întăririle spaniole să treacă prin sudul Franței și apoi peste Alpi în Italia ⁷⁹. Don Felipe, infantele Spaniei a cucerit Chambery, capitala Savoiei pe care a deținut-o pînă la sfîrșitul războiului.

Profitînd de prezența austrieilor la Rin, unde amenințau Strasbourgul, Frederic al II-lea a reintrat în luptă în vara lui 1744 ⁸⁰, după ce cu un an înainte, Voltaire încercase în zadar să-l determine să treacă la acțiune. La 5 iulie 1744 contele de Rottenburg a semnat din partea Prusiei alianța cu Franța, cunoscută și sub numele de Uniunea de la Frankfurt ⁸¹, la care au aderat apoi, electorul de Palatin și landgraful de Hessa. Intrînd în luptă, prusienii au înaintat în Boemia prin Dresda, ceea ce a nemulțumit pe electorul de Saxonia. Praga a capitulat, iar drumul spre Viena a fost deschis, ceea ce a silit-o pe Maria Tereza să-i ceară prințului Carol de Lorena să se întoarcă din Alsacia în ajutorul Vienei. Venirea iernii și faptul că austrieicii evitau o bătălie decisivă, l-au făcut pe Frederic de odată ajuns sub zidurile Vienei să oprească ostilitățile. Situația politico-militară a determinat importante reorientări în politica cabinetelor europene. La Londra, cabinetul Carteret, acuzat că duce o politică de inspirație hanovariană a fost înlocuit cu cel condus de lordul Harrington. La conducerea ministerului de externe francez a fost numit marchizul d'Argenson ⁸². El a fost adeptul sistemului de echilibru al puterilor în Europa, organizat sub egida Franței, ce urma să aibă rolul de mediator în problemele continentale. Sistemul se putea realiza doar în anumite condiții : a) crearea unei Germanii sub egida Prusiei și îndreptată, evident, contra Austriei ; b) formarea unei federații de state libere în Italia cu concursul Sardiniei și a unei ligi baltice sub egida Suediei, opusă Angliei ⁸³. În 1744, d'Argenson scria despre politica externă franceză și scopurile sale : „Noi am dorit ruinarea casei de Austria. . . Pacea devine acum principalul nostru obiectiv. Să ne întărim forțele noastre. . . , să facem în așa fel, încît inamicii noștri să ne recunoască redutabili în apărarea” ⁸⁴. În Italia ocuparea Savoiei de către francezi ⁸⁵, l-a silit pe regele Sardiniei să ceară suspendarea ostilităților și doar o masivă intervenție austriacă în cîmpia Padului a împiedicat defectiunile Sardiniei ⁸⁶.

La 20 ianuarie 1745, a murit Carol al VII-lea, iar succesorul său la tronul electoral al Bavariei, Maximilian Iosif, mult prea tînăr pentru a purta coroana imperială, a capitulat la 22 aprilie 1745 prin tratatul de la Fussen ⁸⁷. Bavaria a recunoscut *Sanctiunea Pragmatică* și supremația Austriei în Germania meridională și s-a obligat să rupă alianța cu Franța și Prusia. În 1745, după ce a suferit înfrîngerile de la riul Lohr Hohenfriedberg și Kesseldorf ⁸⁸, amenințată și de Anglia că nu va primi subsidii, Austria a acceptat conferința de pace de la Hanovra ⁸⁹. În Țările de Jos, trupele franceze au raportat o mare victorie la Fontenoy ⁹⁰, ultima victorie militară de prestigiu a Vechiului Regim din Franța. Voltaire remarca: „Această acțiune a decis soarta războiului, a pregătit cucerirea Țărilor de Jos” ⁹¹. Deși victorios, marchizul d'Argenson a făcut propuneri de pace, trimițînd la Haga pe abatele de la Ville. Marele pensionar * al Olandei, van der Heim, a propus, o conferință a puterilor maritime europene. După

discuții anevoioase, la 25 decembrie 1745, Austria și Prusia au semnat, prin mediația ambasadorului britanic, Thomas Robinson, pacea de la Dresda ⁹², care a recunoscut celei din urmă Silezia și comitatul Glatz. În același an, la Culloden, a eșuat lamentabil ultima încercare a lui Carol Eduard de a ocupa tronul Angliei cu ajutorul francez. În tot acest răstimp în colonii, pe mări și pe oceane, escadrele engleze, franceze și spaniole s-au înfruntat permanent ⁹³. În America de Nord, insula Royal a fost singurul teatru de război. Încercările guvernatorului francez, De Beauharnais de a apăra Louisbourgul și capul Breton, poziții strategice, au eșuat în iulie 1745, când portul a capitulat asediat de o escadră britanică ⁹⁴. În India, marchizul Duplex și La Bourbonnais au asediat Madrasul. În 1746, amiralul englez Boscawen a început asediul Pondicheryului, care s-a prelungit până la încheierea păcii în 1748 ⁹⁵.

La 9 mai 1746, marchizul d'Argenson a adresat părților beligerante o notă în 23 de puncte, în care a propus încheierea păcii. Nota diplomatică a cerut recunoașterea *Sanctiunii Pragmatice*, a Mariei Tereza ca împărăteasă a Austriei, crearea în Italia, între Sardinia și Neapole, a unui echilibru de forțe și stabilirea neutralității Olandei. De fapt, tratative secrete în vederea încheierii păcii au început încă în 1746, la Breda, unde Anglia a fost reprezentată de lordul Sandwich și la Lisabona, unde lordul Kenne a negociat ⁹⁶ cu contele de Sotomayor, ambasadorul spaniol la curtea lusitană. Spania nu a dorit însă să sacrifice interesele infanților sau să capituleze în fața Angliei în problema coloniilor. Ea a fost încurajată în atitudinea sa de noul șef al diplomației portugheze, Jose de Carvayal, ⁹⁷ partizanul convins al unei neutralități absolute în Peninsula Iberică. Mutate la Londra, tratativele s-au izbit permanent de problema Gibraltarului ⁹⁸ și a coloniilor, cabinetul britanic înțelegând, că subapreciase politica Madridului. Înfrângerea prințului de Lorena la Racoux la 11 octombrie 1746, a transformat Franța în stăpînul absolut al Țărilor de Jos austriece. În aprilie 1747, Franța a declarat război Olandei, iar Mauriciu de Saxa a invadat-o amenințând cu dictarea păcii la Haga și Amsterdam, după ce la 2 iulie 1747, prințul de Cumberland a suferit înfrângerea la Lawfeld, sub zidurile Maestrichtului, iar fortăreața Berg-op-Zoom a capitulat. Perspectiva dominației franceze asupra Olandei a înspăimîntat Anglia încît la 5 decembrie 1747, Pitt scria lui Newcastle : „Această țară și Europa vor fi neliniștite fără o pace sigură, și de durată” ⁹⁹. Lordul Bedford îi declara șefului delegației engleze la tratativele de la Aachen : „Nu mai trebuie pierdut nici un moment pentru a termina războiul” ¹⁰⁰. Deși a dorit continuarea războiului, pentru a obține garanții suficiente cu privire la menținerea Sileziei, Prusia a fost nevoită să recunoască că „epulzarea finanțelor a cerut cu insistență încheierea păcii, ce era opera umanității și nu a necesității” ¹⁰¹.

La lucrările Congresului de pace de la Aix-la-Chapelle (Aachen), ¹⁰² au luat parte Franța, Anglia, Olanda, Spania, Austria, Prusia, Sardinia, Franța a fost reprezentată de contele Saint Severin și de La Porte du Theil, Spania de contele de Sotomayor, iar Austria de contele Kaunitz-Rittberg ¹⁰³. Austria a tratat singură cu Franța, căreia i-a oferit pacea sub garanția menținerii Parmei și a Piacenzei de către infantele Spaniei, Don Felipe. În schimb, Franței i s-a cerut să renunțe, la garanțiile date Prusiei pentru menținerea Sileziei. Austria s-a obligat, de asemenea să ofere Franței, Furnes, dacă Londra ar fi cerut insistent distrugerea fortificațiilor de la Dunkerque. Concesiile au intervenit, după ce în cercurile oficiale de la Viena s-a afirmat tot mai mult părerea, că viitorul aliat al Austriei urma să fie

Franța, în condițiile în care Anglia se orienta vizibil spre îmbunătățirea relațiilor cu Prusia. Poziția Franței la tratative a fost cât se poate de șubredă. Voltaire scria : „I s-a părut . . . mai util Curții Franței să se gindească la bunăstarea aliaților săi, decît să obțină două, trei orașe din Flandra, care fuseseră un obiect continuu de dispută”¹⁰⁴. Și tot el continua : „Franța era epuizată pentru o cauză care îi era străină și pentru un război. . . întreprins prin ambiția personală a mareșalului de Belle-Isle, în care nu avea nimic de cîștigat, ci mai mult de pierdut”¹⁰⁵. Problemele legate de prezența forțelor franceze în Flandra au fost de asemenea mult discutate. În 1748, Mauriciu de Saxa într-o scrisoare trimisă lui Maurepas îi atrăgea atenția, că : „nu facem un lucru rău. . . preluînd o provincie ca aceasta, care ne oferă porturi bune, milioane de locuitori și o barieră impenetrabilă și de siguranță. . . Văd că regele Prusiei a cuprins Silezia și o păstrează și . . . doresc ca noi să facem același lucru”¹⁰⁶. Spania a cerut insistent insula Minorca, Gibraltarul și recunoașterea stăpînirii sale în Italia.

La 28 octombrie 1748 s-a semnat tratatul de pace¹⁰⁷. Articolul XXI a prevăzut garanția puterilor semnatare față de *Sancțiunea Pragmatică* și implicit, a recunoscut-o pe Maria Tereza ca împărăteasă a Austriei. Prusia a preluat Silezia și comitatul Glatz. Austria a acceptat pierderea Parmei și Piacenței în favoarea lui Don Felipe și a cîtova teritorii din nordul Italiei în favoarea Sardiniei, care primea Novara, Nisa și Savoia. Astfel, pacea de la Aachen a realizat reîmpărțirea sferelor de influență în Italia, între Habsburgii austrieci și Bourbonii spanioli. Anglia și-a întărit dominația asupra insulei Minorca și i s-a garantat dreptul de a face comerț timp de patru ani cu coloniile spaniole din America de Sud. Clauzele tratatului de la Viena din 1738, care asigurau Franței moștenirea Lorenei, au fost reînnoite. Franța a fost silită să distrugă fortificațiile de la Dunkerque, a recunoscut dinastia de Hanovra drept unica dinastie domnitoare în Anglia și a renunțat la toate cuceririle sale în Țările de Jos.

Pacea încheiată a întărit și mai mult puterea Prusiei în Imperiul German, dar a nemulțumit profund Austria. Frederic al II-lea scria în 1752 : „Austria nu a uitat Silezia” (subl. ns.) și adăuga, că : „Maria Tereza va fi gata să atace, îndată ce problemele sale interne se vor rezolva”.¹⁰⁸ La Aachen, diplomații nu au reușit să rezolve nici conflictul maritim și colonial dintre Anglia și Franța. Perioada care a urmat după 1748, a accentuat și mai mult contradicțiile între statele europene, care și-au pregătit forțele pentru un nou conflict. „Începînd de acum rivalitatea între Prusia și Austria a părut să devină problema esențială . . . , dacă pînă atunci în Europa occidentală, domina antagonismul esențial franco-britanic”¹⁰⁹.

Conflictul din 1741 — 1748 a generat importante transformări în sistemul relațiilor internaționale. El a pus bazele apropierii între Austria și Franța, Anglia și Prusia și a determinat slăbirea legăturilor între Franța și Spania¹¹⁰. „Răsturnarea” alianțelor după 1748¹¹¹, a pregătit condițiile izbucnirii unor noi conflicte politico-militare de anvergură, cu toate consecințele inerente lor.

NOTE

¹ Victor-L. Tapié, *Le dix-huitième siècle 1714 — 1789*, Hatier, Paris, 1945, p. 239.

² René Remond, *Introduction à l'histoire de notre temps*, vol. I, *L'Ancien Régime et la Révolution 1750—1815*, Seuil, Paris, www.dacoromanica.ro

⁸ *Vezi Actes, mémoires et autres piéces authentiques concernant la paix d'Utrecht, depuis l'année 1706 jusqu'a present*, 6 vol., A Utrecht, 1715; Christophe Guillaume Koch, *Abrégé de l'histoire des traités de paix entre les puissances de l'Europe depuis la paix de Westphalie*, t. I, Basle, Chez J. Decker, 1796, p. 250—368; Ch. Giraud, *Le Traité d'Utrecht ou de la renonciation des Bourbons de France au trône d'Espagne*, Paris, 1847.

⁴ Pacea de la Viena din 1735 a pus capăt războiului de succesiune la tronul Polonici (1733—1736); vezi pe larg P. Massuet, *Istoria della guerra presente che contiene quanto é accorso di piu importante in Italia, neu Reno*, in *Polonia e nella maggior parte delle corte di Europa*, in Luca, 1736; P. Boye, *Un roi de Pologne, Stanislas Leszczyński et le troisième traité de Vienne*, Nancy, 1898; Richard Lodge, *English Neutrality in the War of Polish Succession*, in „Transactions of Royal Historical Society”, nr. 4, 14(1931), p. 141—173; L. Sutton, *The King's Honor and the King's Cardinal, The War of the Polish Succession*, Lexington, 1981; Textul tratatului de pace în Wenck, *Codex juris gentium recentissimi 1735—1772*, vol. I, Leipzig, 1781, p. 2—216.

⁵ Frederic II, *Mémoires de . . . écrits en français par lui-même*, publiés par E. Boutaric et E. Champardon, vol. I, Plon, Paris, 1866, p. 24.

⁶ Michel Denis, Noël Blayau, *Le XVIII-e siècle*, Armand Colin, Paris, 1970, p. 138—165; vezi și Jean Rousset, *Les interets presens des puissances de l'Europe fondez sur les traités conclus depuis la paix d'Utrecht inclusivement et sur les preuves de leurs pretentions particulieres*, 2 vol., A. la Haye, 1733—1735; Duc de Broglie, *Politique de tous le cabinets de l'Europe pendant les regnes de Louis XV et Louis XVI*, 2 vol., Paris, 1793; G. Livet, *L'Equilibre européen de la fin du XV-e siècle à la fin du XVIII-ème siècle*, Paris, 1976.

⁷ Vezi și D. B. Horn, *Great Britain and Europe in the 18-th Century*, Oxford, 1967; Richard Lodge, *The Continental Policy of Great Britain, 1740—1760*, in „History”, 16, 1931/1932 p. 298—304; P. Langford, *Modern British Foreign Policy, The 18-th Century 1688—1815*, London, 1978; Gottfried Niedhart, *Händel und Krieg in der britischen Weltpolitik 1738—1765*, München, 1979.

⁸ R. de Courcy, *L'Espagne après les traités d'Utrecht*, Paris, 1891.

⁹ *Vezi Franco Valsecchi, Il problema italiano nella politica europea del secolo XVIII, da Utrecht ad Aquisgrana 1713—1748*, Milano, 1951; Idem, *Das Haus Savoyen in der europäischen Politik des 18. Jahrhundert*, Wien, 1963.

¹⁰ *Histoire des relations internationales*, publiée sous la direction de P. Renouvin, t. III, *Les temps modernes*, par Gaston Zeller, Paris 1955, p. 198.

¹¹ *Vezi și Gaston Zeller, La France et l'Allemagne depuis dix siècles*, Paris 1932; A. Aurbach, *La France et le Saint Empire romain germanique depuis la paix de Westfalie jusqu'a la Revolution française*, Paris, 1912.

¹² R. R. Palmer, J. Coulton, *A History of Modern World*, New York, 1978, p. 259; vezi și *Recueil des Instructions données aux ambassadeurs de France en Autriche*, publiée par A. Sorel, Paris, 1884.

¹³ M. Anderson, *L'Europe au XVIII-ème siècle*, Sirey, Paris, 1968, p. 204—205.

¹⁴ Cf. Pierre Muret, *La preponderance anglaise (1713—1763)*, Paris, 1937, p. 205; vezi și Max Braubach, *Versailles und Wien von Ludwig XIV bis Kaunitz, Die Vorstadien der diplomatischen Revolution in 18. Jahrhundert*, Bonn, 1954.

¹⁵ A. Aiton, *The Asiento Treaty*, in „The Hispanic-American Historical Review”, t. VIII, 1928, p. 167 și urm; vezi Jeronimo Becker y Gonzales, *Espana y Inglaterra, sus relaciones politicas desde las paces de Utrecht*, Madrid, 1907; R. Pares, *War and Trade in the West Indies 1739—1763*, Oxford, 1936.

¹⁶ Emile Bourgeois, *Manuel historique de politique étrangère*, t. I, Paris, 1911, p. 310; vezi și H. W. V. Temperley, *The causes of the War of Jenkins Ear*, in „The Transactions of Royal Historical Society”, 3-rd series, 3, 1909; C. M. Andrews, *Anglo-french commercial rivalry 1700—1715*, in „American Historical Review”, t. XX, 1915, p. 539—556; 761—789.

¹⁷ Textul în Wenck, *Codex iuris gentium . . .*, vol. I, p. 293; Del Cantillo, *Tratados de paz y de comercio que han hecho con las potencias estrangeras los monarcos espaniolas desde el ano 1700 hasta el dia*, Madrid, 1843, p. 338.

¹⁸ Jacques Droz, *Histoire diplomatique de l'Europe de 1648 à 1919*, Dalloz, Paris, 1972, p. 100.

¹⁹ *Vezi și Memoirs on the life and administration of Sir Robert Walpole*, 2 vol., London, 1798; Basil Williams, *The Whig Supremacy 1714—1760*, Oxford, 1949; J. H. Plumb, *Sir Robert Walpole*, 2 vol., London, 1956—1960.

²⁰ Emile Bourgeois, *op. cit.*, p. 211.

²¹ M. Sautai, *Les préliminaires de guerre de la Succesion d'Autriche*, vol. 1, Paris, 1907, p. 360; Paul Vaucher, *Robert Walpole et la politique de Fleury (1731—1742)*, Paris, 1925, p. 228—288.

²² Maurice Ashley, *A history of Europe 1648—1815*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs 1973, p. 141.

²³ *Mémoires et journal inédit du marquis d'Argenson, ministre des Affaires étrangères sous Louis XV*, t. II, Chez P. Janet, www.dacoromanica.ro

²⁴ Walter Dorn, *Competition for Empire 1740—1763*, Harper and Row, New York, 1965, p. 130.

²⁵ Basil Williams, *The foreign of England under Walpole*, in „English Historical Review”, t. XV (1900), p. 251—276; 479—494; t. XVI (1901), p. 67—83; vezi și Paul Vaucher, *op. cit.*

²⁶ Leo Gershey, *L'Europe des princes éclairés (1763—1789)*, Fayard, Paris, 1966, p. 17; vezi pe larg Ch. E. Broicher, *Der Aufstieg der preussischen macht von 1713 in seiner Auswirkung auf des europäische Staatensystem*, Köln, 1955.

²⁷ Vezi Le Duc de Broglie, *Histoire de la politique extérieure de Louis XV, 1714—1756*, Paris, 1899; A. Baudrillat, *Philippe V, Louis XV et le Cardinal Fleury*, Paris, 1901; A. McCandess Wilson, *French policy during the administration of Cardinal Fleury*, Cambridge 1936; Stefan Skalweit, *Frankreich und Friedrich der Grosse*, Bonn, 1952.

²⁸ Walter Dorn. *op. cit.*, p. 141—147.

²⁹ C. Stryenski, *Le dix-huitième siècle*, Hachette, Paris, 1920, p. 125.

³⁰ Voltaire, *Precis du siècle de Louis XV et Histoire du Parlement de Paris*, Paris, 1808, p. 49; idem, *Oeuvres complètes*, t. XXXIII, *Annales de l'Empire*, p. II, Paris, 1825, p. 362.

³¹ Pierre Rain, *La diplomatie française d'Henri IV à Vergennes*, vol. I., Paris, 1945, p. 187.

³² Vezi pe larg Alfred von Arneth, *Geschichte Maria Theresia's*, 3 vol., Wien, 1863—1879; *Maria Theresia, Königin von Ungarn und Boehmen, Kaiserin von Österreich, Briefe und Aktenstücke in Auswahl*, Darmstadt, 1968; Karl A. Roeder Jr., *Maria Theresa*, Prentice Hall, New Jersey, 1973.

³³ Textul integral in Jean Rousset, *op. cit.*, vol. II, p. 431—442; vezi și A. Fournier, *Zur Entstehungsgeschichte der Pragmatischen Sanktion Kaiser Karls VI*, in „Historische Zeitschrift” t. XXXVIII, 1877, p. 16—47; Adam Wolf, Hans von Zwiadeneck-Südenhorst, *Österreich unter Maria Theresia, Joseph II und Leopold II (1740—1792)*, Berlin, 1884, p. 20—21; A. F. Pribram, *Österreichische Staatsverträge, England*, vol. I, Wien, 1907, p. 499; Edmund Bernatzik, *Die österreichischen Verfassungsgesetze mit Erläuterungen*, Wien, 1911; E. Cseky, *A. Pragmatica Sanctio Erdelgyben*, Kvar, 1915; W. Schüssler, *Der Verfassungsproblem im Habsburgerreich*, Wien, 1918; J. Redlich, *Das österreichische Staats- und Reichsproblem*, Leipzig, 1920; Karl A. Roeder Jr., *The Pragmatic Sanction*, in „Austrian History Yearbook”, vol. VI, 1972, p. 153—158.

³⁴ Erich Zöllner, *Histoire de l'Autriche des origines à nos jours*, Horvath, Paris, 1965, p. 255.

³⁵ Vezi și Charles Ingrao, *In Oust and Crisis, Emperor Joseph I and the Hapsburg Monarchy*, Purdue University, 1979.

³⁶ Victor-L. Tapié, *L'Europe de Marie Therese. Du baroque aux lumières*, Fayard, Paris, 1973, p. 31—32.

³⁷ Vezi pe larg C. de Coeckelberghe, *Histoire de l'Empire d'Autriche depuis le temps le plus reculés jusqu'à nos jours*, t. VI, Wien, 1847—1851; A. Beer, *Zur Geschichte der Politik Karl VI*, in „Historische Zeitschrift”, t. LV (1886), p. 1—70; O. Redlich, *Das Werden einer Grossmacht, Österreich 1700—1740*, Wien, 1942; H. Hantsch, *Reichswitzerkanzler Friedrich Karl Graf von Schornborn 1674—1746, Einige Kapitel zur politischen Geschichte Kaiser Iosef I and Karls VI*, Augsburg, 1929.

³⁸ Emile Bourgeois, *op. cit.*, p. 310; vezi și Robert A. Kann, Friedrich A. Prinz, *Deutschland und Österreich. Ein Bilaterales Geschichtsbuch*, Wien, 1968.

³⁹ Erich Zöllner, *op. cit.*, p. 283.

⁴⁰ Vezi și P. Koser, *Der Zerfall der Koalition von 1741 gegen Maria Theresia*, Berlin, 1914.

⁴¹ Vezi D. Carutti, *Storia del regno di Carlo Emanuele III*, Torino, 1859.

⁴² Cf. Emile Bourgeois, *op. cit.*, p. 310.

⁴³ Pierre Muret, *op. cit.*, p. 397.

⁴⁴ Vezi pe larg J. F. de Spor, *Mémoire pour servir à l'histoire de l'Europe depuis 1740 jusqu'à la paix generale signée à Aix-la-Chapelle*, t. I, Amsterdam, 1742; *Die Kriege Friedrichs des Grossen*, 6 vol., Berlin, 1890—1896; *Die Kriege unter der Regierung der Kaiserin Königin Maria Theresia*, 9 vol., Wien, 1896—1914; *Österreichische Erbfolgekrieg*, 9 vol., Wien, 1896—1914; Olaf Groehler, *Die Kriege Friedrichs II*, Militärverlag, Berlin, 1966, p. 23—69.

⁴⁵ Victor L. Tapié, *Le XVIII-ème siècle*, p. 239.

⁴⁶ Victor S. Mamatey, *Rise of the Habsbourg Empire, 1526—1815*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1971, p. 105.

⁴⁷ Vezi și M. Sautai, *Les débuts de la guerre de Succesion d'Autriche*, Paris, 1910; Richard Lodge, *Studies in the 18-th Century Diplomacy 1740—1748*, London, 1930.

⁴⁸ A. Mahan, *Marie Therese d'Autriche (1717—1780)*, Payot, Paris, 1930, p. 97; vezi și C. Grünhagen, *Geschichte des ersten schlesischen Krieges*, 2 vol., Gotha, 1881; E. Satow, *The Silesian Loan and Frederick the Great*, Oxford, 1915; H. W. Buchsel, *Oberschlesian in Brennpunkt der Grossen Politik, 1740—1742*, in „Forschungen zur brandenburgisch-preussischen Geschichte”, 51, 1939, p. 83—102.

⁴⁹ Adam Wolf, Hans von Zwiadeneck-Südenhorst, *op. cit.*, p. 30; Olaf Groehler, *op. cit.*, p. 26—28; Vezi și V. von Eckstadt, *Die geheimnisse des sachsischen Cabinets 1745—1756*, Stuttgart, 1866.

⁵⁰ Frederic II, *Histoire de mon temps*, vol. I, Mercure de France, Paris, 1935, p. 31.

⁵¹ *Ibidem*, ed. 1879, p. 212; vezi și Oncken, *Das Zeitalter Friedrichs des Grossen*, vol. I, Berlin, 1895, p. 304.

⁵² Manfred Schlenke, *England und das friedrichianische Preussen 1710-1763. Ein Beitrag zum verhältnis von Politik und öffentlicher Meinung im England des 18. Jahrhundert*, Verlag Karl Albert, München, 1963, p. 106.

⁵³ A. de Broglie, *Le cardinal Fleury et la Pragmatique Senction*, in „Revue historique”, 1, 1928, p. 257—281; idem, *Frederic II et Louis XV d'après des documents nouveaux 1712—1744*, 2 vol., Paris, 1884.

⁵⁴ Frederic II, *Mémoires de ...*, vol. I, p. 90.

⁵⁵ A. de Broglie, *Frederic II et Marie Therese d'après des documents nouveaux 1740—1742*, t. II, Paris, 1884, p. 350.

⁵⁶ *Mémoires ... du marquis d'Argenson*, t. II, p. 382.

⁵⁷ Textul în Del Cantillo, *op. cit.*, p. 346; vezi și T. Karg-Bebenburg, *Nochmals der Nymphenburger Vertrag*, în „Historische Zeitschrift”, 128, 1923.

⁵⁸ Victor-L. Tapié, *L'Europe au Marie Therese*, p. 48—49.

⁵⁹ William G. McGill, *Maria Theresa*, Twayne Publishers, New York, 1972, p. 31; Thomas Carlyle, *History of Friedrich the Second, called Frederick the Great*, vol. IV. New York, f. a., p. 175.

⁶⁰ Planul bătăliei și situația raportului de forțe în Olaf Groehler, *op. cit.*, p. 30—31.

Nr. crt.	Țara	Efective infanterie	Efective cavalerie	Număr tunuri	Total efective combatanți
1.	Prusia	18800	4600	53	23400
2.	Austria	9800	6800	19	16600

⁶¹ Vezi pe larg K. T. von Heigel, *Der österreichische Erbfolgestreit und die Kaiserwahl Karls VII*, Nordlingen, 1877; Fritz Wagner, *Kaiser Karl VII und die gossen Mächte 1740—1745*, Stoccarda, 1938.

⁶² R. B. Mouat, *A history of European Diplomacy 1451—1789*, Archon Books, New York 1971, p. 231; vezi și raportul prințului Emmanuel de Croy, în Grouchy, *L'Ambassade du Marechal de Belle-Isle à Francort en 1742*, în „Revue d'histoire diplomatique”, t. VIII, 1894, p. 595.

⁶³ Comte de Villerment, *Marie Therese d'Autriche (1717—1780)*, vol. I, Desclée de Brauer, Paris, 1895, p. 72; William McGill, *op. cit.*, p. 38; William Coxe, *History of the House of Austria*, vol. III, London, 1880, p. 269—270; Henry Marczali, *Vitam et Sanquinem* în „Historische Zeitschrift”, 117, 1917, p. 412 și urm.

⁶⁴ *A defence of the Right of the House of Austria Against the Unjust claims of the King of Prussia*, London, 1741, p. 72, apud Manfred Schlenke, *op. cit.*, p. 127.

⁶⁵ Vezi pe larg A. Ballantyne, *Lord Carteret, A political biography 1690—1763*, London, 1887; Basil Williams, *Carteret and Newcastle, A contrast in contemporaries*, Cambridge, 1943.

⁶⁶ Vezi și Even Charteris, *William Augustus, Duke of Cumberland*, London, 1913.

⁶⁷ Raportul de forțe în Olaf Groehler, *op. cit.*, p. 41.

Nr. crt.	Țara	Efective infanterie	Efective cavalerie	Număr tunuri	Total efectiv combatanți
1	Prusia	18400	9600	82	28000
2	Austria	16500	11500	40	28000

⁶⁸ Textul în A. de Broglie, *Frederic II et Marie Therese ...*, Anexă, p. 356—359.

⁶⁹ Textul în Le comte de Garden, *Histoire generale des traités de paix et autres transactions principales entre toutes les puissances de l'Europe depuis la paix de Westphalie*, t. III, Amyot Paris, f. a., p. 268—280; Jacques Droz, *op. cit.*, p. 104.

⁷⁰ Jacques Droz, *op. cit.*, p. 104.

⁷¹ Jacques Droz, *op. cit.*, p. 105.

⁷² Memoriiul lui Belle-Isle către Ludovic al XV-lea, cu privire la operațiile militare în Germania între 1741—1742 în A. de Broglie, *Frederic II et Marie Therese ...*, p. 395—411.

⁷³ Richard Lodge, *The Hanau controversy and the fall of Carteret*, în „English Historical Review”, t. XXXVIII, 1923, p. 509—531.

⁷⁴ Textul în Wenck, *op. cit.*, p. 877; Le comte de Garden, *op. cit.*, p. 293—297.

⁷⁵ Cf. Emile Bourgeois, *op. cit.*, p. 316.

⁷⁶ Corpul expediționar rus a fost format abia în 1746, și a fost rechemat înainte de a ajunge la frontiera cu Polonia; vezi pe larg P. Karge, *Die russisch-österreichische Allianz von 1746*, Göttingen, 1887.

⁷⁷ Textul în Le comte de Garden, *op. cit.*, p. 297—300; vezi și Soulangue-Bodin, *La diplomatie de Louis XV et le Pacte de famille*, Paris, 1894; Jacques Droz, *op. cit.*, p. 33—34.

⁷⁸ William Egerton, *Projets d'invasion française en Angleterre*, în „Revue contemporaine” janvier-février 1867, p. 11 și urm.; vezi și J. L. A. Colin, *Louis XV et les jacobites, le projet de*

debarquement en Angleterre de 1743 1744, Paris, 1901; L. Dumont-Wilden, *Charles Edouard, le dernier des Stuarts*, Paris, 1931; B. Lenman, *The Jacobite Rising in Britain 1689 1746*, London, 1980.

⁷⁹ Vezi și C.B. de Vesme, *La politica mediterranea inglese nelle relazioni degli inviati a Londra 1741—1748*, Torino, 1952.

⁸⁰ Planul operațiilor militare în Olaf Groehler, *op. cit.*, p. 48; vezi pe larg G. Sapper, *Beitrag zur Geschichte der preussischen Politik und Strategie im Jahre 1744*, Marburg, 1891.

⁸¹ Textul în Le comte de Garden, *op. cit.*, p. 508—511.

⁸² Vezi pe larg Ed. Prévost, *Le marquis d'Argenson et le Ministère des Affaires Étrangères (1774—1747)*, Paris, 1880, A. de Broglie, *Maurice de Saxe et le marquis d'Argenson (1746—1747)*, 2 vol., Paris, 1891; P. Zabala y Lera, *El marquis de Argenson y el Pacto de familia de 1743*, Madrid, 1928.

⁸³ Cf. *Memoires . . . du marquis d'Argenson*, t. III, p. 26; 77.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 14—15.

⁸⁵ Vezi și S. W. Wilkinson, *The defence of Piedmont*, Oxford, 1927.

⁸⁶ Vezi pe larg William McGill, *The Roots of Policy, Kaunitz, Italy and the Netherlands 1742—1746*, în „Central European History”, nr. 1, p. II, June 1968, p. 131—149.

⁸⁷ Textul în Wenck, *op. cit.*, vol. II, Leipzig, 1788, p. 183; vezi și G. Preuss, *Der Friede von Füssen*, Wien, 1894.

⁸⁸ Vezi Olaf Groehler, *op. cit.*, p. 59—68.

⁸⁹ E. Borkovsky, *Die englische Friedensvermittlung im Jahre 1745*, Berlin, 1884.

⁹⁰ O descriere a bătăliei în Du Ranquet et Teilhard de Chardin, *Aux armes du roi*, Paris, 1929, p. 115—119; vezi și H. Pichat, *La Campagne du maréchal de Saxe dans les Flandres, De Fontenoy à la prise de Bruxelles*, Paris, 1909; H. F. Skrine, *Fontenoy and Great Britain's share in war of Austria Succession*, Cambridge, 1906.

⁹¹ Voltaire, *Précis de siècle de Louis XV . . .*, p. 108.

* Șeful puterii executive în Olanda.

⁹² Vezi și R. Becker, *Der Dresdener Friede und die Politik Brühls*, Leipzig, 1902.

⁹³ Walter Dorn, *op. cit.*, p. 164—173; vezi pe larg Parkman, *A half century of conflict 1700—1748*, London, 1892; G. Lacour-Gayet, *La marine militaire de la France sous le règne de Louis XV*, Paris, 1902; H. W. Richmond, *The navy in the war of 1739—1748*, 3 vol., Cambridge, 1930.

⁹⁴ Vezi și Windsor, *The struggle in America between England and France 1679—1763*, London, 1895; McLennan, *Louisbourg from its foundation to its fall*, London, 1918.

⁹⁵ Vezi și Julian Konson, *Les Françaises dans l'Inde, Duplex et La Bourdonnais*, Paris, 1894.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ Vezi și Didier Ozanam, *La diplomacia de Fernando VI, Correspondencia entre Carvajal y Huescar 1746—1749*, Madrid, 1975.

⁹⁸ Vezi și Stetsons Conn, *Gibraltar in British diplomacy in the 18-th century*, New Haven, 1942.

⁹⁹ R. B. Mowat, *op. cit.* p. 233.

¹⁰⁰ Pierre Muret, *op. cit.*, p. 436.

¹⁰¹ Frederic II, *Mémoires de . . .*, vol. I, p. 373.

¹⁰² Vezi și A. Beer, *Zur Geschichte des Friedens von Aachen im Jahre 1748*, în „Archiv für Österreichische Geschichte”, 47, 1871; A. de Broglie, *La paix d'Aix-la-Chapelle, 1748*, Paris, 1891.

¹⁰³ Vezi pe larg Georg Kuntzel, *Fürst Kaunitz-Rittberg als Staatsmann*, Frankfurt, 1923; Alexander Novotny, *Staatskanzler Kaunitz als geistige Persönlichkeit*, Wien, 1947; William McGill, *Wenzel Anton von Kaunitz and the Congress of Aix-la-Chapelle, 1748* în „Duquesne Review”, Fall, 1969, p. 154—167.

¹⁰⁴ Voltaire, *Précis de siècle de Louis XV . . .*, p. 199.

¹⁰⁵ Pierre Rain, *op. cit.*, vol. I, p. 194; vezi și discuția din Jacques Droz, *op. cit.*, p. 111—112.

¹⁰⁶ A de Broglie, *La Paix d'Aix-la-Chapelle . . .*, p. 170—171.

¹⁰⁷ Textul în Wenck, *op. cit.*, vol. II, p. 333—404; Cantillo, *op. cit.*, p. 385; Le comte Garden, *op. cit.*, p. 372—379; *British and Foreign State Papers*, vol. IV. London, 1816—1817, p. 82.

¹⁰⁸ *Das Politische Testament Friedrichs des Grossen von 1752*, ed. Kintzel und Maas, Berlin, 1920, p. 55; *The Habsburg und Hohenzollern dynasties in the 17-th and 18-th centuries*, ed. by C.A. Macartney, Harper and Row, New York, 1970, p. 335.

¹⁰⁹ Erich Zöllner, *op. cit.*, p. 280.

¹¹⁰ Jacques Droz, *op. cit.*, p. 112.

¹¹¹ Vezi pe larg R. Waddington, *Louis XV et le renversement des alliances, Préliminaires de la guerre de sept ans (1754—1756)*, Paris, 1896; Jakob Strieder, *Kritische Forschungen zur österreichischen Politik vom Aachen Frieden bis zum Beginn des Siebenjährigen Krieges*, Leipzig, 1906, O. K. Ebbecke, *Frankreichs Politik gegenüber dem deutschen Reiche in den Jahren 1748—1756*, Freiburg, 1931; H. Butterfield, *The Reconstruction of an Historical Episode, The History of the Enquiry into the Origins of Seven Years War*, Glasgow, 1951.

LE CONFLIT POUR LA SUCCESSION AU TRÔNE DE L'AUTRICHE (1741-1748). IMPLICATIONS DIPLOMATIQUES ET MILITAIRES

Résumé

La guerre a continué de représenter au XVIIIe siècle, dénommé le Siècle de la Raison ou des Lumières le principal moyen de solution des conflits dynastiques, économiques ou politiques entre les grandes puissances européennes. La fin de la lutte pour la succession au trône de l'Espagne a déterminé la manifestation latente de puissantes contradictions entre la France, l'Angleterre, l'Espagne et l'Autriche. L'affirmation de la Prusse en Europe, pendant la période du règne de Frédéric II de Hohenzollern (1740—1786) et la politique des Habsbourg visant à détenir à tout prix la couronne impériale, ont souligné une lutte soutenue pour l'influence dans l'Empire allemand. La première étape de la lutte a revêtu la forme du conflit pour la succession au trône de l'Autriche.

S'appuyant sur un riche matériel documentaire, l'auteur insiste sur les implications diplomatiques et militaires de ce conflit. L'énergie et la persévérance de Marie Thérèse, son activité diplomatique particulièrement habile ont sauvé la monarchie des Habsbourg d'une grande coalition européenne. Les hostilités ont eu un large champ de déroulement : la Flandre, la zone du Rhin, le sud des Pays-Bas, de nord de l'Italie, le sud de l'Allemagne, l'Amérique du nord, l'Inde, la Méditerranée, l'Océan Atlantique. Ainsi, d'un conflit interallemand comme suite des systèmes d'alliances, l'on a abouti à une guerre européenne, à graves conséquences, qui a fait rebondir de nombreuses disputes territoriales et politiques. La fermeté avec laquelle a lutté la Prusse pour conquérir et maintenir la Silésie a ouvert un foyer de conflits en Europe centrale. La paix d'Aachen a représenté un court „armistice” visant à renforcer les forces militaires, à reconstituer les alliances politiques pour déclenchement évident de nouveaux conflits.

DOCUMENTAR

UN PROIECT ENGLEZ DE ORGANIZARE A PRINCIPATELOR [DIN TIMPUL CONFERINȚEI DE LA PARIS (1858)]

VALERIU STAN

Unirea Principatelor, lupta pentru crearea statului modern a implicat nu numai eforturile poporului român de a-și realiza unitatea națională, dar a antrenat de o parte sau alta și marile puteri europene, devenite garante ale autonomiei celor două țări române prin hotărârea Congresului de la Paris din 1856. Înscriindu-se în procesul mai amplu de formare a statelor naționale moderne din Europa, constituirea statului român a căpătat dimensiunile unei probleme europene care a preocupat în mare măsură cercurile politice și diplomatice ale continentului. Unul din aspectele interesului stîrnit de chestiunea Principatelor, care demonstrează importanța rolului politic al celor două țări române în această parte a Europei, îl constituie apariția a numeroase memorii, conținînd planuri de reforme, și proiecte de reorganizare elaborate atât de personalități politice românești cît și de străini, aceștia din urmă mai mult sau mai puțin în curent cu nevoile reale ale celor două țări.

O primă constatare care se impune în legătură cu aceste proiecte de înnoire constituțională, ce se întind în timp pe întreaga perioadă cuprinsă între revoluția de la 1848 și Unirea Principatelor, este aceea că numărul lor crește gimțitor în prajma și în timpul dezbaterilor Congresului de la Paris din 1856, cînd s-a luat în discuție problema Principatelor române, hotărîndu-se convocarea unor adunări speciale sau divanuri ad-hoc pentru a exprima dorințele românilor în ceea ce privește forma de organizare politică, și în 1858, în momentul convorbirilor diplomatice care au dus la Convenția de la Paris, noua lege fundamentală acordată românilor. În ceea ce privește proiectele semnate de străini, trebuie spus că, dintre toate cele șapte mari puteri, acelea care au acordat cel mai mare interes chestiunii reorganizării celor două țări române au fost Franța și Anglia, numărul scrierilor de acest gen elaborate de diplomația franceză sau britanică depășind simțitor pe acela aparținînd celorlalte puteri. Unele din aceste proiecte sînt de mult cunoscute, fiind publicate în diverse culegeri de documente sau lucrări speciale, îndeosebi în importanta colecție de *Acte și documente privitoare la istoria renașterii României*, vol. I—X (București, 1889—1909), patronată de D. A. Sturdza, Ghenadie Petrescu și D. C. Sturdza-Șcheanu. Altele sînt încă inedite sau nu le cunoaștem decît indirect prin sumarele mențiuni făcute asupra lor în unele lucrări istorice. Printre acestea se înscrie și puțin cunoscutul „Memorandum privitor la viitoarea organizare a Principatelor”, alcătuit de lordul Cowley, delegatul Marii Britanii la Conferința de la Paris din www.dacdromanica.ro prezentării de față ¹.

Trebuie precizat mai întâi că memorandumul respectiv este al doilea proiect de organizare a Principatelor române elaborat de diplomatul britanic ². La 31 decembrie 1855, Cowley, ambasadorul Angliei la Paris, prezentase confidențial guvernului francez un proiect de organizare a Principatelor al cărui prim punct prevedea separarea lor. Proiectul, conceput în spiritul politicii orientale a Marii Britanii, sintetizată în formula menținerii integrității Imperiului otoman, mai propunea ca domnitorii să fie autohtoni, ca Regulamentele organice să fie înlocuite prin o nouă constituție acordată de sultan, dar cu concursul aliaților și care să fie întemeiată pe vechile capitulații existente între Poartă și Principate. El se încheia cu propunerea unei garanții europene, menită să asigure securitatea Imperiului otoman și a provinciilor române ³. Spre deosebire de acest proiect, aparținând unei prime faze în care chestiunea Unirii Principatelor fusese abia menționată în cursul conferinței de la Viena din martie-iunie 1855, fără să se încerce o mai amplă discuție asupra realizării ei, memorandumul din 1858 era elaborat într-un context istoric cu mult deosebit de acela existent la sfârșitul anului 1855. Nu numai că garanția colectivă fusese instituită asupra celor două țări române prin tratatul de la Paris din 1856, dar, între timp, Adunările ad-hoc din Principate exprimaseră în mod evasiunanim și hotărât dorința românilor de unire, de care diplomația marilor puteri, inclusiv cea britanică, nu putea să nu țină seama.

Este cunoscut totodată faptul că prin acordul de la Osborne din 9 august 1857, încheiat între Franța și Anglia, se convenise ca cele două puteri să se înțeleagă între ele în privința organizării definitive a Principatelor române înainte de conferința de la Paris, luând ca bază principiul unei largi uniuni administrative ⁴. Dar, în timp ce guvernul francez concepea această unire administrativă numai ca „preludiul unei uniri complete”⁵, după cum rezultă dintr-o scrisoare a lui Walewski, ministrul de externe al Franței, către Bourqueney, ambasadorul francez la Viena, din aceeași zi, Franța nerenunțând din programul său unionist decât la chestiunea prințului străin, guvernul britanic vedea în organizarea identică a instituțiilor celor două țări soluția menită să înlocuiască unirea politică deplină. Într-adevăr, diplomația engleză văzând în unirea Principatelor un prim pas spre dezmembrarea Imperiului otoman și o posibilă întărire a influenței franceze în sud-estul Europei, încetase începând cu a doua jumătate a anului 1856 să mai sprijine această idee, așa cum o făcuse în timpul Congresului de pace de la Paris, trecînd de partea puterilor antiunioniste, Turcia și Austria. Ea găsisese un „expedient dibaci” la chestiunea Unirii, conform căruia urma să se constituie din cele două principate o federație pentru toate chestiunile de interes comun, menținîndu-se însă domnitorii și guverne separate ⁶. În ciuda obiecțiilor pe care le-a întâmpinat inițial această soluție ⁷, ea va sta în perioada următoare, îndeosebi după înțelegerea de la Osborne din august 1857, la baza politicii Angliei față de Principate, reprezentînd modul în care această putere concepea reorganizarea celor două țări române ⁸.

Memorandumul prezentat de lordul Cowley Conferinței de la Paris din vara anului 1858 este edificator în această privință. Documentul aflat în original și în copie în arhivele britanice, ⁹ a fost întocmit — după cum rezultă din însemnarea aflată pe original și din depeșa prin care a fost comunicat ministrului de externe lordul Malmesbury — la 14 iunie, la cererea lui Walewski, în urma unei întreprinderi inițiate de ambasadorul britanic cu

acesta. Precizarea nu este lipsită de importanță, la 14 iunie lucrările conferinței aflându-se în plină desfășurare.

După cum se știe, Conferința de la Paris menită să stabilească viitoarea organizare a Principatelor, și-a inaugurat dezbaterile la 22 mai 1858 (st.n.), prin prezentarea de către reprezentanții marilor puteri a punctului de vedere al guvernului lor asupra unirii. În intervenția sa Cowley, reprezentantul britanic, a admis că populația din Principate dorea unirea, dar a pretins că aceasta nu corespundea scopului urmărit de congres. El a propus ca conferința să găsească un compromis, care să satisfacă aspirațiile Principatelor și, în același timp, să „salvgardeze drepturile legitime ale puterii suzerane”. Soluția pe care el o avansa era menținerea separației celor două țări și înfăptuirea unei „asimilări a instituțiilor administrative”, soluția prin care — credea el — un acord putea fi realizat, dacă toate părțile ar fi dat dovadă de spirit de conciliere.¹⁰ Apelul delegatului britanic la concilii, la tranzații care să impace dorințele românilor cu cele ale puterii suzerane nu a rămas fără ecou. Reprezentantul Franței Walewski, deși în ședința din 22 mai a pledat pentru unire sub un prinț străin, a depus la 5 iunie în conferință, un proiect de organizare a Principatelor, acceptat ca bază de discuții, care prevedea menținerea garanției colective a marilor puteri, denumirea de „Provinciile sau Principatele Unite”, alegerea pe viață a domnitorului în fiecare principat, instituirea unei Comisii Centrale a celor două țări și a unei curți de justiție comune, organizarea identică sub același steag a oștirilor celor două țări, care la nevoie se puteau uni spre a forma o singură armată.¹¹ Evident, proiectul lui Walewski releva o regresivitate în politica Franței față de Principate. Pornită pe calea compromisului pentru a ajunge la un acord cu puterile antiunioniste, ea încerca totuși o formulă de organizare cât mai apropiată posibil de unire, de unde includerea în proiect a câtorva instituții comune pentru cele două Principate.

Dezbaterile în jurul proiectului francez au fost foarte aprige, recurgându-se adesea la amenințări cu ruperea negocierilor și retragerea din conferință.¹² Proiectul lui Walewski nefiind pe placul Austriei și Turciei, delegații celor două puteri s-au opus la orice măsuri în favoarea Principatelor. În ceea ce-l privește pe Cowley, deși guvernul englez își modificase între timp atitudinea față de unire, acesta era convins că o poziție rigidă a Angliei cu privire la chestiunea Principatelor ar fi putut duce la o înrăutățire a relațiilor cu Franța, iar ruperea negocierilor de la Paris ar fi nemulțumit opinia publică britanică. De aceea, guvernul britanic, reprezentat de Cowley, a decis să adopte o atitudine mai conciliantă față de Franța, spre a evita astfel „blamul” poporului englez.¹³

Proiectul delegatului britanic, elaborat la 14 iunie, la cererea lui Walewski, reflectă și el această tendință. El trebuia să servească la punerea de acord a punctelor de vedere ale celor două puteri în problema Principatelor, așa cum se stabilise prin înțelegerea de la Osborne, de care guvernul francez, în pofida apropierei sale tot mai evidente de Rusia, se simțea legat. La această concluzie duce și constatarea că o variantă inițială a proiectului lui Walewski fusese comunicată guvernului britanic încă din ianuarie 1858¹⁴, desigur în același scop al stabilirii unei înțelegeri comune în problema Principatelor înainte de începerea conferinței.

Pe de altă parte, față de opoziția Austriei la proiectul francez, proiectul lordului Cowley trebuia, prin prevederile sale, să fie destul de moderat pentru a obține consimțământul acestei puteri.¹⁵ delegatul britanic

zumindu-și în acest fel rolul de mediator între puterile favorabile unirii și cele antiunioniste.

Ca și proiectul lui Walewski, memorandumul lui Cowley se baza pe principiul separației politice a țărilor române, prevăzând însă și instituții identice și unele comune pentru Moldova și Țara Românească. Conform acestuia trebuia să existe o singură lege fundamentală pentru ambele Principate, fiecare păstrându-și însă administrația proprie. Puterea executivă era încredințată în fiecare principat câte unui domnitor ales pe viață sau cu drept de succesiune ereditară, care guverna cu ajutorul miniștrilor responsabili numiți de el. În ceea ce privește puterea legislativă, aceasta aparținea Adunării, care vota bugetul și legile locale, prevăzându-se însă crearea unui Consiliu de Stat, ca un al doilea corp legislativ, în fiecare din cele două principate. Compus dintr-un număr variabil de membri, aparținând păturilor suprapuse, acesta urma să joace un rol de mediator între Adunare și domnitor, la alegerea căruia participa de altfel, și să constituie totodată tribunalul înaintea căruia urmau să fie judecați miniștrii sau alți funcționari înalți acuzați de corupție.

În afara legii organice comune, proiectul prevedea ca Principatele să aibă în comun sistemul fiscal și vamal, drumurile, căile ferate, telegraful, poștele etc. De asemenea, se prevedea înființarea unui Comitet central, cu sediul la Focșani, format dintr-un număr egal de moldoveni și munteni. Misiunea Comitetului central — care a primit mai târziu numele de Comisia centrală — era mărginită la un simplu rol de supraveghere, iar funcționarea sa era greoaie.

Spre deosebire de planul lui Walewski, proiectul delegatului britanic nu abordează chestiunea denumirii oficiale a noului stat și nici aceea a raporturilor sale cu Poarta otomană. Omișiunea se explică, probabil, prin faptul că la 14 iunie, când era alcătuit, aceste probleme fuseseră deja reglementate de conferință.

Prezentat delegaților celorlalte puteri, proiectul de organizare a Principatelor alcătuit de lordul Cowley era respins în ședința din 19 iunie ca fiind prea complicat, deși se afirma că fusese acceptat de Napoleon III¹⁶. Din cele relatate de autorul său, el căpătase asentimentul reprezentantului Porții otomane, Fuad-pașa, și mai mulți delegați fuseseră consultați la pregătirea lui, dar în cele din urmă „foarte mari obiecții fură ridicate împotriva adoptării lui”¹⁷.

Într-adevăr, sistemul de organizare constituțional instituit prin acest proiect era nu numai inadecvat, dar prezenta și o serie de lacune. Astfel, de exemplu, proiectul nu specifică modalitatea de alegere a domnului și nici din cine să fie compusă Adunarea legislativă a fiecărui principat. De asemenea nu se precizau atribuțiile puterii, executive și nici nu se amintea nimic despre puterea judecătorească, organizarea militară, drepturile și libertățile cetățenești etc. Proiectul avea însă și unele prevederi pozitive, cum era aceea a posibilității alegerii domnitorului cu drept de succesiune ereditară¹⁸, ceea ce ar fi asigurat o stabilitate politică mai mare, punând capăt luptelor interne pentru domnie.

În ceea ce privește problema unirii, este de observat că, deși se urmărea menținerea separației celor două țări, instituirea unui sistem comun într-o serie de domenii, dar mai ales crearea Comisiei centrale, constituiau premise favorabile care ar fi putut duce cu timpul la pregătirea unificării politice a Principatelor române. Deși departe de a corespunde aspirațiilor de unitate ale poporului român, proiectul lordului Cowley este important pentru că reflectă atitudinea Angliei față de Unire, atitudine caracterizată printr-un

accentuat spirit de compromis, merit să ducă la destinderea relațiilor cu Franța și, în același timp, să salvgardeze interesele sale politice și economice în sud-estul Europei¹⁹. El ne arată până unde era dispus guvernul englez să meargă cu concesiile în scopul nu al realizării unității politice a celor două țări, ci al îndepărtării ei. De aceea, prin prevederile sale, proiectul britanic este mai aproape de separație decât de unire.

Deși neacceptat de conferință ca bază de discuții, proiectul lordului Cowley nu a fost lipsit de urmări, îndeosebi în ceea ce privește impactul său asupra atitudinii delegatului Franței Walewski. În ședința din 3 iulie acesta a prezentat proiectul său amendat, astfel încât să corespundă vederilor colegului său englez și, eventual, să determine diplomația austriacă să capituleze²⁰. Așa se explică asemănarea dintre stipulațiile înscrise în actul final al conferinței referitoare la Comisia centrală și acelea existente în proiectul britanic, ca și golirea de conținut a acestei instituții menite să joace un rol important în unificarea celor două țări. Memorandumul lordului Cowley este totodată ultimul proiect de organizare constituțională a Principatelor din perioada care se încheie cu elaborarea Convenției de la Paris din 7/19 august 1858, act marcat la rîndul său de un puternic spirit de compromis prin care se urmărea împăcarea dorințelor populației din Principate cu interesele marilor puteri și care nu dădea Unirea, ci numai unele șanse a căror izbîndă avea să depindă de români.

NOTE

¹ Proiectul a fost identificat de noi în cursul unui stagiu de documentare în arhivele britanice, pornind de la indicațiile oferite de lucrarea istoricului T. W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale, 1856—1866*, [București, 1944].

² Henry Richard Charles Wellesley, primul conte (earl) Cowley (1804—1884), a fost ambasador al Marii Britanii la Paris, între anii 1852—1867, în care calitate, împreună cu lordul Clarendon, a reprezentat Anglia la Congresul de pace din 1856, iar în 1858 a fost delegatul acestei puteri la conferința care a elaborat noua constituție a Principatelor, Convenția din 7/19 august. A reprezentat de asemenea Marea Britanie la conferința puterilor garante, ținută tot în capitala Franței în martie-iunie 1866, care a discutat situația Principatelor Unite după înlăturarea domnitorului A. I. Cuza.

³ Proiectul a fost publicat de N. Corivan de pe o copie în limba franceză aflată în arhiva Ministerului de Externe al Franței (cf. N. Corivan, *Un projet anglais sur l'organisation des Principautés en 1855*, în „Revue historique de sud-est européen”, VII, 1930 nr. 4—6 (avril-juin), p. 83—85. În revistă, proiectul a apărut din eroare sub semnătura lui O. Boitoș; N. Corivan îl citează însă ca aparținîndu-i (cf. N. Corivan, *La question de l'Union dans les projets européens d'organisation des Principautés Roumaines (1855—1857)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, IX, 1970, nr. 6, p. 968, nota 23). Credem, într-adevăr, că cel care a semnalat acest proiect este N. Corivan, care a munit publicat documente din fondul respectiv și cu alte prilejuri, îndeosebi în lucrarea *Din activitatea emigranților români în Apus. Scrisori și memorii (1853—1857)*, București, 1931.

⁴ Vezi A. Oțetea, *L'accord d'Osborne (9 août 1857)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, III, 1964, nr. 4, p. 677—696 ca și bibliografia citată de autor la p. 677, nota 1.

⁵ H. Temperley, *More Light on the Pact of Osborne*, în „The Cambridge Historical Journal”, V, 1937, nr. 3, p. 320—321.

⁶ Idem, *The Union of Roumania in the private letters of Palmerston, Clarendon and Cowley, 1855—1857*, în „Revue historique du sud-est européen”, XIV, 1937, nr. 7—9, p. 225. Vezi și T. W. Riker, *op. cit.*, p. 87—88; Beatrice Marinescu, *Romanian—British Political Relations 1848—1877*, Edit. Academiei R.S. România, București, 1983, p. 67—68.

⁷ Harold Temperley, *op. cit.*, p. 241—242.

⁸ Valentina Costake, Beatrice Marinescu, Valeriu Stan, *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. VII. *Correspondență diplomatică engleză (1856—1859)*, București, 1984, p. 473, 479, 522.

⁹ Public Record Office, Londra, Foreign Office, Private Collections, F. O. 519 Cowley Papers/vol. 271, nepaginat (original); *ibidem*, General Correspondence, F.O. 27 France/vol. 1252, nepaginat (copie anexată la raportul nr. 670 al lui Cowley către Malmesbury din 15 iunie. Poartă mențiunea „confidențial”).

¹⁰ *Acte și documente*, vol. VII, București, 1892, p. 269.

¹¹ *Ibidem*, p. 273—275.

¹² Vezi N. Corivan, *Les Grandes Puissances et les Principautés Roumaines à l'époque de la Conférence de Paris (1858)*, în „Nouvelles études d'histoire”, vol. II, București, 1960, p. 379—390.

¹³ Beatrice Marinescu, *op. cit.*, p. 103.

¹⁴ Acest anteproiect înti ulat „Bazele generale ale Statutului constitutiv al noii organizări a Principatelor” se găsește de asemenea în arhiva personală a lordului Cowley (vezi nota 9), prin intermediul căruia fusese înaintat lui Clarendon la 29 ianuarie 1858. Se deosebește de proiectul final, prezentat Conferinței de la Paris, prin aceea că prevede înființarea unui Senat comun celor două provincii, format din membri aleși prin vot și avind sedii alternativ la Iași și București, instituire înlocuită în cele din urmă cu Comisia centrală.

¹⁵ T. W. Riker, *op. cit.*, p. 215.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, p. 215—216, nota 163.

¹⁸ Cowley a susținut această idee și în dezbaterile conferinței (cf. *Acte și documente*, vol. VII, p. 281), dar r trebuit să renunțe la propunerea sa datorită opoziției Porții.

¹⁹ Beatrice Marinescu, *op. cit.*, p. 102.

²⁰ T. W. Riker, *op. cit.*, p. 216.

MEMORANDUM RESPECTING THE FUTURE ORGANISATION OF THE PRINCIPALITIES

The two Principalities to have one organic and fundamental Law, but each Principality to have a separate administration.

The Government of each Principality to consist of a Hospodar with responsible Ministers, of a Grand Council (or Council of State) and of a Legislative Assembly.

The Hospodar to be elected for life, or with hereditary succession. He is to choose his own Ministers.

The Grand Council, the number of whose members is to be limited to ... * to be composed as follows :

1st Of six Boyards, three of whom, at least, to be Grand Boyards to be chosen by the body of Boyards.

2^d Of the Bishops.

3^d Of three Judges, one of whom to be Judge of the Supreme Court of the Principality.

4th Of the Head of the University, if one exists, or one should be created.

5th Of six Deputies from the Legislative Assembly, to be chosen among those who have filled some of the chief offices of the state, or who possess a revenue of ... *

6th Of all Princes who have governed the Principality.

* *Loc liber* în text.

The functions of this Council to be

1st It is to have an important part to play in the election of the Hospodar.

2nd It is to be the Tribunal before which Ministers or other high functionaries, accused of corruption or of treason, are to be tried.

3rd On occasion when the Hospodar and Legislative Assembly differ the Council may be consulted by one or the other. The Hospodar to be prevented from placing a Veto on any measure passed by the Legislative Body, until he has consulted the Grand Council, though he is not to be bound by its advice.

The Legislative Assembly to vote the budget, local Laws etc.

Besides a Common Organic Law, the Principalities to have a common system in matters of common interest, such as a Tariff, Customs Union, Roads, Railroads, Telegraphic Wires, Posts etc.

In order that no changes affecting the Organic Law may be made separately by the Government of either Principality, a Central Committee formed of an equal number of Moldavians and Wallachians to be established, to be as it were receptacle and Guardian of the Organic Law. It is also to exercise a general supervision over the matters which the two Countries have in common and to make from time to time to either Government, or to both, as the case may be, Reports, suggestions of ameliorations or observations for the better administration of the different services, the correction of abuses etc.

This Committee to be composed of nine Moldavians and nine Wallachians, three of whom to be named by the Hospodar, three by the Grand Council, and three by the Legislative Body.

Its place of meeting to be Fokshani.

No project of Law of local interest to be presented to either Legislative Assembly before it has been examined by the Central Committee, who will return it to the framer with a declaration stating whether it contains enactments contrary to the organic Law. Should such be the case the project not to be discussed until amended to the satisfaction of the Committee.

The same course to be followed after the Law shall have been voted and before it is sent for the acceptance of the Hospodar, in order that no amendment contrary to the Organic Law, adopted during the discussion of it, may pass unnoticed.

The Hospodar not to give his assent to a Law until this formality has been fulfilled.

All projects of Law of common interest to the two Principalities to be assented to by Central Committee before they are discussed in the two Legislative Assemblies and in cases where one Assembly shall have accepted any such Project and the other shall have rejected it, the Central Committee to use its influence to achieve an understanding between the two Assemblies, but not to have the power of dictating either to one or the other.

All communications from the Central Committee to be made direct to the Hospodars, from whom alone on the other hand the Committee can receive communications.

MEMORANDUM PRIVIND VIITOAREA ORGANIZARE A PRINCIPATELOR

Cele două principate să aibă o singură lege organică și fundamentală, dar fiecare principat să aibă administrație separată.

Conducerea fiecărui Principat să se compună dintr-un Hospodar cu miniștri responsabili, dintr-un Mare Consiliu (sau Consiliu de stat) și o Adunare Legislativă.

Hospodarul să fie ales pe viață sau cu succesiune ereditară. El urmează să-și aleagă proprii săi miniștri.

Marele Consiliu, ai căruia număr de membri urmează să fie limitați la . . . să fie compus după cum urmează :

1. Din șase boieri, dintre care, cel puțin, trei să fie mari boieri ; aceștia să fie aleși de clasa boierilor.

2. Din episcopi.

3. Din trei judecători, dintre care unul să fie conducătorul Curții Supreme a Principatului.

4. Din rectorul Universității, dacă există vreuna sau urmează să fie creată.

5. Din șase deputați [proveniți] din Adunarea legislativă, ce urmează să fie aleși dintre aceia care au ocupat funcții importante în stat sau care posedă un venit de . . .

6. Din toți domnitorii care au guvernat Principatele.

Atribuțiile acestui Consiliu sînt :

1. Să aibă un rol important de jucat în alegerea Hospodarului.

2. Să constituie Tribunalul înaintea căruia să fie judecați miniștrii sau alți funcționari acuzați de corupție.

3. La ocazii, atunci cînd Hospodarul și Adunarea legislativă diferă [în opinii], Consiliul poate fi consultat de către o parte sau cealaltă. Hospodarul să fie împiedicat să opună veto-ul său vreunei măsuri adoptate de Corpul legislativ, pînă ce nu a fost consultat Marele Consiliu, deși el nu este obligat să țină seama de sfatul acestuia.

Adunarea legislativă să voteze bugetul, legile locale etc.

În afara unei Legi organice comune, Principatele să aibă un sistem comun în probleme de interes comun, cum ar fi taxele, unirea vămilor, drumurile, căile ferate, telegraful, poștele etc.

Pentru ca nici o schimbare care ar afecta Legea organică să nu poată fi făcută separat de guvernul vreunuia din Principate, să se înființeze un Comitet Central format dintr-un număr egal de moldoveni și munteni, care să se constituie în păstrător și păzitor al Legii organice. El urmează de asemenea să exercite o supraveghere generală asupra chestiunilor pe care cele două țări le au în comun și, din cînd în cînd, să prezinte guvernului vreunui principat sau amîndorua, după cum este cazul, rapoarte, sugestii de îmbunătățiri sau observații pentru mai buna administrare a diferitelor servicii, corectarea abuzurilor etc.

Comitetul să fie compus din nouă moldoveni și nouă munteni, dintre care trei să fie numiți de Hospodar, trei de Marele Consiliu și trei de Corpul legislativ.

Reședința sa să fie la Focșani.

Nici un proiect de lege de interes local să nu fie prezentat vreunui din Adunările legislative înainte de a fi examinat de Comitetul Central, care îl va înapoia alcătuitorului cu o declarație specificînd dacă el conține

prevederi contrare Legii organice. Dacă astfel va fi cazul, proiectul să nu fie discutat pînă cînd nu va fi amendat corespunzător de Comitet.

Aceeași procedură să fie urmată și după ce legea va fi fost votată și înainte ca ea să fie trimisă spre sancționare Hospodarului, pentru ca nici un amendament contrar Legii organice, adoptat în cursul discuției ei, să nu poată trece neobservat.

Hospodarul să nu dea aprobarea sa vreunei legi înainte ca această formalitate să fi fost îndeplinită.

Toate proiectele de lege de interes comun celor două Principate să fie aprobate de Comitetul Central înainte ca ele să fie discutate în Adunările egislative, iar în cazul în care o Adunare va fi adoptat un astfel de proiect ar cealaltă îl va fi respins, Comitetul Central să uzeze de influența sa pentru a realiza o înțelegere între cele două Adunări, dar să nu aibă puterea de a dicta uneia sau alteia.

Toate comunicările Comitetului Central să fie adresate direct Hospodarilor, de la care singuri, pe de altă parte, Comitetul poate primi comunicări.

ASPECTE ALE LUPTEI JURIDICO-POLITICE PENTRU UNIRE. (II) JURĂMINTELE DE ÎNSCĂUNARE ALE DOMNITORULUI ALEXANDRU IOAN CUZA

BARBU B. BERCEANU

1. Din punct de vedere juridic, jurământul domnesc reprezintă asumarea expresă și solemnă, printr-o formulare orală, de obicei consacrată, a obligațiilor domnești; el mai semnifică și acceptarea însăși a funcției domnești în măsura în care are loc la urcarea pe tron și în care această acceptare nu a avut loc, oficial, înainte de jurământ.

2. Până la intrarea în vigoare a Convenției de la Paris, jurământul domnesc era reglementat de Regulamentele organice; el se făcea într-un anume lăcaș bisericesc — biserica Maicii Preciste din Curtea Veche pentru Țara Românească și vechea catedră a sfântului Nicolae din Iași pentru Moldova — și era pronunțat de domn cu mâna pe Evanghelie, după care domnul era uns cu mir de mitropolitul țării. Domnul jura, în numele Treimii¹, să păzească și să facă să se păzească legislația țării în conformitate cu Regulamentul organic. Comune ca fond, formulările erau totuși diferite (Ț.R., art. 44, al. 4; Mold., art. 47, al. 3)².

Reglementarea celorlalte detalii ale ceremoniei instalării domnului erau lăsate în seama Vremelnicii Ocîrmuirii, reglementare care trebuia însă făcută „conglăsuind cu vechiul obicei din condicile Divanului” (Ț.R., art. 44, al. 2), respectiv „în urmarea vechiului obicei păstrat în arhivele și istoria Țărei” (Mold., art., 47, al. 1).

Mai e de adăugat că domnul intra în funcție după investirea sa de către sultan, investire care preceda toată această ceremonie (Ț.R., art. 44, al. 1; Mold. art. 46).

3. Convenția de la Paris, nereferindu-se la jurământul domnesc, lăsa în principiu formula Regulamentelor, din care, desigur, urma să fie înlocuit termenul „Regulament” cu acela de „Convenția de la Paris”.

În ajunul alegerii domnului, la 4 (16) ianuarie 1859, Adunarea Electivă de la Iași votează — la propunerea unei comisii formată din P. Mavrogheni, M. Kogălniceanu, L. Rosetti și M. Costaki, propunere citită de M. Kogălniceanu, probabil inițiatorul și autorul principal a textului — o anexă a Regulamentului Adunării privind alegerea domnului,

¹ Denumire care sublinia o dată mai mult distincția dintre Principate și Împărăția islamică.

² Anume, al domnului Țării Românești: „Jur în numele Sfintei Troițe să păzesc întocmai și nestrămutat pravilele și legiurile Prințipatului Valahiei după Regulamentul cel întocmit și să fac a se păzi și a se ținea întru toată virtutea lor”; al domnului Moldovei: „Jur în numele Prea sfintei și nedespărțitei Treimi, de a păzi cu sfințenie atît legile, cît și așezămînturile Prințipatului Moldaviei după Reglementul statornicit și de a stăruia a lor pază și urmare întru toată tărîia” (*Regulamentul organic*, București, 1832, p. 12; *Analele parlamentare ale României*, t. I, partea II, București, Impr. Statului, 1893, p. 87).

anexă care stabilește că, după alegere, „domnul să va șui la tribună și înfățișându-i-se Crucea și Evanghelia, va face cu glas mare următorul jurământ : « Giur în numele Prea Sfintei Treimi și în fața țării mele că voi păzi cu sfințenie drepturile și interesele Patriei, că voi fi credincios Constituției în textul și în spiritul ei, că în toată domnia mea voi privilegia la respectarea legilor pentru toți și în toate. Uitînd toată prigonirea și toată ura, iubind deopotrivă pre cei ce m-au iubit și pre cei ce m-au urit, neavînd înaintea ochilor mei decît binele și fericirea nației române. Așa Dumnezeu și compatrioții mei să-mi fie întru ajutor ! »” (§ 18), numai după care domnul se suie pe tron, de unde „primește guvernămîntul din mîinile Comisiei interimare, ale cărei puteri în acest minut vor conțeni” (§ 20), „celelalte serbări publice pentru întronarea domnului conformîndu-se întru aceasta la vechile datine însemnate în arhivele și istoria Țării” (§ 22)³.

Se observă că acest jurământ continuă a se face în numele Treimii, dar — în raport cu jurămîntul regulamentar — el capătă un caracter mai laic prin aceea că nu se mai face la biserică, ci, cum o și exprimă, în fața națiunii, în speță a Adunării Elective, națiune în fața căreia — de asemenea — e răspunzător („Așa Dumnezeu și compatrioții mei să-mi fie întru ajutor”) Cum era de așteptat, numele Regulamentului e înlocuit cu cel al noului act fundamental, dar nu în calitatea lui de convenție internațională, ceea ce ar fi însemnat achiesarea la o știrbire a suveranității, ci în calitate de Constituție, limitatoare a puterilor domnești. Domnul nu mai jură să respecte legile, ceea ce corespunde cu recunoașterea dreptului țării de a legifera (știrbit de cele două imperii vecine prin completările și modificările ce au adus Regulamentelor organice), ci numai să privegheze la respectarea lor pentru toți și în toate. În schimb, domnul își asumă noi obligații, jurînd că va păzi cu sfințenie drepturile și interesele Patriei, parte a jurămîntului așezată chiar înaintea celei că va fi credincios Constituției-convenție, apoi că nu va avea înaintea ochilor „decît binele și fericirea nației române”, deci nu numai a principatului Moldovei, ci a întregii nații române — formulă perfect unionistă. În sfîrșit, jurămîntul șterge, din partea domnului, orice resentiment față de cei ce, mai înainte, l-au prigonit (referință, în primul rînd, la luptele politice) și adaugă iubirea domnului către concetățenii săi: în condiția egalității lor („iubind deopotrivă pre cei ce m-au iubit și pre cei ce m-au urit”).

Mai e de adăugat că această anexă a Regulamentului Adunării Elective nu lasă loc, între alegerea și depunerea jurămîntului, investirii sultanului, investire care apare astfel, în ochii Adunării, ca simplă formalitate ulterioară.

Acest jurămînt a fost jurămîntul prestat de domnul ales al Moldovei⁴, Alexandru Ioan I, imediat după alegere și el a avut și semnificația asumării funcției domnești.

Se mai observă că, prin acest act, Adunarea Electivă a Moldovei a legiferat, deși Convenția nu permitea acte legislative înainte de instalarea

³ Proces verbal V al Adunării Elective a Moldovei, 4 ian. 1859, textul principal în M. of. al Moldovei, nr. 27, 25 ian. 1859, p. [4] (*Acte și documente relative la istoria renascerei României*, publicate de Dimitrie A. Sturdza și J. J. Skupiewski, vol. VIII, 1858—1859, Bucuresci, Inst. a. g. Carol Găbl, 1900, p. 307) și anexa E în nr. 27, supl. 2, 27 ian. 1859, p. [3] (*Acte...*, p. 319—320).

⁴ Proces verbal VI al aceleiași adunări, 5 ian. 1859, *ibid.*, nr. 28, supl., 28 ian. 1859, p. [2] (*Acte...*, p. 344—345). Diferențele dintre reglementare și jurămîntul concret sînt doar fonetice (le redau după versiunile consemnate în buletinul oficial): *Giur* — *Jur*; *șării* — *șarei*; *privighie* — *prtoighe*; *legilor* — *legelor*; *urit* — *urăt*; *ajutor* — *a'ntoiu* (fiind posibil ca diferențele să fi fost numai între grafii).

domnului, și că textul trecea, deopotrivă, peste suzeranitatea sultanului, peste Regulamentul organic și peste însăși Convenția.

4. Adunarea Electivă a Țării Românești nu a fost preocupată, înainte de alegerea domnului, nici de jurământul lui, nici în general de regulamentul ei de funcționare. Pe cale telegrafică, ea comunică domnului, aflat la Iași, numirea sa, după care, a doua zi de la alegere, domnul exprimă acceptarea pronului, iar Adunarea roagă pe domn să binevoiască, „până la îndeplinirea tuturor formelor, a lua dispoziții pentru circuirea treburilor Principatului”. Această, adresă subînțelege concepția acesteia că domnul a intrat deja în funcție, ceea ce ar urma fiind o simplă formalitate. Iar dispozițiile domnului date de la Iași — constituirea guvernului Țării Românești⁶, ordinul de zi către armata acesteia⁷ și scoaterea din funcție a capuchehaiei Țării Românești de la Constantinopol⁸ — pune în practică această concepție. Mai mult, din aceea „Programă întocmită de către Consiliul Administrativ Extraordinar pentru solemnitatea primirii Măriei sale Alexandru Ioan I, domnul Principatelor-Unite Moldavia și Valahia în București, publicată în 3 (15) februarie 1859”⁹, care nu are în vedere vreun jurământ al domnului în aceea zi, și din faptul că armata Țării Românești a depus jurământul către noul domn la 27 ianuarie (8 februarie) 1859¹⁰, deci înainte ca domnul însuși să depună vreun jurământ ca domn al Țării Românești, rezultă chiar concepția că domnul nu mai are nevoie să depună un nou jurământ, „cel depus în fața Adunării Elective din Iași, în care se făcea referire, după cum s-a arătat, la întregă națiune română, fiind suficient, cu alte cuvinte că alegerea din București ratifica alegerea din Iași a unui unic domn român, asemenea și jurământul lui.

Dealtfel, nu a fost singura situație în care una sau alta dintre cele două adunări electivă se comporta ca adunare cu competență general românească, în subînțelegerea unui mandat de reprezentare din partea celeilalte, — astfel fiind una sau alta dintre ele a acordat, între 1859 și 1862, cetățenia română, fără a avea nevoie de ratificarea celeilalte.

Desigur, un asemenea sistem bicefalic a putut funcționa numai sub condiția, subînțeleasă, că nu există o contradicție între voința uneia sau a celeilalte dintre adunări. Sintem desigur în prezența unui fenomen juridic de drept public rar posibil, ripostă la artificialitatea împărțirii aceleiași națiuni între două state.

5. Cu toate acestea, domnitorul a depus un jurământ și în Țara Românească, la sosirea sa în București, la 8 (20) februarie 1859.

E foarte posibil ca inițiativa jurământului să o fi avut însuși domnul, ca ea să fi reprezentat punctul de vedere moldovenesc (amintesc că atunci Kogălniceanu se afla în București), caz în care ne-am afla în fața unei manifestări de curtoazie moldovenească similară celei de aceeași calitate din interpretarea muntenească menționată.

Cert e că în acel moment Adunarea Electivă nu avea un regulament și că, punându-se problema regulamentului în ședința ce a precedat pe

⁵ Ședința IV a Adunării Elective a Țării Românești, 25 ian, 1859, anexele 1—5, în: M. of. nr. 10, 2 febr. 1859, p. 37—38 (*Acte* . . . , p. 633).

⁶ Naționalul, supl. la nr. 14, 25 ian, 1859, act inclus în ședința V a aceleiași adunări, 26 ian. 1859, anexul 1, în: M. of., nr. 10, 2 febr. 1859, p. 38 (*Acte* . . . , p. 543).

⁷ M. of. nr. 9, 29 ian. 1859, p. 33 (*Acte* . . . , p. 662).

⁸ *Ibid.*, nr. 11, 6 febr. 1859, p. 41 (*Acte* . . . , p. 714).

⁹ Anunțatorul român, nr. 10, 4 febr. 1859 (după *Acte* . . . , p. 841—842).

¹⁰ *Ibid.*, nr. 9, 31 ian. 1859 (după *Acte* . . . , p. 683).

aceea în care a fost imit domnul, ședința din 6 (18) februarie, nu se primește propunerea deputatului C. Bosianu ca, în mod provizoriu, din lipsă de timp, să se adopte Regulamentul Adunării Elective a Moldovei ci „principiul că, dacă, până se va discuta și se va hotărî Regulamentul din lăuntru al Cameri[i], să va înfățișa vreo pricină care va fi socotită urgentă, atunci mai întâi să se supue la cercetarea Cameri[i] chestia urgenței, care, aprobându-se, apoi Camera să intre în cercetarea fondului, și această hotărîre va avea valoare numai pentru un termen de cinsprezece zile”¹¹; termen în care intra și ceremonia primirii domnului.

Oricum, discuțiile nu s-au consemnat, hotărîrea celui de-al doilea jurămint, mărturie expresă a principiului egalității principatelor, respectiv adunărilor lor, și a independenței dintre ele de pînă atunci, a reprezentat, în ultimă instanță, un acord între Adunarea din București și domnul din Iași. Și nu e nici o îndoială că această hotărîre a avut în vedere și aprecierea internațională asupra valabilității celei de-a doua alegeri, parte din puterile semnate ale Tratatului de la Paris — potrivit voinței națiunii române — punînd accentul pe existența celor două principate ca entități deosebite.

Potrivit relatării procesului-verbal al ședinței, începută la ora 14³⁰, domnul „s-a suit la biou și, cu mîna pe Evanghelie, pronunță în fața Adunării următorul jurămint: „Jur în numele Sfintei Treimi și în fața Țării, că voi păzi cu sfințenie drepturile și interesele Principatelor-Unite, că în toată domnia mea voi priveghea la respectarea legilor pentru toți și în toate, și nu voi avea înaintea ochilor mei decît binele și fericirea nației române. Așa Dumnezeu și compatrioții mei să-mi fie întru ajutor”. Jurămintul, spune în continuare procesul-verbal al ședinței, e primit de adunare „cu mare entuziasm mulțumire și recunoștință”¹².

Așadar nici aci nu e vorba de actualizarea formulei prescrise de Regulamentul organic, ci de aceeași formulare ca în Moldova, cu deosebirea că: 1) în loc de termenul „Patria”, voit vag, s-a folosit acum termenul precis „Principatele-Unite”; 2) că nu se mai face referire la Convenția de la Paris (nou pas către proclamarea independenței) și 3) că pasajul „uitînd toată prigonirea și toată ura, iubind deopotrivă pe cei ce m-au iubit și pre cei ce m-au urît lipsește, fiind nepotrivit într-o țară în care domnul nu trăise, unde nu fusese prigonit și nu se putuse face pînă atunci nici iubit și nici urît; lipsă care rămînea potrivită și pentru jurămintul unui viitor domn străin, și, apoi, ereditar”¹³.

¹¹ Ședința VIII a aceleiași adunări, 6 febr. 1859, în: M. of., nr. 15, 19 febr. 1859, p. 58 (*Acte* . . . , p. 859 și 862).

¹² Ședința IX a aceleiași adunări, 8 febr. 1859, *ibid*, p. 59 (*Acte* . . . , p. 880.)

¹³ De observat totuși că din formula jurămintului din Iași s-au sces unele idei generale, obligația de a domni ca domn constituțional, de a trata pe concetățeni în mod egal și intenția de a-i iubi. Și că, în ipoteza unui domn ales dintre cetățeni, obligația de înălturare a resentimentelor rămînea de asemenea valabilă.

Interpretez acest jurământ, în care nu s-a menționat nimic specifi Valahiei și în care nu s-a adăugat nimic peste formula celui din Moldova, ca fiind prima unificare a legislației celor două principate, și anume prin extinderea legislației moldovenești în Țara Românească. Depunerea jurământului marchează momentul din care Alexandru Ioan I intră în funcțiunea de domn al României și totodată momentul în care, prin persoana lui, s concretizează conceptul de „cetățean român”. O proclamație a domnului contrasemnată de membrii guvernului Țării Românești va preciza, pentru Țara Românească, și obligația acestuia de a domni ca domn constituțional, omisă din jurământ.

După cum se știe, acest jurământ nu s-a mai repetat în istoria României. Alte evenimente vor impune noi schimbări în formula jurământului, principial constată, schimbări a căror cercetare nu ar fi lipsită, în continuare, de interes¹⁴.

¹⁴ La primul articol din serie (R. v. Ist., 37, nr. 2, febr. 1984), la p. 176 (r. 1 de jos) — 177 r. 1 de sus, în loc de „votarea cererii de a se trece, în listă, pe Alexandru Ioan Cuza, depusă” se va citi înformarea că s-a trecut, pe listă, colonelul Alexandru Ioan Cuza, făcută”; iar la p. 184 (r. 3 de jos), în loc de „la désunion qui triompha” se va citi „l’union qui triompha sur la désunion”.

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE

„ZILELE ACADEMICE ISTORICE” CONSACRATE ÎMPĂLİNIRII A 125 DE ANI DE LA ÎNTEMEIEREA ASTREI

Orașul de pe malurile Gibinului Sibiu a găzduit în perioada 29—31 august 1986 „Zilele academice istorice”, consacrate împlinirii a 125 de ani de la întemeierea Asociației Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român — Astra, organizate de Academia R.S.R. — seala de științe istorice și Societatea de științe filologice din R.S.R. — filiala Sibiu avînd sprijinul unor instituții culturale județene.

Programul manifestărilor a debutat cu sesiunea de comunicări științifice (în plen) în sala Casei de cultură a sindicatelor, avînd ca temă „125 de ani de la înființarea Asociațiunii Astra” în 29 și 30 august 1986.

După cuvîntul de salut adresat participanților de prof. Grigore Beldean — secretar al Comitetului Județean Sibiu al P.C.R., a fost prezentată comunicarea *De la Societatea Filozofică a Neamului Românesc la Asociațiunea Astra* de către acad. Radu Voinea — președintele Academiei R.S.R., în cadrul căreia s-au amintit societățile cu caracter științific constituite între 1795—1861 și activitatea lor („Societatea Medicilor și Naturaliștilor”, „Frăția”, „Societatea literară a Românilor”, „Ateneul Român”, „Societatea studenților români la Paris”) societăți care au premers înființarea Astrei.

Acad. Cristofor Simionescu — vicepreședinte al Academiei R.S.R. în comunicarea *Astra și Româna* a reliefat sprijinul acordat Astrei de personalități ale vieții științifice din celelalte provincii românești: Alex. Odobescu, M. Kogălniceanu, G. Murgoci, N. Iorga, Ioan Ghica, Sextil Pușcariu, Ioan Bianu, Grigore Naum ș.a.

În comunicarea *Matematică românească de la Gh. Lazăr la Traian Lalescu* — acad. Calus Iacob — a insistat asupra rolului uriaș pe care l-a avut marele apostol al Neamului Românesc și continuatorii lui: Spiru Haret, David Emanuel, Gh. Țițeica, Traian Lalescu la întemeierea învățămîntului superior în limba română și deșteptarea conștiinței poporului, în lupta pentru drepturile lui firești și pentru unitatea tuturor celor de aceeași limbă. Documentată și interesantă a fost comunicarea *Ciitori și ciitorii ale Astrei* susținută de dr. Antonie Plămădeală, care s-a referit la activitatea unor artiști de bază: Ioan Cavaler de Pușcariu, Andrei Șaguna, Octavian Goga cit și citoriiile lor: biblioteca, despărțăminte, muzeu, bănci, societăți de asigurare, case naționale, școala civilă de fete, reviste, anale, diferite publicații.

Acad. Ștefan Pascu — președintele secției istorice a Academiei R.S.R. — a prezentat comunicarea *Rolul național-cultural al Astrei*, Asociațiunea fiind „moștenitoarea idealurilor lui Avram Iancu și a duhului de la Alba Iulia” esența revoluționară a ei fiind democratismul și lărga ei cuprindere în toate domeniile de activitate ale poporului român „naționalul și culturalul, într-un echilibru armonios, au fost coloana vertebrală, de la înființare și pînă la stingerea ei oficială, Astra putînd fi considerată ca „mama acțiunilor culturale românești”. Dr. Alexandru Dobre, în comunicarea intitulată *Astra și Societatea academică română* s-a ocupat de influența Astrei în organizarea Societății academice române, viitoarea Academie Română, de forțele intelectuale ale celor 2 societăți (din rîndul astriștilor se vor lansa viitori membri ai academiei) care cultivau istoria națională și conștiința națională în rîndul maselor largi populare.

Lucrările sesiunii comemorative a continuat pe secțiuni: istorie, filologie, științele naturii — artă.

Printre cele peste 20 comunicări susținute în secțiunea istorie merită să fie menționate următoarele:

Construirea și organizarea Asociației Transilvănene realizare programatică a generației revoluționare de la 1848 (Cornel Lungu — Sibiu), *Acțiunile social-politice ale românilor transilvăneni oglindite în documentele Astrei* (Nicolae Nistor — Sibiu), *Astra și sașii în perioada interbelică* (Vasile Ciobanu — Sibiu), *Astra și țara Sălajului* (Vasile Rusu — Sibiu) *Ecouri bucovinene ale Astrei* (Georg Munteanu — București), *Astra și militanșismul lui G. Barișiu* (Marin Aiflincă — București), *Activitatea protofărănistă a Astrei* (Vistian Goia — Cluj), *Timotei Cipariu și Astra* (dr. Liviu Botezan — Cluj) *Onisifor Ghibu și Astra* (dr. Nicolae Jurca — Brașov), *Culturari moldoveni membri ai Astrei* (Vasile Ursan — Sibiu), *Contribuția Astrei la unitatea spațială a tuturor românilor* (dr. Constantin Voicu — Sibiu). La sfîrșitul lucrărilor — în plen și în sesiuni — în după amiaza zilei de 30 august s-a organizat o excursie documentară la Rășinari (la casa poetului Octavian Goga).

Duminecă, 31 august „Zilele academice istorice” au fost găzduite de comuna Săliște — perla Mărginimii Sibiului — unde Astra a avut unul din cele mai puternice despărțăminte.

Primirea oaspeților a fost festivă: la intrare în comună călărași frumos învesnițați în portul mărginean, în fața primăriei au fost întâmpinați de „Reuniunea de cîntări” locală cu cîntecul „Omagiu de Nic. Suciuc, actualul dirijor de cor. În sala festivă a primăriei împodobită sărbătorește (fostă „Casa națională” care a fost întemeiată de Astra) s-au desfășurat lucrările unui simpozion consacrat aniversării Astei. În cuvîntul său primarul comunei: Toma Lupăș — a făcut o emoționantă prezentare a Săliștei — remarcabilul său trecut, impunătoarea sa prezență în viața de azi a județului și luminoasele sale perspective de viitor.

Prof. dr. Victor Grecu în comunicarea *Lupta Astei pentru afirmarea idealurilor unității naționale* s-a referit la obstacolele puse în calea acțiunilor Astei de către stăpînirea habsburgică din Ardeal și modul de înlăturare a lor de aștriiși de oarece „Astra însăși era expresia unității naționale”.

Comunicarea *Geneza Astei* susținută de acad Ștefan Pascu a evocat figurile istorice de la îndepărtați în timp, cnezi Dumitru și Cîndea, la cei 12 președinți ai Astei plină la profesorii academicieni Ioan Lupăș, D. D. Roșca, O. Ghibu, oameni al căror nume stau scrise cu glorioase slove în cartea de aur a istoriei. Acad. Radu Voinea a rostit cuvîntul de încheiere a „Zilelor academice istorice” arătînd că excelențele comunicări (peste 55) au readus în lumină idealurile acestei Asociațiuni care prin dragostea și respectul față de popor și libertate, prin preocuparea față de progres, se dovedesc a fi constante ale sufletului românesc.

După simpozion a urmat un program artistic dat de „Reuniunea de cîntări”, vizitarea expoziției culturii săliștene și vernisarea ediției a VI-a a „Taberei naționale, de sculptură monumentală în lemn” de la Poiana Soarelui — Santa. Această manifestare a cinstit lupta pentru păstrarea și înălțarea conștiinței naționale, prin care s-a realizat solidaritatea poporului român asuprit, care l-a dus la libertatea și unirea de care ne bucurăm astăzi.

Ioan Florea

SESIUNEA DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE, „MARINA ÎN ISTORIA MULTIMILENARĂ A POPORULUI ROMÂN. TRADIȚIE, CONTINUITATE ȘI DEZVOLTARE”

Sub acest generic în zilele de 2—4 octombrie 1986, s-a desfășurat la Muzeul Marinei Române din Constanța o prestigioasă manifestare științifică, dedicată cunoașterii istoriei Marinei Naționale. Lucrările sesiunii s-au desfășurat pe tot parcursul celor trei zile în plen, în prezența unui numeros public format din cercetători, muzcografi, cadre didactice, ofițeri din Marina Militară. De asemenea s-a remarcat ca un fapt îmbucurător participarea a peste 40 de specialiști din numeroase centre din țară, București, Brașov, Sibiu, Galați, Turnu-Măgurele, Drobeta-Turnu Severin, Călărași, ceea ce confirmă interesul din ce în ce mai mare trezit de problemele istoriei marinei în cercetarea actuală.

Lucrările sesiunii au fost deschise prin salutul adresat participanților de căpitan de rangul I Gheorghe Cîoanaru, din partea Consiliului Politic al Marinei Militare, susținîndu-se în continuare următoarele comunicări: *Raporturile grecilor cu baștinașii în lumina săpăturilor de la Albești, jud Constanța* — dr. Adrian V. Rădulescu; *Descoperiri tegulare privind prezența Legiunii a V a Macedonica la Sucidava (Izvoarele)* — dr. Mihai Irimia; *Organizarea hotarului dunărean în perioada mijlocie a Imperiului bizantin* — dr. Radu Florescu; *Șantiere constructoare de nave pe Dunărea românească în evul mediu* — dr. Panail I. Panait; *Circulația monetară în secolele XIV—XV la Dunărea de Jos*. — Gabriel Cîsturea; *Documente turcești referitoare la porturi dobrogene* — dr. Tahsin Gemil; *Notele de drum ale unui român străbătînd apele Mediteranei la mijlocul secolului al XVII-lea* — dr. Constantin Șerban; *Navigația pe Dunăre în relațiile unor călători străini (sfîrșitul secolului al XVIII-lea — începutul secolului al XIX-lea)* — Mariana Mihăilescu; *Dobrogea în izvoare cartografice mai puțin cunoscute*. — Ion Giortan; *Un conflict de muncă în portul Galați, în prima jumătate a secolului al XIX-lea* — Marieta Guziec; *Colonel Constantin Petrescu — primul comandant al Flotei muntenești și comandant al Flotei Principatelor Unite* — Georgeta Boroandă; *Note despre portul Galați și navigația pe Dunăre în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. — Paul Păltănea; *Asistența medicală a marinarilor în portul Sulina, în perioada 1860—1877* — dr. Gabriel Comănescu; *Înfîințarea portului Tr. Măgurele; primele măsuri de organizarea a activității comerciale și de navigație* — Gheorghe Popa; *Convenții comerciale ale României cu țările din sud-estul Europei între 1878—1900* — Daniela Bușe; *Despre portul Constanța — marină și marinari în perioada 1879—1880* — dr. Gheorghe Dumitrașcu; *O invenție*

românească la 1880 — proiectul de submarin al lui Traian Theodorescu — Aurora Națmaș ; Prezența românești în istoria navigației : Centenarul unui experiment — Cornelia Niculescu ; Contribuția Școlii de infanterie la pregătirea ofițerilor de marină — sfârșitul secolului al XIX-lea — lt. col. Paul Abrudan ; Comerțul exterior al României prin portul Constanța la sfârșitul secolului și la XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. — dr. Mircea Iosă ; Navigația în sectorul Cătaractelor și al Porților de Fier în anii 1899—1929 : accidente și incidente de navigație — Nicolae Chipurici ; Contribuția marinei la sprijinirea luptelor armatei române în Dobrogea, 1916 — Cpt. Eftimie Ardeleanu ; Operația de la Flămînda — Col. Nicolae Ciobanu ; Vedetele flotei vechi de siguranță în războiul de reînțregirea neamului (1916—1918) — Cpt. R. I. Traian Schiopu ; Contribuții documentare privind modernizarea portului Călărași — Petre Vlădila ; Documente privind înființarea Întreprinderii de Construcții Navale Constanța — Stoica Lascu ; Inzestrarea Marinei Militare Române — 1918—1933. Proiecte și realizări — cpt. Dan Rădulescu ; Contribuția ofițerilor de marină la dezvoltarea armii (1930—1940) — Mariana Păvăloiu ; România și interesele strategice ale Marilor Puteri la Marea Neagră în ajunul celui de-al doilea război mondial — Dr. Ioan Chipur ; Date privind activitatea desfășurată de Comandamentul Portului și Zonei Constanța în perioada 1940—1945 — lt. major Marius Giurgiu ; Date asupra instrucției unităților de pe litoral în intervalul 1941—1944 — Luminița Giurgiu ; Activitatea navei puilor de mine „Amiral Murgescu” în anii 1941—1944 — col. Ion Tudor ; Acțiunile de luptă ale Flotei Fluviale Române (1941—1944) — Cpt. R. I. Ion Raicu ; Documente referitoare la unele aspecte economice româno-germane în timpul celui de-al doilea război mondial, în portul Constanța — Ion Munteanu ; Marina Militară Română în operațiunile de dragaj la mare — Carmen Atanasiu ; Interdisciplinaritate în istoria artei militare navale — Cpt. R. II Emilian Munteanu ;

În prima parte a celei de-a treia zi de desfășurare a sesiunii au fost prezentate materiale care prin conținutul lor au venit să sublinieze, odată în plus, momente cu o semnificație deosebită ale istoriei naționale, evenimente omagiate în cursul anului 1986, de întreaga țară : *Rezistența împotriva expansiunii persane la Dunărea de Jos (514 î.e.n.)* — prima atestare documentară a luptei strămoșilor noștri pentru libertate și independență — Cornel Greavu ; *Nave la Dunăre și Mare în primul război daco-roman* — Cristian Matei ; *Mircea cel Mare și Dobrogea* — dr. Radu Ștefan Ciobanu ; *Voievodul Mircea* — „mare domn și singur stăpînitor” între Carpați, Dunăre și Marea cea Mare — Iolanda Țighiliiu ; *Marea în titulatura unor domni români. Tradiții și realități (observații pe marginea unor documente, cronici și însemnări)* — Marieta Chipur.

Prestigioasa manifestare organizată de Muzeul Marinei Române, s-a încheiat într-o plăcută notă de lirism cu care artiștii plastici și muzeografi de la Muzeul Literaturii Române au știut să-și învâluie expunerile fără a diminua de altfel cu nimic din valoarea științifică a acestora ; *Un călător romantic privește Dunărea : Bartlett* — Radu Ionescu ; *Marina în creația artiștilor de la Studioul de Arte Plastice al Armatei* — Silvan Ionescu ; *Marea — orizont spațial eminescian* — Martha Popovici ; *Călătorie sadoveniană în împărăția apelor* — Radu Băgdasar ; „*Însemnări din viața marinarilor*” de Jean Bart (subiecte și proiecte pentru schife și nuvele) — Ileana Ene.

După discuțiile angajate pe marginea comunicărilor, concluziile acestei sesiuni au fost trase de directorul Muzeului Marinei Române, Cpt. R. I. Petrescu Nicolae. Ele au fost de natură să remarce reușita acestei manifestări științifice în care autorii comunicărilor au prezentat rezultate valoroase ale cercetărilor întreprinse întregind cu date inedite imaginea unui capitol de istorie aflat mai puțin în atenție pînă acum. Tematica vastă a reuniunii, în cadrul căreia s-au pus în circuitul științific noi date privind istoricul marinei românești, ilustrația bogată folosită de conferențieri (diapozitive, fotografii, lucrări imprimate) au avut menirea de a trezi un interes sporit iubitorilor de istorie și tuturor celor interesați în cunoașterea evoluției istoriei navigației și litoralului românesc.

Carmen Atanasiu

CEA DE-A XV-A SESIUNE'A CERCULUI DE STUDII PENTRU ISTORIA RELAȚIILOR CULTURALE DIN CENTRUL ȘI RĂSĂRITUL EUROPEI

Între 3 și 6 septembrie 1986 s-a desfășurat la Bad Honbrüg cea de-a XV-a sesiune a Cercului de studii pentru istoria relațiilor culturale din centrul și răsăritul Europei, care-și are sediul la Lüneburg, în Republica Federală Germania. Sesiunea a avut loc sub auspiciile materiale ale fundației Werner-Reimers. La lucrări au participat un număr de 22 de specialiști din următoarele șase țări : Austria, Polonia, R.D.G., R.F.G., România și Statele Unite. Dezbaterile

a fost dusă în jurul a 15 rapoarte consacrate problemelor „formării moderne” a maselor în perioada Luminilor și în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

În rapoarte accentul a căzut firesc — dată fiind componența națională majoritară a participanților — pe lumea germană (inclusiv Austria), problematică la care au răspuns direct sau indirect cel mai mare număr dintre raportori; s-au adăugat însă trei rapoarte privind Polonia, trei Rusia, unul Boemia (prezentat de austriaca Anna Drabek) și unul România (al subscrisorului). A existat și tendința, în unele rapoarte, de a se trata global, generalizant, tema în dezbateri. Pot fi semnalate în această privință raportul profesorului american Marc Raef referitor la poziția statului (respectiv : a statelor !) în problemele „luminării” poporului, cel al lui Manfred Agethen privind poziția francmasoneriei europene față de aceste probleme, cel al lui Hölger Böning privind literatura văzută ca instrument al „formării” maselor. Toate aceste rapoarte au depășit „granițele naționale”. Mai trebuie subliniat faptul că și discuțiile ce au avut loc au oferit un larg teren comparațiilor și generalizărilor.

Trei rapoarte au fost consacrate exclusiv lumii germane, cel al profesorului Harald Witthöft referitor la aspectele materiale ale luminării poporului prin școlile prusice din secolul al XVIII-lea, deosebit de interesante fiind datele referitoare la învățământul organizat pe lângă unitățile militare, cel al lui Reinhard Siebert privind acțiuni de ajutorare socială în epoca Luminilor și cel al lui Reiner Elkar referitor la formarea și educarea meșteșugarilor. Tot acestui grup poate fi alăturat și raportul privind progresele limbii naționale în Boemia — aparținând Austriei — ca limbă de învățământ în perioada Luminilor. Rapoartele asupra Rusiei au pus și ele unele probleme interesante : planul de educare a poporului supus de Philipp Heinrich Dilthey împărătesei Caterina II, propagarea pe cale literară a ideilor luminării poporului, preceptorul în vechea Rusie. În privința Poloniei rapoartele au ridicat de asemenea teme importante : ecoul european al activității Comisiei poloneze de educație din secolul XVIII, locul culturii literare în școlile polonoză, învățământul parohial în viziunea Comisiei de educație. Raportul referitor la educația sanitară în țările baltice în perioada Luminilor a adus și el în discuție probleme interesante. În sfârșit, în raportul *Probleme ale „formării moderne” și ale educației poporului la români* am căutat să evidențiez diferitele aspecte ale proceselor analizate în curs de un veac (de la mijlocul secolului al XVIII-lea la mijlocul secolului al XIX-lea), să scot în relief strânsele legături inter-românești, circulația ce a avut loc pe plan cultural, a manuscriselor, cărților și mai ales a purtătorilor de cultură dintr-o țară românească în alta.

În ansamblu, rapoartele înfățișate în cadrul sesiunii, răspunzând unei tematici comune, au reușit să redea viața unor procese istorice esențiale, privind formarea omului modern în Europa de centru, de sud-est și de est. De un marcant interes au fost luările la cuvânt la fiecare dintre rapoarte (numai la raportul românesc au fost cinci luări de cuvânt !) și mai ales discuția finală care a durat vreo două ceasuri și care a îngăduit, cu contribuția activă a majorității participanților la sesiune, tragerea unor concluzii generalizante. În cadrul acestor discuții au fost dezbătute problema limbii, a limbilor naționale și a celor de circulație universală, chestiunea modernizării limbilor, problema tipăriturilor legate de acțiunea de luminare a poporului (inclusiv caracterele naționale și cele generale, universale ale acestora), corelările dintre confesiuni și „formarea modernă” a maselor, specificitățile naționale și caracteristicile generale ale procesului „luminării” popoarelor. Deși a lucrat cu un număr relativ redus de participanți, sesiunea Cercului de studii de la Lünzburg s-a dovedit rodnică și deosebit de utilă. A fost nu numai un prilej de informare reciprocă, ci mai ales acela de a se trage unele concluzii comune proceselor istorice analizate.

Dan Berindei

ARTHUR BALIGOT DE BEYNE, *Correspondență cu Alexandru Ioan Cuza și Costache Negri*, Studiu introductiv, selectarea și traducerea textelor, note, comentarii și indice de Emil Boldan, Edit. Junimea Iași, 1986, XXXVI + 403 p. + il.

Emil Boldan a îngrijit publicarea operelor lui Costache Negri, ca și a corespondenței acestuia cu domnitorul „Unirii”¹. De data aceasta, ne oferă într-un elegant volum corespondența dintre Baligot de Beyne și domnitorul Cuza și cea dintre șeful cabinetului princiar și Costache Negri. Este vorba de 123 scrisori, culese cu atenție și migală, traduse cu simț artistic dar și cu exactitate și oferite astfel specialiștilor și unui public mai larg.

Figura centrală a volumului este Arthur Baligot de Beyne, unul dintre francezii filoromâni care a sprijinit procesul de făurire a României moderne. Din 1846 și până la moarte, în 1884, Baligot de Beyne și-a ales România ca o a doua patrie și a slujit-o cu un real devotament. Ziarist de vocație, dar și într-o vreme în serviciul diplomatic francez, de Beyne mînuia cu abilitate nu numai limba sa maternă — limba diplomatică a epocii! — dar mai ales avea măiestria cuvîntului potrivit, tactul politic al întocmirii nu numai a unor inteligente și angajate articole în presă, dar și a unor documente politico-diplomatice. Sprijinind pe Vasile Alecsandri în anii 1848—1849 în campania dusă în presa franceză în favoarea cauzei românești, strămutîndu-se apoi la Constantinopol unde a înființat ziarul „La Presse d'Orient” — devenit mai apoi „Le Courrier d'Orient” — periodic situat pe poziții potrivnice semioficiosului „Le Journal de Constantinople”, susținînd, între altele, în continuare cauza românească, Baligot de Beyne a știut totodată să-și afirme în cercurile politice și diplomatice ale capitalei Imperiului Otoman. Alecsandri și Negri au văzut în el pe cel care trebuia să-l ajute pe domnitorul Cuza și pe ei înșiși în desfășurarea activității diplomatice a tînărului stat național român și l-au recomandat ca atare principelui.

Utilizat încă din 1860 de către domnitor, Baligot de Beyne acționează apoi alături de Negri și de Alecsandri, la Constantinopol și la Paris, în cursul anului 1861, pentru obținerea recunoașterii din partea puterilor europene a Unirii politico-administrative a Principatelor. În 1862, în iulie, Baligot de Beyne devine șeful cabinetului domnesc, secundantul domnitorului în ceea ce privea desfășurarea politicii externe. Au urmat aproape patru ani deosebit de importanți în activitatea sa, cînd el a dat într-adevăr măsura capacității sale, dar și a atașamentului și dăruirii sale față de România și viitorul ei. Cînd Alexandru Ioan Cuza a fost înlăturat de la domnie, Baligot de Beyne i-a rămas mai departe în preajmă, cu persoana sa ori cel puțin cu neîncetatul concurs; chiar puțin înaintea morții domnitorului, el i-a întocmit o scrisoare de condoleanțe pe care acesta urma s-o adreseze fostei împărătese a Franței în urma decedului lui Napoleon III. El a continuat și după dispariția lui Cuza să fie sfătuitorul Doamnei Elena și să poarte grija celor doi fii adoptați de către domnitor. Alecsandri, bunul său prieten, a ținut să-l alcătuiască și să-l publice un medalion, la cîteva zile după moartea lui Baligot de Beyne, pe care poetul îl califica „unul dintre aceia care au lucrat cel mai mult în favoarea regenerării noastre”.

Scrisorile cuprinse în volum aparțin în mod aproape exclusiv anilor 1861—1865, excepțînd un număr de trei scrisori datînd din 1860, 1867 și 1873. Ele contribuie la o mai bună cunoaștere a întregii țesături problematice a epocii constituirii statului național. Problematika externă este cea dominantă, dar nici chestiunile de natură internă nu sînt ocolite în această corespondență. Prin intermediul ei, reflectîndu-se opiniile a trei personalități cu rol dominant în procesul făuririi României, sîntem puși în fața realităților concrete, ale complicațiilor, nenumăratele greutăți, dar și a biruințelor repetate. Bogat documentată este acțiunea întreprinsă pentru a transforma uniunea personală într-o unire definitivă și ireversibilă. Numeroase sînt și scrisorile din perioada loviturii de stat de la 2/14 mai 1864 și din ultima perioadă a domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Prezentă este și problema mănăstirilor închinat; problemele economice — împrumuturile, drumurile și căile ferate — sînt și ele incluse în aria de preocupări a celor trei, după cum nu lipsesc nici chestiunile privind politica internă. Stăruitoare este însă mai ales activitatea de politică externă desfășurată pentru a afirma tînărul stat național ca o entitate europeană. Atît Baligot de Beyne, cît și Negri au avut, de altfel, nu numai arta tratativilor, a negocierilor destoinice, ci și talentul de a relata cu cît mai multe acțiuni concrete de ei întreprinse, mersul convorbirilor cu interlocutorii lor, abila pledoarie în favoarea cauzei pe care o slujeau cu abnegație.

Completînd munca sa anterioară, Emil Boldan care stăruise pînă în prezent mai ales asupra personalității lui Costache Negri, dă la iveală materiale întregitoare pentru cunoașterea vieții și acțiunilor trimisului Principatelor Unite la Constantinopol, dar și o bogată bază informativă relativă la Balligot de Beyne și activitatea sa în serviciul tîrîrului stat național român. Editorul volumului face acest lucru cu grijă, lucru vădit în calitatea traducerilor și în notele explicative care însoțesc documentele. De asemenea, trebuie să semnalăm studiul introductiv, indicele și ilustrațiile volumului. Este însă de regretat că documentele n-au fost precedate de rezumate sau că o listă a rezumatelor nu figurează în volum, ceea ce ar fi înlesnit consultarea sa. Mai trebuie făcut o observație referitoare la datarea scrisorilor, impunîndu-se în această privință a se face unele îndreptări. La scrisorile care poartă o singură dată calendaristică, aceasta a fost considerată în general de editor de a fi pe stilul vechi, chiar atunci cînd scrisoarea era datată la Paris (aș remarca că în general și scrisorile din Constantinopol erau datate în epocă de emitenți pe stilul nou, ca în Occident). Dincolo de aceste observații, volumul realizat este neîndoielnic la nivelul cerut unei lucrări de acest fel și lui Emil Boldan i se cuvin mulțumiri și felicitări pentru munca sa plină de abnegație și dăruire spre a pune într-o largă circulație o corespondență prețioasă, de altfel pînă astăzi în bună măsură inedită.

Dan Berindei

NOTE

¹ Costache Negri, *Serieri*, București, 1966, vol. I-II; Costache Negri, *Serieri social-politice*, București, 1978; Alexandru Ioan Cuza și Costache Negri: Corespondență, București, 1980.

KEITH HITCHINS, *The Idea of Nation. The Romanians of Transylvania 1691—1849*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1985, 221 p.

În Editura Științifică și Enciclopedică a apărut recent lucrarea monografică a cunoscutului istoric american Keith Hitchins, *Ideea de națiune. Românii din Transilvania, 1691—1849*, care încununează o serie de articole și studii referitoare la istoria modernă a Transilvaniei, scrise de autor în ultimele două decenii. Bazat pe o vastă documentație edită și inedită română, maghiară și germană, autorul face o analiză obiectivă a dezvoltării ideii de națiune la românii din Transilvania și, indirect, prezintă lupta de eliberare dusă și între anii 1691—1849, în această provincie românească, de poporul român. Ca și în lucrările sale anterioare, autorul evidențiază asupra irca socială și națională la care erau supuși românii de către nobilimea maghiară, patriciatul săsesc și monarhia habsburgică.

Lucrarea nu constituie o istorie generală a mișcării de eliberare națională a românilor din Transilvania în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, ci o relatare logică a modului cum a evoluat conceptul de națiune — de la ceea ce poate fi numit *conștiință etnică spontană*, prezentă de secole în rîndurile maselor largi românești—acumulînd treptat noi clemente și ajungînd, în ajunul revoluției de la 1848, la apariția conceptului modern de națiune, testimoniu al maturizării ideologiei naționale românești din Transilvania. În concepția autorului, revoluția română de la 1848 a fost momentul corolar care a vădit că sensul modern al noțiunii de națiune a depășit cercul citorva sute de intelectuali și a pătruns în sinul maselor largi populare, al milioanelor de țărani români, devenind astfel un termen fundamental al ideologiei naționale a românilor din Transilvania. Un merit deosebit al lucrării îl constituie faptul că analiza procesului de dezvoltare a ideii de națiune la români se face prin prisma civilizației poporului român (limbă, credință, folclor, istorie, literatură) și a religiei (în sensul cultural cel mai larg al noțiunii), acest din urmă element fiind considerat ca vital în creșterea conștiinței de sine a românilor în secolul al XVIII-lea, iar în prima jumătate a secolului al XIX-lea ideea seculară de națiune a ieșit la suprafață, căpătînd toate atributele moderne ale termenului.

În procesul de modernizare a conceptului de națiune, o primă etapă a constituit-o prima pătrime a secolului al XVIII-lea, cînd, datorită unirii, în 1699, a bisericii ortodoxe cu cea catolică, românii au început să acționeze — folosindu-se de dreptul legal asigurat de diplomele imperiale din 1699 și 1701 — ca o entitate politică distinctă națională împotriva legilor care le negau drepturile politice. „Cererile politice ale Românilor Uniți, ridicate în anii 1730 — remarcă autorul — erau bazele la început pe promisiunile de egalitate cu cele trei națiuni, care le permiteau să spargă monopolul exercitat de nobili (unguri), germani și secui... Ei legau achiziția drepturilor politice de aderarea la unire” (p. 35). Iar mai departe, ajunge la concluzia că „Intelectualitatea unită a devenit purtătoarea noii idei de națiune”. Ei folceau termenul de națiune pentru a se descrie

pe ei înșiși, dar „natio valachica” avea implicații diferite, de exemplu, *natio hungarica*. Pentru maghiari (și germani), ideea de națiune avea două sensuri — în primă instanță, legal și politic și numai în subsidiar etnic. Pentru elita unită însă era în primul rând un concept etnic. Când vorbeau de *națiunea valahă*, înțelegeau frecvent poporul român ca un întreg și nu ca o mică elită privilegiată (p. 36).

Plecând de la aceste realități, clerul — și ortodox și unit — adaugă în deceniile următoare, prin reprezentanții săi (Ion Inochentie Micu, Sofronie din Cioara, Visarion Sarai), ca urmare a acțiunilor lor și ale intelectualității clerico-laice a românilor transilvăneni, noi elemente, menite a defini mai bine termenul de națiune. În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, biserica greco-catolică a supraviețuit în lupta cu biserica ortodoxă numai datorită sprijinului acordat de Curtea de la Viena. Din această luptă cu caracter religios, a ieșit întărită ideea de națiune română. Intelectualii celor două biserici, dar mai ales cei uniți, au dezvoltat conceptul de națiune al episcopului Ion Inochentie Micu, exprimat de acesta în petițiile sale adresate Curții de la Viena, dându-i o coerență și „punând fundațiile ideologiei moderne naționale” (p. 81).

O altă etapă distinctă a clarificării ideii de națiune este cuprinsă între anii 1770—1825, considerată de autor a fi epoca iluminismului românesc. Lucrarea evidențiază faptul că, în această perioadă, intelectualii români „erau receptivi la ideile iluminismului, în special de mod el austriac. Punând mare importanță pe educație și pe folosirea rațiunii pentru rezolvarea problemelor umane, ei erau neobișnuit de optimiști în legătură cu viitorul. Caracteristica acestei generații a fost pragmatismul. Membrii ei erau puțin înclinați către speculațiile abstracte, dar erau în schimb preocupăți de problemele imediate ale societății românești : emanciparea politică, învățămîntu și situația țăranimii. Productivitatea lor vastă — istorii, gramatici, tratate teologice și filozofice, predici și manuale școlare, erau elaborate spre a promova „bunăstarea generală”. Aceste preocupări sugerează o altă trăsătură semnificativă a societății românești : laicizarea păturii intelectuale, proces ce era în plină desfășurare, în pofida faptului că majoritatea membrilor ei erau încă preoți. În sfârșit, diverselor activități și preocupărilor enciclopedice ale acestora, un singur element le dă coeziune și direcție : ideea de națiune, pe care ei înșiși au înzestrat-o cu o fundamentare istorică și lingvistică modernă” (p. 94).

În această perioadă, principalele evenimente care au dus la capăt cristalizarea conceptului de națiune au fost răscoala lui Horea (1784) și mișcarea Supplexului (1791). Analizând implicațiile, obiectivele, consecințele răscoalei, autorul citează cuvintele lui Iosif al II-lea : „Supușii valahi, în afară de orice îndoielă cei mai vechi și mai numeroși locuitori ai Transilvaniei, sînt copleșiți cu nedreptăți fie de unguri, fie de germani și viața lor este atît de vrednică de milă, încît este uimitor că n-au fugit cu toții”. (p. 105). De asemenea, semnalează criza de conștiință provocată intelectualilor vremii de acest eveniment, deși unele obiective ale lui „nu aveau nici o legătură cu programul intelectualilor. Ele erau mai degrabă o expresie spontană a conștiinței populare” (p. 125). Și am adăuga : a conștiinței maselor largi care împletită cu concepțiile gînditorilor romani, tindeau să devină doctrină națională.

Mișcarea din 1791—1792 a Supplexului, constituind un pas înainte față de toate mișcările similare anterioare, a fost și un impact pozitiv asupra evoluției conceptului de națiune, Intrucit, relevă autorul, sintetizînd : „Autorii lui Supplex Libellus Valachorum, . . . cereau drepturi pentru toți românii, fără deosebire de religie și ei prezentau cererile lor ca din parlea întregii națiuni române, uniți și ortodocși împreună. Ei recunoșteau ca membri ai națiunii orice persoană cu statut nobil sau inferior care își recunoștea aceeași origine etnică și vorbea aceeași limbă” (p. 130).

Acest salt calitativ în teoretizarea ideii de națiune a fost determinat, desigur, și de ecoul pe care l-a avut răscoala lui Horea în viața spirituală a românilor din Transilvania.

În lucrare se evidențiază, de asemenea, faptul că perioada anilor 1825—1848 a constituit epoca de maturizare a gîndirii românești în legătură cu definirea ideii de națiune. În această perioadă, caracterizată printr-un contact mai strîns al intelectualilor români cu gîndirea progresistă europeană și mai ales cu curentele romantice și liberale din secolul al XIX-lea, conducătorii politici ai poporului român din Transilvania au reușit să transforme comunitatea culturală românească într-o națiune matură politiceste și să introducă, în același timp spiritualitatea românească în sfera largilor curente europene ale vieții economice și sociale. Ea își trăgea seva din spiritualitatea ortodoxă și bizantină, din complexul social și politic transilvănean, puternic influențat de principatele românești Moldova și Muntenia. Ridicată pe asemenea fundamente solide, generația de la 1848 i-a putut asigura mișcării naționale românești, în ajunul izbucnirii revoluției, un program național cuprinzător, exprimînd dorințele vitale ale românilor. Iată ce constată autorul lucrării în această privință : „O nouă viziune despre națiune a devenit astfel dominantă în gîndirea și aspirațiile generației românilor de la 1848. Națiunea era definită nu prin religie, ci prin limbă și istorie și ea îmbrățișa în cele din urmă pe toți românii, fără deosebire de clasă sau de confesiune. Deși progresul națiunii a devenit obiectivul energiilor lor, intelectualii români nu au încetat să se simtă ei înșiși parte a Europei. Influența de moștenirea iluminismului și de curentele romantice și liberale ale noului secol, ei nu au văzut nici o contradicție între înfăptuirea țărilor lor naționale și sentimentul de frăție cu toate popoarele Europei. Ei încă mai gîndeau progresul nu în termenii comunităților etnice izolate, ci ca pe o înaintare generală pe calea propășirii umanității. Astfel de idealuri aveau să fie sever testate de revoluție”. (p. 168).

Revoluția de la 1848, constată autorul, a pus națiunea română în situația de a-și promova aspirațiile de libertate socială și națională. Programele votate de națiunea română în cursul evenimentelor și, mai cu seamă, programul în 16 puncte de la Blaj, au reprezentat un manifest caracteristic pentru intelectualii de la 1848, din centrul Europei. Acest program era, după opinia autorului, „cea mai cuprinzătoare și mai viguroasă declarație despre aspirațiile românilor, făcută până la acea dată și, prin elementele sale esențiale, asigură mișcării naționale un program pentru următoarea jumătate a secolului.” (p. 190).

Deși și-a văzut înșelate așteptările din partea atât a liberalilor unguri, cât și a dinastiei habsburgice, iar națiunea română s-a văzut sub aceeași tiranie ca mai înainte, mișcarea revoluționară românească de eliberare națională nu a dezarmat, „din contră, ideea de națiune a ieșit la suprafață din recentul conflict ca forța spirituală dominantă în rândurile intelectualilor români, având un loc de frunte până la unirea Transilvaniei cu regatul român în 1918 [...]. Paradoxal, intelectualii români au ieșit din revoluție cu încredere sporită în capacitatea lor de a-și conduce propriile lor afaceri; *gubernul românesc* a demonstrat, spre satisfacția lor cel puțin, capacitatea de autoconducere. Lucrurile au mers destul de bine în cursul celor câteva luni, pentru a-i convinge că națiunea lor poate realiza progrese reale numai dacă va fi liberă să-și determine propriul ei viitor sub conducătorii săi proprii. Spre a-și realiza aceste țeluri, ei s-au distanțat de preocupările de principii abstracte până la problemele organizării politice și ale dezvoltării economice, chestiuni care au absorbit din ce în ce mai mult energiile lor, până în 1918” (p. 216—217).

Se poate constata, din cele relatate până acum, că monografia lui Keith Hitchins a căutat în primul rând, urmărind evoluția unei idei, să-i scoată în evidență pe cei care au conceput și nutrit această idee. De aceea, ni se pare firesc faptul că lucrarea acordă o atenție deosebită în primul rând generațiilor de intelectuali care, prin activitatea și prin lucrările lor, au meritul de a-i fi dat ideii de națiune forma modernă. Lucrarea a acordat pe deplin justificat un larg spațiu modului cum au investigat intelectualii sursele identității naționale, ca: istorie, limbă, religie, folclor și cum s-au angajat aceștia într-o luptă fermă cu clasele privilegiate ale Transilvaniei, formulând și reformulând ideologia națională, în funcție de evoluția evenimentelor. Este, de asemenea, meritoriu și faptul că lucrarea analizează dezvoltarea intelectualității românești din Transilvania, ca de altfel a întregii societăți românești, în contextul transformărilor sociale și economice survenite în imperiul habsburgic. Autorul consideră în mod realist că, în cadrul acestei evoluții, epoca anilor 1830—1840 este perioada cea mai semnificativă pentru apariția și afirmarea intelectualității laice care, preluând conducerea mișcării de eliberare națională își pune propria sa amprentă pe conceptul de „națiune”, căruia îi conferă toate atributele termenului modern.

Țăranii au constituit, alături de intelectuali, cel de-al doilea element național care a contribuit la realizarea conceptului modern de națiune. Extrem de legați de modul lor tradițional de trai, de credințe și practici religioase multisekulare, împlețiți cu conștiința lor etnică și din naștere propriului lor concept de națiune, țăranii constituiau masa populației românești. După cum se subliniază în lucrare, aceasta a ieșit în evidență mai ales în secolul al XVIII-lea, ca urmare a mișcărilor cu caracter țărănesc conduse de călugării Visarion Sarai și Sofronie din Cioara, mișcări îndreptate în principal contra bisericii greco-catolice, în care vedeau o încercare străină de a se modifica felul lor de viață. Cu toate că, în secolul al XVIII-lea, țăranii și intelectualii se situau pe căi diferite pentru atingerea țelurilor lor naționale, substanța ideilor lor despre comunitatea națională era totuși similară. De altfel, inepuizabilele surse de informații despre identitatea națională (folclor, limbă, istorie), intelectualitatea și le asigura din lumea satului și tot aceeași lume rurală era obiectivul tuturor intelectualilor care se străduiau să o îndrumeze pe calea progresului, spre binele întregului popor.

Alt merit al lucrării constă în faptul că — remarcând influențele exercitate de iluminism, romantism și liberalism asupra intelectualilor români în perioada analizată — subliniază că atât conceptul de națiune al lor, cât și planurile și speranțele lor privind calea spre progres și emancipare a poporului român, își aveau rădăcinile în realitățile pământului transilvănean și că marea majoritate a populației rurale a rămas legată cultural și spiritual de lumea ortodoxă.

În viziunea lui Keith Hitchins, revoluția de la 1848 reprezintă momentul culminant al unui secol și jumătate de lupte naționale, în care conștiința națională se cristalizează cu desăvârșire. Sarcina de a defini națiunea etnică a fost pe deplin realizată în această perioadă. Pentru români — spre deosebire de maghiarii și germanii transilvăneni — ideea de „națiune” nu s-a limitat la o clasă privilegiată sau la o confesiune religioasă, ci i îmbrățișat pe toți cei ce își recunoșteau originea lor etnică și trecutul lor istoric comun, fără deosebire de clasă socială sau de religie. Pe aceste baze ideologice au încercat revoluționarii din 1848 să realizeze autogovernarea politică a națiunii române, ca singurul element care ar fi putut asigura propășirea ei pe calea progresului social și economic.

Teodor Popescu

VALERIU VELIMAN, *Relațiile româno-otomane (1711—1821). Documente turcești*, Direcția Generală a Arhivelor Statului din R. S. România, București, 1984, 795 p. + 30 fotocopii.

Pentru studiul relațiilor româno-otomane, relații de cea mai mare importanță pentru evul mediu românesc, publicarea izvoarelor narative și de cancelarie turcești reprezintă o necesitate de prim ordin. În acest sens, se cunosc deja contribuțiile turcologilor Mihail Guboglu³, Mustafa A. Mehmet⁴ și Mihai Maxim⁵, care au captat atenția cercetătorilor români și străini, prin informațiile, de cele mai multe ori inedite, puse la dispoziție.

Interesul devine și mai mare acum, când avem de-a face cu un impunător volum de documente turcești (260 la număr), inedite în cea mai mare parte, care vine să illustreze o epocă și un regim politic puțin cunoscute și, deci, controversate, anume perioada „domniilor fanariote”. Este vorba de volumul *Relațiile româno-otomane (1711—1821). Documente turcești*, alcătuit de cunoscutul specialist în turcologie Valeriu Veliman⁶, care valorifică în folosul istoriografiei românești și străine o parte din microfilmele și xerografiile realizate de neobositul prof. Mihail Guboglu în marile arhive din Istanbul și Sofia și aduse de acesta la Direcția Generală a Arhivelor Statului.

Volumul se deschide printr-o *Introducere* (p. 5—30) în care, după „câteva considerații asupra relațiilor româno-otomane” (p. 7—10), autorul atrage atenția asupra problemelor la care răspund documentele în ansamblu, subliniindu-le pe cele de o importanță deosebită (p. 11—30). În *Nota asupra ediției* (p. 31—34), V. Veliman precizează tipurile de documente cuprinse în volum, din care majoritatea sînt „copii de firmare adresate domnilor Țării Românești și Moldovei, precum și autorităților otomane din vecinătatea Principatelor” (p. 31), proveniența lor (cele mai multe din Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri din Istanbul), metoda de lucru folosită (reproducerea integrală, cu câteva excepții, a documentelor în limba turcă și în românește, urmate de note explicative). În afara transliterației documentelor în alfabetul turc modern, specialiștii turcologiei străine beneficiază de un rezumat al introducerii și o listă a documentelor în limba franceză (p. 35—71). Munca cu volumul este ușurată de un masiv *Glosar* explicativ al termenilor otomani (p. 761—778) și un *Indice* toponimic și antroponimic (p. 779—795), lipsind însă unul tematic. La fel de bine venite pentru cercetătorii turcologi sînt cele 30 de fotocopii care încheie tomul.

Documentele cuprinse în volum ilustrează o gamă largă de aspecte legate de evoluția relațiilor româno-otomane în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. De importanță decisivă sînt cele care confirmă, încă o dată, că „principiul autonomiei politice reprezintă, și în perioada 1711—1821, fundamentul raporturilor dintre Principatele Române și Poarta Otomană” (p. 12—13). Această autonomie însemna traducerea în practică a „protecției” pe care Imperiul otoman, conform dreptului islamic al popoarelor, era obligat să o acorde vieții, libertății, bunurilor, religiei și entităților statale a nemusulmanilor care acceptau supremația Islamului (suzeranitatea otomană) și, implicit, plata tributului (*cizye* sau *haraç*). Apărarea și ocrotirea Țărilor Române de către sultan presupunea, în primul rînd, respectarea integrității teritoriale a acestor țări. Astfel, într-un document din 1744 se spune că: „... asupra hotarelor și granițelor distincte și stabilite ale principatului Țării Românești, . . . trebuia să se întimple vreun amestec și vreo încălcare din partea altora . . . ” (doc. 110; vezi și doc. 16). Se avea în vedere îngrădirea silnicilor de tot felul (doc. 56, 57, 67, 74, 117, 118, 121, 133, 140, 145, 148, 148 etc.) comise în special, de dregătorii otomani din localitățile învecinate cu Dunărea și sesizate cu promptitudine de reprezentanții locuitorilor celor două Principate (voievozi, boicri, clerici) prin nenumărate *arzuri* și *arzmahzaruri* trimise la Poartă (p. 13). Pornind de la premisa că teritoriul Țării Românești și Moldovei este „separat la cancelarie, scutit de a fi călcat cu piciorul și liber în toate prvințele” (expresie foarte des întâlnită în documentele turcești din secolul al XVIII-lea⁵ — p. 13 și doc. 93, 104, 107, 117, 118, 121, 127, 130, 141, 210), sultanul Mahmud I (1730—1754) reamintește dregătorilor otomani, în 1745, că „atît asupra pămîntului său (al Țării Românești — F. P.), cît și asupra supușilor și dărilor lui, nu trebuia să se întimple vreun fel de amestec și atac în partea marilor viziri și a generoșilor mirmirani și a sangeacheilor și a oamenilor și a mutesefimilor lor . . . ” (doc. nr. 112).

Dar nu numai față de abuzurile musulmanilor trebuia să se manifeste „paza și apărarea” sultanilor otomani, ci și față de „vicleniile și pagubele” statelor creștine cărora le-ar fi căzut pradă Principatele Române. În acest sens, Mustafa al III-lea (1757—1774) era conștient că trebuia să păstreze intacte Țările Române, pe care „(le-am) meștenit de la mărășii me strămoși” (doc. 187): „nici o palmă din pămîntul lor și nici un individ dintre supușii lor nu vor rămîne (în doc. 164 „s nu treacă”) în mina vrăjmașului” (în special Rusia și Austria). Sultanii otomani nu au fost în stare să se achite, în practică, de această obligație („dorința arzătoare” — spuneau ei), înființînd în 1713, ei înșiși, „raiaua” Hotinului, contrar vechilor „capitulații” (p. 27, doc. 34), iar apoi consimțînd la cedări teritoriale în favoarea Austriei (în 1718 Banatul și Oltenia — pentru revenirea Olteniei la Țara Românească, în 1739, vezi doc. 83 și 84; în 1775—1776 Bucovina și unele modificări ale hotarului cu Țara Românească — doc. 12, 206) și Rusiei (în 1812 teritoriul dinire Prut și Nistru — doc. 239, 240, 243 și p. 29—30)⁶

Protecția vieții, libertății și bunurilor tributarilor (*haragguzar*), categoriile din care făceau parte și locuitorii Principatelor Române, se traducea prin interdicția de a lua „în robie pe supușii, plăttorii de gizie, ai principatelor menționate, și să le prade și să le jefuiască bunurile și lucrurile. . . ” (doc. 30, 117 etc.)⁷. Numai cînd, pactizînd cu dușmanii credinței și statului (în secolul al XVIII-lea austriei și rusii), „protejații” Imperiului otoman „au stricat legămîntul și și-au dat în vileag răzvrătirea”, era îngăduit, prin *felva-ua şeyh-âl-Islam*”, să se facă expediție asupra sus-pomeniților ” (p. 14 și doc. 24) și, în consecință, „eoșii și cei din familiile răufăcătorilor . . . să fie luați în robie și captivitate” (doc. 164) și să li se jefuiască „bunurile și lucrurile și animalele” (doc. 168). Cînd încălcarea legămîntului (*ahd*) venea din partea voievozului, trădarea fiitd „evidentă” pentru Poarta otomană (cazul lui Constantin Brîncoveanu, în 1714—doc. 11 sau al lui Grigore Callimachi, în 1769 — doc. 162), mazilirea acestuia — se spune într-un document în 1769 — „încamnă a face întocmai război sfînt” (doc. 162). Și aceasta în virtutea caracterului contractual al „diplomelor de investitură” (*berat*), care se mai acordau și în secolul XVIII la numirea și confirmarea domnilor și care ne amintesc de *berat*-ul din 1577 și „semnul imperial” (*nişan-i hümdyân*) din 1585 atribuite lui Milnea al II-lea⁸ (p. 15 și doc. 22, 174, 217). În legătură cu aceasta se consemnează în unele documente și „vechiul obicei” ce consta în achitarea unei sume de bani, „cu numele de bani de cucă” în Țara Românească (doc. 69) și de „prețul caftanului” în Moldova (doc. 151), „atunci cînd se încredințează și se confirmă domnia”.

O serie de documente ne oferă date cu privire la prerogativele domniei, care derivau, de altfel, din statutul de autonomie juridică și administrativă de care se bucurau Principatele Române (p. 14 și doc. 38, 44, 49, 52, 104, 112 etc.).

În schimbul „protecției” la care se obliga statul otoman, „supușii” nemusulmani din Țara Românească și Moldova trebuiau să plătească, conform dreptului islamic, *cizye*, care, spre deosebire de teritoriile administrate direct de Poartă (doc. 34, 111), „se percepe și se stringe prin mijlocirea voievozilor” (doc. 140), rămînînd ceea ce a fost „de demult”, un „tribut colectiv”⁹. Cum „achitarea la timp, a obligațiilor materiale și bănești față de Poartă” (p. 14) era una din obligațiile fundamentale ale voievozului numit în funcție, și cum îndeplinirea ei depindea de starea materială a contribuabililor¹⁰, sultanii otomani acordau domnia, de regulă pe trei ani, „cu condiția” ca cei numiți să dovedească „atenție atît față de ocrotirea supușilor . . . de tiranii și asupra, cît și față de rînduiala și prosperitatea principatului” (doc. 120).

Un număr mare de documente ilustrează modalitățile de plată ale *cizyei* (doc. 51, 149, 181 etc.), evoluția cuantumului acesteia, ca „principală obligație bănească” (p. 17—21 și doc. 90, 102, 140, 147 etc.) și a celorlalte obligații bănești (p. 21 și doc. 23, 47, 50, 90), scuti-rile de dări ca „mijloc politic folosit de Poartă” pentru a atrage de partea ei pe locuitorii Principatelor (p. 21 și doc. 35, 39, 50, 162, 167, 210, 230), așa-numitul, „monopol turcesc” (p. 22—24 și (doc. 54, 72, 73, 75, 190, 196, 220, 221, 232 etc.), care deriva din interdicția ordonată de sultanii otomani privind „ducerea și vinzarea unor zaherele și animale în statele creștine” (doc. 150), în special grâu, cai, oi, vite, interdicție anulată doar cînd, prin comerțul Principatelor cu alte țări, nu s-ar fi înregistrat „nici o pagubă” în aprovizionarea Porții (doc. 75, 122, 150, 249). De asemenea, volumul oferă destule date privitoare la regimul negustorilor otomani în Principate (doc. 67, 128, 174, 187 și p. 23).

Din unele documente se pot desprinde aspecte referitoare la situația social-economică din Țările Române în secolul al XVIII-lea (p. 25—26 și doc. 114, 124, 126, 151 etc.), la mișcările demografice din zonă (p. 25 și p. 6, 18, 31, 123, 142 etc.), la reacția românilor față de conflictele armate dintre cele trei mari imperii vecine (p. 24 și doc. 24, 27, 48, 167 etc.) sau la revoluția lui Tudor Vladimirescu (p. 30 și doc. 256—259).

De o însemnătate deosebită sînt cele circa 28 de documente care ne oferă informații prețioase despre reprezentanții permanenți ai domnilor români la Poartă, capuchebaiile (doc. 61, 97, 114, 151, 179, 212, 242 etc.). Prin includerea lor în volum, Valeriu Veliman a lărgit considerabil posibilitatea realizării unui studiu privitor la modul de organizare, statutul juridic, funcțiile etc. „misunilor permanente” ale Țărilor Române la Istanbul¹¹.

În finalul acestor aprecieri, ținem să subliniem, încă o dată, contribuția decisivă pe care acest volum o aduce la formarea unei imagini mai nuanțate asupra relațiilor economice, fiscale, politice, militare, diplomatice româno-otomane în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Revine specialiștilor sarcina de a valorifica bogata zestre documentară pe care Valeriu Veliman o pune, acum, în circulația științifică.

NOTE

¹ *Cronici turcești privind Țările Române. Extrase. Vol. I (sec. XV — mijlocul sec. XVII)*, volum întocmit în colaborare cu M. Mehmet, Edit. Academiei RSR, București, 1966; M. Gubo-

glu, *Crestomafie turcă. Izvoare narative privind istoria Europei orientale și centrale (1263—1683)*, Universitatea din București, 1977; M. Guboglu, *Cronici turcești privind Țările Române. Extrase Vol. II (sec. XVII—începutul sec. XVIII)*, Edit. Academiei RSR, București, 1974.

² A colaborat la elaborarea primului volum din *Cronici turcești*; M. A. Mehmet, *Cronici turcești privind Țările Române. Extrase. Vol. III (sfârșitul sec. XVI — începutul sec. XIX)*, Edit. Academiei RSR, București, 1980; M. A. Mehmet, *Documente turcești privind istoria României*, vol. I (1455—1774), Editura Academiei RSR, București, 1976 și vol. II (1774—1791), Editura Academiei RSR, București, 1983.

³ Mihai Maxim, *Culegere de texte otomane. Fasc. I. Izvoare documentare și juridice (sec. XV—XX)*. Centrul de multiplicare al Universității din București, 1974.

⁴ Dintre alte contribuții istoriografice amintim : *Vaka-yi Eflak* (Evenimentele din Țara Românească, recte Moldova), în vol. „Saeculum”, Edit. Junimea, Iași, 1977, p. 1—48; (*Cercedări în arhivele din Turcia*, în „Revista Arhivelor”, nr. 4/1976; *Noi documente turcești privind evenimentele din 1821—1822*, în „RA”, nr. 1/1981; *Citeva considerații privind haraciul Moldovei la mijlocul secolului al XVI-lea*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol”, Iași, XIX, 1982.

⁵ Primul document în care am întâlnit această formulă, folosită cu sensul de imunitate, este o scrisoare a sultanului Ahmed al III-lea, din 20 octombrie 1705 (Tahsin Gemil, *Relațiile Țărilor Române cu Poarta otomană în documente turcești, 1601—1712, București, 1984, doc. 227*).

⁶ Vezi Nichita Adăniloaică, *Despre suzeranitatea otomană și nerespectarea de către Poartă — la 1775 și 1812 — a obligațiilor de apărare a teritoriului țărilor române*, în „Revista de istorie”, nr. 8/1982, p. 950—955.

⁷ Aceeași regulă o găsim în scrisoarea împărătească a lui Selim II către hanul Crămei, din 28 iulie 1574 (M. Maxim, *Culegere de texte otomane*, doc. 10).

⁸ *Ibidem*, doc. 14 și T. Gemil, *Documente turcești inedite (sfârșitul sec. XVI și XVII)*, în „Revista Arhivelor”, nr. 3/1981, p. 353—356.

⁹ Vezi H. Inalcik, art. *Djizya*, în *Enciclopedia de l'Islam*, nouvelle edition, B. Lewis, Ch. Pellat, J. Schacht, Paris, Leyda, 1954—în curs de apariție, vol. II, 577—578.

¹⁰ Ocrotirea contribuabilului, ca „obligație fundamentală a statului musulman”, este subliniată și de T. Gemil în introducerea la volumul de documente turcești citat la nota 5.

¹¹ Deși nu folosesc, aproape deloc, izvoarele otomane, rămân și astăzi nedepășite studiile istoricilor : Ioan D. Condurachi, *Soli și așeni ai domnilor Moldovei la Poartă în secolul al XII-lea*, Tipografia „Cultura”, București, 1920; G. Muller, *Die Turkenherrschaft in Siebenburgen. Verfassungsmässiges Verhältnis Siebenburgens zur Pforte, 1541—1688*, Sibiu, 1923; Aurel H. Golimăș, *Despre capuchehăile Moldovei și poruncile Porții către Moldova până la 1829. Contribuții la cunoașterea raporturilor de drept dintre Moldova și turci*. Teză de doctorat, Iași, 1943.

Violet Panait

HARALD HEPNER, *Österreich und die Donaufürstentümer 1774—1812. Ein Beitrag zur habsburgischen Südosteuropapolitik*, Graz, 1984, VII + 240 p.

Institut für Geschichte de pe lângă Universitatea din Graz editează—cu începere din 1972, prin a sa *Abteilung für südosteuropäische Geschichte*—colecția „Zur Kunde Südosteuropas”, sub conducerea prof. univ. dr. Ferdinand Hauptmann. Dintre lucrările apărute până acum cercetătorii români se vor arăta, desigur, interesați de K. Kaser, *Handbuch der Regierung in Südosteuropas (1833—1980)*, I—III, 1981—1984, precum și de cartea care face obiectul acestor rânduri.

Autorul acesteia, conf. univ. dr. H. Heppner, a mai scris în probleme austro-române¹, pentru ca de data aceasta să-și trateze tema pe mult mai ample registre.

Introducerea (p. 1—4) explică rostul cărții și scopul său : a se concentra asupra interpretării și analizării problematicei politicii orientale habsburgice în perioada notată în titlu, asupra concepției ce se afla la baza ei (p. 2).

Cap. I (p. 5—27) se ocupă de o perioadă inițială a contactelor Austriei cu Principatele Dunărene : problemele apărute după ocuparea succesivă de către imperiali a Crișanei, Maramureșului și Transilvaniei (în timpul războiului încheiat în 1699), apoi a Banatului și a teritoriului de azi al Olteniei (în următoarea conflagrație cu Poarta, terminată în 1718), precum și după înapoierea către Muntenia a celor 5 județe de peste Olt (prin pacea din 1739); cauzele politicii de extindere teritorială și asigurare a intereselor economice, promovată de cabinetul vienez, confruntările și contactele sale cu cel de la Petersburg; Principatele în timpul și imediat după războiul

ruso-turc din 1768—1774, la sfârșitul său Austria obținând Bucovina²; interesele economice ale Imperiului dincoace de Carpați în 1769—1776; geneza unei reprezentanțe consulare austriece în Țara Românească și Moldova. Asupra emigrărilor în *Novaja Serbia* (Rusia; p. 7) din conflictul militar tisa-maramureș, în 1751—1752, se puteau găsi date prețioase în literatura românească³.

Cap. II (p. 28—52) tratează evoluția Agenției imperiale în Principate, de la creare și până la 1813: activitatea lui Ignaz St. Raicewich/Rajčević (1782—1786); acțiunile pe vremea lui Franz Leopold, baron Metzburg și a interimatului, intervenit ca urmare a războiului ruso-austro-turc din 1787—1792 (anii 1786—1793); perioada interbelică 1793—1806 (Michael Merckelius la București, Johann Timoni la Iași, precum și Giuseppe Manzoli la Galați, în calitate de însărcinat cu interese consulare). Activitatea devine mai bogată și personalul mai numeros în anii 1806—1813, pe vremea ocupației militare țariste a Țării Românești și Moldovei (până în 1812) și imediat după aceea: Joseph von Hammer la Iași în 1806—1807, postul rămânând apoi vacant până ce, în 1811, îl ocupă Joseph von Raab (sînt numiți mai mulți „Starosten”⁴ în Moldova—la Galați același Manzoli; din 1811 sînt staroști și la Bacău, Fălticeni și Focșani); Ignaz von Brenner la București (1806—1810), apoi Franz Fleischhagl (reprezentanța ai Agenției în interiorul Țării Românești sînt stabiliți din 1806 la Craiova, iar din 1812 la Cîmpina). Se prezintă principalele probleme ale Agențiilor, precum și importanța acestora pentru politica sud-est-europeană a Imperiului.

Cap. III (p. 53—79) este dedicat politicii vieneze în problema orientală în anii 1782—1791. Diplomația cezaro-craiască are acum alte posibilități, datorită existenței consulatului în Principate; el este utilizat și pentru dezvoltarea activității comerciale. Prin tratatul austro-rus din 1781, Viena accepta prevederile păcii din 1774 de la Küçük Kaynarca, iar Petersburgul garanta tratatul din 1718 de la Passarowitz/Požarevac, ceea ce teoretic dădea Austriei posibilitatea să pretindă din nou Serbia de Nord și județele muntene de dincolo de Olt, pierdute la 1739. Corespondența din 1782 dintre Joseph II și Ecaterina II s-a purtat și asupra proiectului țarinei de creare a „regatului dacic”, dependent de Rusia (ideea apăruse și în timpul războiului precedent al acestora cu Turcia; ea va fi pusă în circulație și în 1789)⁵. Împărțirea Imperiului otoman era acceptată de împărat, care revendica însă fosta Österreichische Wallachey, teritoriul de pe ambele maluri ale Dunării între Belgrad și Nicopole, Hotinul, Serbia, Bosnia, Herțegovina, Istria venețiană și Dalmația. În timpul războiului din 1787—1792, trupele curții din Viena ocupă teritoriul Țării Românești (dar nu și hasul Brăilei), precum și pe cel al Moldovei dintre Carpați și Siret, dincolo de acest din urmă rîu instaurîndu-se administrația militară țaristă; nădăjduind acaparări la Dunăre, cele două cabinete ar dori aplicarea principiului „uti possidetis”, căzută în desuetudine prin tratatele de pace de la Sivștov și Iași.

Cap. IV (p. 80—107) se concentrează asupra perioadei 1791—1806. Împărțirea Poloniei a fost urmată de o emigrare de aici în Moldova, ceea ce a preocupat pe imperiali până la încheierea păcii de la Campoformio (octombrie 1797). Activitatea lui Pazvandoğlu de la Vidin, de asemenea o problemă a diplomației austriece, este investigată pe perioada 1795—1803. Prima războiă srbă, declanșată la 1804, a introdus importante elemente noi în peisajul politic. În aceste circumstanțe, se întreprind totuși diverse acțiuni de intensificare a relațiilor economice ale Imperiului austriac cu Principatele extracarpatiche. Autorul abordează și trei aspecte demografice: transhumanța transilvăneană în aceste Principate, transmigrația ardeleană definitivă dincoace de munți, precum și problema sușiților austriece de aici; o mai amplă consultare a bibliografiei românești a problemelor li va permite, fără îndoială, autorului tratatea lor mai pe larg, mai profund, mai nuanțat.

La cauzele refugerii altor oameni de dincolo de Carpați, evidențiate în surse diplomatice din 1804—1805 (p. 105: nerezolvarea problemei agrare, ceea ce aduce pe țărani până la foamete; dificultățile utilizării capacității profesionale, pe măsura aprecierii potențialului artizanal al Transilvaniei și Bucovinei; povara serviciului militar în regimentele de graniță; dările grele și rechizițiile de război; condiții de viață mai favorabile în Principatele vecine), sînt de adăugat și altele, dacă analiza nu se oprește la un moment anumit, ci are în vedere procesul istoric. Este deci de luat în considerare ansamblul situației sociale din Transilvania: marea proprietate feudală și regimul iobăgiei (masa țărănilor aserviți erau români), menținerea de către autorități a multor vechi practici opresive și după instaurarea dominației habsburgice la sfârșitul veacului al XVII-lea, persecuțiile anti-ortodoxe (formă a asupririi naționale) după constituirea bisericii greco-catolice, formarea conștiinței naționale și lupta pentru făurirea națiunii române (factor esențial de potențare a legăturilor multisculare între provinciile noastre) etc⁶. Se crede că în anii 1804—1805 ar fi avut loc apogeele venirilor din Transilvania în Țara Românească (p. 105), cînd de fapt (în timpul celui de-al doilea exod din milenul nostru, în perioada 1761—1833) el s-a petrecut în anii 1701—1767⁷.

Cap. V (p. 108—157) are în vedere perioada războiului ruso-turc din 1806—1812. Se prezintă punctul de vedere al Vienei în legătură cu declanșarea acestuia, precum și consecințele pentru politica externă imperială ale ocupării Principatelor Dunărene de către trupele țariste. Austria se teme (raport din 25 noiembrie 1806) că armata rusă va trece prin Serbia în Dalmația, ceea ce-i va aduce ralierea sud-slavilor și extinderea stăpînirii de la malurile Nistrului și pînă la Adriatică: ar rezulta astfel încercuirea și blocarea acțiunilor monarhiei habsburgice. Implicarea Franței napoleoniene în Europa centrală și estică o include și în disputa asupra Principatelor dintre Rusia și Turcia; la Tilsit (iulie 1807), Napoleon — deși refuză recunoașterea oficială a ocupării rusești a Principatelor — neoficial oferă totuși țarului perspectiva dobîndirii lor. Rapoarte din ianuarie și iunie 1811 ale lui Fleischhakl exprimă temeri asupra situației viitoare a sudiiilor cezaro-craiești din Țara Românească și Moldova, în legătură, cu „Rußischen Militär Conscription oder Rekrutenaushebung” (p. 145). Analiza originilor acestei catagrafii⁸ a arătat însă că ideea — curent susținută de unii contemporani și istorici —, după care lucrarea s-ar fi efectuat pentru nevoile organelor străine de ocupație, deși realistă, este însă insuficientă, căci desfășurarea recensămîntului și rezultatele sale materializează nu numai raporturile dintre autoritățile militare țariste și reprezentanții claselor conducătoare din Principate, ci ansamblul contradicțiilor interne și externe ale societății românești a timpului, în condițiile războiului dintre marile puteri limitrofe și ale ocupației. Peacea de la București (mai 1812), *inter alia*, făcea încă o dată ca prețul înfringerii Porții să fie un întins teritoriu românesc; politica externă a Austriei trebuia să țină seama de schimbările intervenite atunci în sud-estul Europei, ca și de desfășurarea evenimentelor ulterioare — înfringerea armatelor napoleoniene în Rusia și desfășurările ce au succedat-o.

Concluzia (p. 158—163), notele tuturor capitolelor (p. 164—204), lista surselor, inedite și publicate, ca și a literaturii precedente utilizate (p. 205—232), precum și un index antroponimic încheie o frumoasă sinteză, pe o temă complexă. Dr. H. Heppner utilizează o foarte bogată informație, în care un rol important se acordă surselor diplomatice de la *Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, Staatskanzlei*, precum și celor din colecția Hurmuzaki; autorul stăpînește însă și multe alte izvoare, precum și o impresionantă bibliografie, mai ales în germană și română, dar și în engleză, franceză, italiană, rusă și sirbo-croată. Spirit ordonat, metodic — așa cum îl stă bine istoricului (a se vedea p. 6—8, 74 sqq., 145—146, 150—152 et pass.) —, el își domină materia, pe care o structurează sistematic. Se dovedește partizan al noului curent, tot mai larg răspîndit în ultimii ani în istoriografia multor țări europene, de folosire a grafiei toponimice locale: ortografiază deci Iași, Botoșani, Brăila, Orșova, Svištov, Küçük Kaynarca etc.

Efectuînd o investigație de ținută, autorul formulează adesea observații judicioase, nu o dată pătrunzătoare, așa cum este aceasta spre pildă: intervenția Austriei în treburile sud-est-europene nu se datora numai conjuncturii externe, ci și structurii interne a monarhiei, conglomerat de țări, popoare și comunități religioase, supuse unui regim centralizat și absolutist (p. 6—7). Ori această analiză: în 1788—1789, trupele cezaro-craiești ocupă teritorii de dincoace de munți nu numai din motive militare, ci mai ales politice, ținînd de situația generală a Imperiului, de relațiile sale cu Rusia și de intențiile față de Principatele Inseși (p. 73—79) ș.a. Se subliniază — ori de cîte ori o declarație în acest sens este găsită în rapoartele consulare plectate de la București și Iași spre Viena sau în alte surse contemporane — simpatia unor factori locali față de Imperiu (p. 71, 78, 188—189 (n. 10/ ș.a.); se crede că asemenea afirmații ar fi exprimat o părere de largă răspîndire în Țara Românească și Moldova, acordîndu-se credit chiar și afirmației din raportul de la 4 decembrie 1808 al lui Brenner, după care aici oamenii ar dori „să trăiască sub blîndul sceptru al Austriei” (p. 131). Că în popor exista via dorință a înlăturării ocupației militare străine, existente în acel moment în Principate, este în afară de orice dubiu, dar tot atât de nelndoleie este și faptul că oamenii cu răspundere pentru soarta țării intenționau a găsi sprijinul Austriei pentru a restabili situația Principatelor. Numeroase acțiuni ale oamenilor politici de aici, întreprinse în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea și în primele decenii ale celui următor, demonstrează tocmai nu intenția de a transforma ținuturile de la est și sud de munți în provincii ale altui stat, ci dorința fermă, de largă audiență, de a le consolida autonomia, treaptă necesară pe drumul spre unire și independență.

O vie simpatie a românilor în realitate a existat de-a lungul vremurilor, dar ea s-a manifestat pe alte coordonate. O mărturisește politica lui Șerban vodă Cantacuzino după 1683, cînd nădăjduia la sprijinul austriac pentru lichidarea dominației otomane. O arată anii de studii la Viena ai atîtor români: istorici, specialiști în diferite domenii ale științelor naturii, literați, muzicieni ș.a.m.d. O dovedește simpatia noastră dintotdeauna față de tradițiile înaintate ale poporului austriac etc. Și *vice versa*: vienezul Anton Kurz a desfășurat o bogată activitate progresistă, revoluționară în Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea, manifestînd o vie simpatie pentru români⁹; mari istorici ai Imperiului (Fr. Miklosich, K. Jireček etc.) au scris de-atîtea ori despre noi, în spiritul adevărului și ș.a.

Cărtea la care ne referim aici are marele merit de a face foarte sensibilă grava conjunctură internațională în care s-au găsit provinciile noastre, supuse rășluirilor și amenințate chiar cu lichidarea ființei statale (www.dacoromanica.ro 46—157 etc.). Dacă tu scenă marile

puteri sînt aduse cu pricepere de către autor, cu interesele  i dorințele lor de expansiune, un personaj esențial se vede însă rar, iar fără el piesa nu se poate realmente pricepe : am numit națiunea română. Or,  a drept vorbind : repetatele încercări din secolul al XVIII-lea ale cabinetului vienez, de a împiedica întărirea legăturilor dintre provinciile românești supuse monarhiei pe de-o parte  i cele de dincoace de Carpați pe de alta, s-au dovedit neputincioase în fața forței irezistibile a tendințelor legitime ale istoriei : marile acțiuni populare (1784, 1821, 1848), chiar dacă pentru moment  nfr nte, în perspectivă istoriei se vor dovedi victorioase, vreau să spun — cu urmări benefice în evoluția societății românești ; c nd perioada sudațat  de autor se încheie, ia sfirșit  i procesul acapar rilor teritoriale pe seama p minturilor  citate,  nd a începe reversul lui (la 1828—1829 vor filichidate hasurile otomane pe teritoriul maritim, la 1856  i 1878 alte zone se vor reuni cu Țara ș.a.m.d.) etc. Sînt tot aștia dovezi irefutabile că everimerele rezultau nu numai din acțiunile guvernelor marilor capitale, că națiunea română  nt a tot mai decis în scenă, exprim ndu-ș  vreaerea, folosind  i contradicțiunile dintre puterile europene pentru a-ș restabili drepturile imprescriptibile.

Încheind aceste însemnări — ocazionate de cartea merituosului om de știință, conf. dr. Harald Heppner — ne exprimăm încrederea că, urm nd cu aceeași seriozitate  i franchetate studiul  i istoriei noastre  i al relațiilor austro-române, va cunoaște din ce în ce mai bine secolul eforturilor ale poporului de la Carpați  i Dunăre pentru libertate socială  i națională, justițea  i m rceția lor.

NOTE

¹ Hammer-Purgstall und die Orientfrage, în „ sterreichische Osthefte“, Wien, 21, 1979, p. 88—96 ; Joseph von Hammer in Iași 1806—1807,  n „Zeitschrift des Historischen Vereins f r Steiermark“, Gz, 72, 1981, p. 127—140 (este vorba de viitorul celebru orientalist, aflat într-o vreme la Agenția austriacă din capitala Moldovei) ; Die Entwicklung des Postwesens zwischen Österreich und der Türkei bis in die erste Hälfte des 19. Jahrhunderts,  n „S dostdeutsches Archiv“, München, 24—25, 1981—1982, p. 118—129 ; Steirisches Eisen in der Moldau,  n „Blätter für Heimatkunde“, Graz, 56, 1982, p. 58—59 ; Die Entwicklungspolitik der Habsburger in Südosteuropa infolge der Türkenkriege,  n „S dostdeutsches Archiv“, 26—27, 1983—1984, p. 88—89 ; Pavandođlu — ein Prüfstein der habsburgischen Südosteuropapolitik im Jahre 1802,  n „Mitteilungen des  sterreichischen Staatsarchivs“, Wien, 38, 1985, p. 347—355 ; Gesellschaftsentwicklung und Mentalität dargestellt am Beispiel der Rumänen im Zeitalter der Aufklärung,  n „S dostforschungen“, München, 44, 1985, p. 139—161.

² Despre  nfrunt rile diplomatice ale puterilor limitrofe  n anii celui r zboi, acapararea Bucovinei  i luările de poziție românești : acum de cur nd Ven. Ciobanu, *La granița a trei imperii*, „Junimea“, 1985, p. 11—40, 49—56, 127—150.

³ I. Negru, *Contribuție la cunoașterea Banatului (Jurnalul de c ldtorie din 1773 al  mp ratului Josif al II-lea)*, în „Revista Inst. Social Banat-Crișana, Bul. ist.“, Timișoara, XI, iulie-august 1943, p. 78—86 ; C. G llner, 1938 ; Gh. Ciuhandu, 1940 ; R. Kutschera, 1943 ; B. Surdu, 1970 ; L. Roman,  n „Revista de Istorie“, 31, 8, 1978, p. 1488 (aici  i datele bibliografice ale lucrărilor citate în această notă).

⁴ Sensul principal al creării st rostiilor în Țara Românească  i Moldova era orientarea lor spre căutarea pricinilor ce le aveau relativ numeroșii sudați cerzaro-c iăești, români ardeleni cei mai mulți (V. A. Urechia, *Istoria românilor*, IX, București, 1896, p. 5461—462, nota ; L. Roman, *Așezarea statornică a românilor transilvăneni în Țara Românească (1739—1831)*,  n „Studii. Revistă de Istorie“, 24, 5, 1971, p. 912).

⁵ Proiectele străine de creare a „regatului Daciei“, elementele progresiste românești le-au opus în epocă „planul dacic“ al unității  i neatr nării naționale (Ștefan Ștefănescu, *De la Romania la România*,  n „Arhivele Olteniei“, S.N., 1, 1981, p. 82—83).

⁶ Mai recent asupra problemelor : D. Prodan, *Răscoala lui Horea*. Ediție nouă, I, Edit. Științifică  i Enciclopedică, București, 1984, K. Hitchins, *The Idea of Nation. The Romanians of Transylvania, 1601—1849*, Edit. Științifică  i Enciclopedică, Bucharest, 1985 ; L. Gy m nt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790  i 1848*, Edit. Științifică  i Enciclopedică, București, 1986.

⁷ Pentru toate aceste probleme (inclusiv literatura anterioară) a se vedea  i contribuția semnatarului acestei revizii, parțial cunoscută de autorul cărții : „Studii. Revistă de Istorie“, 24, 5, 1971, p. 899—929 ; „Revue Roumaine d'Histoire“, XI, 5, 1972, p. 773—799 ; „Studii. Revistă de Istorie“, 25, 3, 1972, p. 621—627 ; *Apărarea sănătății ieri  i azi. Studii, note  i documente*, ed. G. Brătescu, Edit. Medicală, București, 1984, p. 137—138 ; „Studii  i Articole de Istorie“, 49—50, 1984, p. 108—110.

⁸ L. Roman, *L'origine du recensement de 1810—1811, effectué par les organes ecclésiastiques en Valachie et en Moldavie*,  n *Populație  i societate*, IV, ed. Șt. Pascu, „Dacia“, Cluj-Napoca, 1980, p. 93—97.

⁹ C. G llner, *Muncă  i n zuinșe comune. Din trecutul populației germane din România*, București, 1972 (Institutul de Studii Istorice  i Social-Politice), p. 55 (n.), 59—60.

Louis Roman

JOSÉ CARLOS CLEMENTE, *Bases documentales del carlismo y de las guerras civiles de los siglos XIX y XX*, tomo I (*Desde los orígenes hasta Carlos V*), 365 p.; tomo II (*Desde Carlos VI hasta Carlos VII*), 330 p., Servicio Histórico Militar, Madrid, 1985.

Lucrarea pe care o aducem în atenția cititorilor în rândurile ce urmează reprezintă, trebuie să spunem de la început, o importantă și prețioasă contribuție la vasta bibliografie referitoare la mișcarea carlistă și la războaiele civile care au marcat istoria spaniolă în secolul al XIX-lea și în prima jumătate a secolului nostru. Primele două tomuri ale lucrării, din totalul de trei preconizate de autor, acoperă secolul al XIX-lea și constituie o fericită îmbinare între editarea unor izvoare documentare mai puțin cunoscute sau absolut noi și interpretarea lor într-o manieră modernă, integratoare, care oferă viziuni și răspunsuri noi la o serie întreagă de probleme ridicate de subiectul abordat.

Chiar în *Introducere generală* (pp. 3—10) autorul pune în fața cititorilor problema centrală pe care își propune să o urmărească și să o demonstreze pe parcursul întregii lucrări. Astfel, el arată că izvoarele contemporane dovedesc că mișcarea carlistă a avut de la începuturile sale un caracter popular determinat de doi factori principali: de criza agrară și de lupta pentru apărarea libertăților forale (*fuero* = drept, privilegiu specific evului mediu spaniol). Criza agrară a fost generată, după părerea autorului, cu care sîntem de acord, de faptul că în Spania lichidarea Vechiului Regim s-a făcut prin intermediul unei alianțe între burghezia liberală și aristocrația latifundiară, sub patronajul monarhiei, fără să fi avut însă loc și un proces paralel de transformări revoluționare ale structurilor agrare. Celălalt filon al participării maselor populare la mișcarea carlistă a fost apărarea democrației forale, ceea ce explică forța mișcării mai ales în Țara Bascilor, Navarra și Catalonia, provincii care întotdeauna s-au temut și s-au opus la politica centralizatoare promovată de guvernul de la Madrid. Ierarhia carlistă a fost obligată să adopte principalele revendicări ale maselor pentru a le avea alături de ea și aceasta explică rezistența în timp a mișcării în ciuda numeroaselor înfringeri și adversități pe care le-a avut de înfruntat.

Primul tom al lucrării cuprinde patru capitole, în primul dintre acestea, intitulat *Originile* (pp. 11—105), autorul analizând izvoarele mișcării carliste, structura și principiile ei elemente componente. Astfel, el consideră că fenomenul carlist a însemnat, în parte, la începuturile sale, o mișcare populară și antioligarhică, inclusiv antiaristocratică, o mișcare sprijinită de fapt, pe renașterea spiritului care poate primi calificativul de sentiment comunitar, de democrație forală sau regională. Ceea ce au urmărit carliștii prin război a fost posibilitatea de a modifica o lege fundamentală ca cea de succesiune la tron, fără participarea poporului, și, cu participarea sa, revindicarea vechilor libertăți populare pe punctul de a fi definitiv desființate prin pactul dintre cele mai importante nucleu ale marii aristocrații și oligarhia burgheză.

Carlismul, ca mișcare conturată și structurată, apare o dată cu declanșarea războiului civil din 1833. Principalele sale filioane au fost grupările regalistilor exaltați sau puri (integraliștii) și ale regalistilor moderați (tradiționaliștii), care nu au reușit însă să-i ofere o bază solidă de masă. De aceea căpeteniile carliste, mai ales Zumalacárregui și Cabrera, au făcut apel la sentimentele foraliste ale maselor, gruparea foralistă fiind al treilea filon, și cel mai stabil, al întregii mișcări carliste, cel care i-a asigurat extraordinara sa persistență în timp. Această persistență, după opinia autorului, demonstrează că el a depășit cu mult aspectele politice și dinastice și a fost puternic înrădăcinat în masele populare.

În capitolul următor, *Pronunciamentele secolului al XIX-lea* (pp. 107—123), autorul analizează fenomenul loviturilor de stat militare (pronunciamentos) care a fost o constantă a istoriei spaniole din secolul trecut. El arată că războiul de eliberare antinapoleonian a produs o ruptură totală în societatea spaniolă, ruptură care a afectat și armata. De asemenea războiul a scos în evidență imposibilitatea în care se afla Vechiul Regim de a așeza Spania în elita țărilor cu structuri moderne, ceea ce a provocat lupta a două clase, cea aristocratică și cea burgheză, adică lupta pentru hegemonia între două ideologii, cea absolutistă și cea liberală. Loviturile de stat militare sînt manifestarea cea mai frapantă a acestei lupte, fiind toate fie de nuanță absolutistă, fie de nuanță liberală, dar prin frecvența lor neobișnuită ele vor genera o permanentă stare de dezordine socială și politică, afectînd, în ultimă instanță, dezvoltarea întregii societăți spaniole.

Capitolul al treilea, *Primul război carlist* (pp. 125—316), analizează forțele sociale care s-au înfruntat, sprijinul pe care ele l-au găsit pe plan internațional, desfășurarea propriu-zisă a războiului din 1833—1840 și consecințele sale pentru Spania. Autorul arată că gruparea liberală care a sprijinit-o pe Isabela a II-a (1833—1868), de fapt pe mama acesteia, regenta Maria Cristina, era formată din marii proprietari funciari, din burghezie, din toate acele sectoare care au beneficiat de pe urma secularizării averilor bisericesti. De asemenea clerul înalt, cu foarte puține excepții, armata în ansamblul ei, instituțiile politico-administrative și funcționarii publici au sprijinit pe liberali. Gruparea carlistă era formată dintr-un sector aristocratic, regalist (integriști și tradiționaliști) și un sector popular (foralist). Masele populare, consideră autorul, au fost atrase de carlism datorită promisiunii de a căpăta pămînt și datorită atașamentului lor față de drepturile

și privilegiile tradiționale mai ales în zonele de nord și est ale țării. Țărănimia mică și mijlocie, zărierii, micii meșteșugari au fost de partea carlismului deoarece, după părerea autorului, dacă situația lor și în Vechiul Regim era precară, în cel nou ei nu aveau de ales decât între ruina totală și emigrare.

Declanșarea războiului în 1833 a provocat atitudini diferite și pe plan internațional. Astfel dacă Austria, Prusia și Rusia vor sprijini, dar numai moral, pe Don Carlos, în schimb Anglia, Franța și Portugalia vor sprijini pe Isabela a II-a cu importante forțe armate și material de luptă.

După ce analizează principalele faze ale primului război carlist autorul arată că sfârșitul său a marcat triumful total al liberalismului ceea ce va face ca Spania să devină o țară cu un sistem liberal-burghez. Dar, în același timp, în ciuda acestei victorii, războiul a deschis pentru guvernul central de la Madrid o nouă problemă deosebit de acută, și anume, trezirea conștiinței naționale a popoarelor hispanice (catalan și basc în primul rând).

Ultimul capitol al primului tom, *Puterea militară în prima jumătate a secolului al XIX-lea* (pp. 317—355) analizează evoluția armatei și intervenția ei în viața politică a Spaniei din secolul trecut. Această intervenție a început o dată cu moartea lui Ferdinand al VII-lea (1833), armata fiind principalul sprijin pentru gruparea liberală, și se va încheia în 1875 odată cu restaurarea monarhiei burbonice. După părerea autorului, cauzele care explică participarea armatei la viața politică a țării ar fi următoarele: slăbiciunile regimului rezultat ca urmare a războiului de independență antinapoleonian, constituirea unui nou tip de armată ale cărei baze sociale erau formate din burghezie în alianță cu aristocrația latifundiară, lipsa unor războaie în exterior.

Tomul al doilea al lucrării se deschide cu capitolul intitulat *Războiul „matinalilor”* (pp. 1—134). În prima parte a sa autorul face o interesantă analiză a societății spaniole din timpul Isabelei a II-a. El arată că forțele care se manifestau în această societate erau cele conservatoare, legate de Vechiul Regim, burghezia, care încerca să facă compatibile ordinea și libertatea, clasa muncitoare, care trece acum de la un socialism utopic la unul științific și țărănimia. Societatea isabelină s-a caracterizat, după părerea sa, prin predominarea claselor mijlocii conduse de burghezie. Dar aceste clase nu aveau încă capacitatea de a domina viața politică. De aici a rezultat alianța cu tronul și cu sectoare importante ale aristocrației latifundiare și, implicit rolul militarilor în exercitarea puterii.

În cea de-a doua parte a acestui capitol este urmărită desfășurarea războiului „matinalilor”, cel de-al doilea război carlist (1846—1849). De data aceasta războiul s-a limitat numai la acțiunile de gherilă și a cuprins numai Catalonia, dar a avut în schimb o strategie politică cu caracteristici de război de eliberare națională și de conflict social. În același timp s-a constatat și o semnificativă evoluție a ideologiei carliste care a abandonat absolutismul teocratic și a acceptat anumite postulate ale liberalismului democratic. Astfel se și explică alianțele cu grupările republicane, precum și acuzațiile de comunism formulate de guvernul de la Madrid. De asemenea, semnificativ este și faptul că acest al doilea război carlist a fost susținut de forțele populare, muncitori, țărani, mici meșteșugari, și nu de forțele regaliste ale integriștilor și tradiționaliștilor.

Ultimele două capitole ale lucrării, *Războiul cantonalist* (pp. 135—143) și *Al treilea război carlist* (pp. 145—320) abordează problematica mișcării carliste în perioada deschisă de revoluția din septembrie 1868 și încheiată o dată cu înfrângerea de la începutul anului 1875. Autorul arată că proclamarea primei republici spaniole, la începutul lui 1873, a determinat atât intensificarea războiului cantonalist, care a reprezentat o formă de exacerbare a ideologiei federaliste, cât și a celui carlist care a beneficiat acum și de sprijinul unei părți însemnate a burgheziei, speriață de evoluția evenimentelor. Foarte interesantă ni se pare și aprecierea autorului potrivit căreia semnificația istorică fundamentală a anilor care au urmat revoluției din septembrie 1868 este dată de faptul că acum s-a desfășurat ultimul episod al revoluției liberale capitaliste din secolul al XIX-lea, dar, tot acum, a avut loc și primul episod al revoluției proletariului care, în secolul al XX-lea, se va transforma în forța principală a luptelor pentru progres social.

Lucrarea lui José Carlos Clemente, așa cum am arătat și la începutul acestei sumare prezentări, se înscrie ca o reușită istoriografică incontestabilă în vasta bibliografie a subiectului pe care-l abordează, atât prin materialul documentar pe care-l conține, cât și prin maniera de interpretare a sa, prin ideile și rezolvările pe care le propune. Principalul ei merit sub aspectul ideilor avansate îl constituie, după părerea noastră, sublinierea faptului că mișcarea carlistă a fost posibilă și și-a asigurat existența în timp numai datorită sprijinului pe care l-a primit din partea maselor populare. Acest lucru a făcut ca ea să fie o mișcare din ce în ce mai puțin dinastică și politică și din ce în ce mai mult socială.

Fiind într-un tot de acord cu această părere a autorului trebuie să arătăm, totuși, că mișcarea carlistă a fost sprijinită de acele clase sociale legate mai ales de modulurile tradiționale de viață și amenințate de liberalism, la nivel economic prin introducerea economiei monetare și a liberului schimb, iar la nivel politic prin dezintegrarea sistemului foral și înlocuirea sa prin dependența directă a individului față de statul centralizat. Aceasta și explică de ce carlismul a fost puternic mai ales în Țara Bascilor, Navarra și Catalonia, în timp ce în alte zone ale Spaniei dependența la el a fost nesemnificativă. De fapt tragedia istoriei spaniole din secolul al XIX-lea constă în slăbiciunea structurală a burgheziei care nu i-a permis acesteia să înlăture hotărât și definitiv

vechea orinduire, ceea ce a obligat-o la un compromis de clasă cu aristocrația funciară, situație care a frinat dezvoltarea generală a societății și a intensificat la maximum exploatarea maselor populare. Misiunea progresistă a burgheziei, devenită foarte repede o clasă conservatoare interesată în menținerea tiparelor sociale stabilite, va fi preluată de proleteriat, adevărata și unica forță progresistă care va reuși să canalizeze în jurul său lupta celorlalte clase și categorii sociale interesate în mersul înainte al societății spaniolc. Capitalismul, deși s-a bucurat de sprijinul unor importante sectoare ale maselor populare, ale căror revendicări a fost obligat să și le însușească, nu avea însă nici un fel de sorți de izbândă deoarece, în ansamblu, sistemul său ideologic și de valori era ancorat în vechea societate, avea nostalgia trecutului și nicidecum dorința de a clădi viitorul. El nu reprezenta o alternativă viabilă a regimului liberal de la Madrid și tocmai acest lucru explică înfringerea sa finală,

Eugen Denize

GIACOMO BASCAPÉ, MARCELLO DEL PIAZZO, în colaborare cu LUIGI BORGIA, *Insegne e Simboli; Araldica pubblica e privata medievale e moderna*, Introducere de Francesco Pericoli Ridolfini, Roma, 1983, 1064 p. cu il.

Heraldica, ca o „știință a blazonului”, se fundamentează cu secole în urmă, la sfârșitul Evului Mediu și în epoca Renașterii, când pasiunea pentru cercetarea minuțioasă a detaliului a dus la alcătuirea unor voluminoase tratate despre tehnica alcătuirii blazonului, despre modul în care trebuie îmbinate culorile, metalele, figurile alegorice sau mitologice în interiorul sau în afara scutului. Tot din această perioadă datează adevărate „cataloge” ale stemelor și însemnelor heraldice, aparținând marilor familii sau diversilor demnitari politici sau ecleziaști. Cu siguranță că asemenea „colecții” de blazoane constituie până în ziua de azi o sursă de documentare de maximă importanță, pentru specialistul ce își propune să meargă dincolo de detaliile tehnice, să pătrundă sensul ascuns, încifrat al simbolului privit ca parte componentă a mentalității și ideologiei unei epoci. Primele încercări de acest gen sînt și ele destul de vechi, datînd din secolul al XIX-lea. În majoritatea cazurilor aceste contribuții însă s-au mulțumit cu aspectul exterior al descifrării figurilor alegorice, stabilindu-se de altfel cîteva norme de interpretare, valabile pînă astăzi: semnificația culorilor, a imaginii vulturului și leului „citat” ca semn al puterii, etc.

Specialiștilor din ultima jumătate de veac le datorăm eforturile de a decela importanța specifică a simbolului pentru reconstituirea unei întregi societăți, văzută prin prisma exprimării ideologice, a aspirațiilor și obiceiurilor, precum și prin expresia artistică dată atât de realizările monumentale cit și de artele minore.

În acest larg front de lucru se înscrie și cartea de față, aparținînd cititorilor ca o amplă operă în care heraldica este privită ca o „știință a simbolului” într-o manieră exhaustivă, ce cuprinde într-un tot unitar, armonios încheșat, originea, evoluția heraldicii, descifrarea simbolurilor ca însemne familiare sau de funcție, stabilirea terminologiei specifice, a normelor tehnice de alcătuire a unui blazon etc.

Monumentala lucrare se prezintă divizată în trei mari părți, dintre care primele două, totalizînd XXI de capitole, tratează problemele generale și cele practice ale alcătuirii unui blazon. De mare importanță, prin nouitatea ei, este partea a III-a, ce abordează, în trei subdiviziuni, aspectele heraldicii napoleoniene în Italia.

Ideea de bază, ce a condus întregul fir al cercetării științifice în cazul de față, este aceea că necesitatea de a se exprima prin intermediul simbolului este proprie psihicului uman din cele mai vechi timpuri, cu un accent special pentru epoca medievală și este direct legată cu posibilitatea declanșării unor pasiuni și sentimente imediate. Privită în acest sens, heraldica este tot atât de veche ca și gândirea umană și apare odată cu primele reprezentări artistice. Desigur că această idee poate șoca la început, dar ea este de certă valoare atunci cînd ne propunem să căutăm originea simbolului, în forma primelor lui manifestări și semnificații, pentru a-l înțelege sensul inițial, adesea poate pierdut prin trecerea timpului. Aplicînd o asemenea interpretare însemnelor heraldice nu contrazicem cu nimic teoria învederată, prin care heraldica se naște în secolele X—XI, cînd se constituie ca un ansamblu de norme codificate prin folosirea permanentă, ce își găsesc expresia în artă și literatură și își elaborează un limbaj și o terminologie proprie.

Pe lângă meritul unei abordări originale, autorii pot fi elogiați și pentru bogata informație ce îmbrățișează cele mai variate surse, reproduse cu fidelitate în text atunci cînd este vorba de documentele de arhivă sau de reprezentările artistice (sculpturale sau picturale).

În cazul celor din urmă ținem să remarcăm excelențele condiții grafice, ce dau cititorului impresia unui contact nemijlocit cu imaginea în cauză. O singură observație se ridică, tocmai legată de marea număr de ilustrații de cea mai bună calitate, dar care nu se bucură de o corelare directă cu textul, în care nu există trimiteri la figura citată, figură ce adesea nu se află în imediata vecinătate a paginii în care este analizată. Desigur că această remarcă nu micșorează cu

nmic importanța reală a materialului ilustrativ, care nu slujește la înțelegerea problemelor partiale legate de evoluție și transformarea însemnelor heraldice sub Imperiul exigențelor sociale, politice, estetice și de exprimare; sînt analizate în aceeași mod originile și caracteristicile blazoanelor de familie, ca mijloc de relevare a poziției juridice și sociale a deținătorului în calitate de posesor al unui feud sau al unei demnități civice, politice, militare sau ecleziastice (cap VI— VIII).

În capitolele ce urmează se arată modul în care heraldica devine o formă de exprimarea, unei întregi societăți, ea fiind folosită în egală măsură de comune, corporații, confrerii, ordine religioase, ordine cavaleresc, instituții de binefacere, spitale, universități etc. Tot în acest context se discreditează ideea potrivit căreia blazonul ar fi fost apanajul exclusiv al nobilimii și se demonstrează că el devine simbolul unei demnități de funcție, laică sau ecleziastică. Atribuirea blazonului în secolele XIV— XV era de fapt consfințirea drepturilor și privilegiilor aferente funcției cu care era investită o persoană. Exercitarea acestor privilegii se făcea nu în virtutea nașterii ci a unui drept dobîndit prin merite deosebite (cap. X— XI), dar nu este mai puțin adevărat că funcția în obilă și în această calitate e ce-l ce o îndeplinea pr me a blazonul.

Paralel cu studiul problemele prezentate este aprofundat și studiul stîndardelor și al diverselor tipuri de steaguri, ca însemne ale entii stătale și cîrmu ale. În același timp se observă cum pe măsură ce o grupare socială, politică, religioasă sau profesională capătă conștiința de sine și dorința de afirmare autonomă își constituie drept simbol un steag sau stîndard propriu. Interesante sînt din acest punct de vedere aspectele tratate în capitolele VIII— XI, legate de steagurile senioriale și ale statelor Italiene. Două detalii necunoscute și t prezente în legătură cu steagurile distinctive ale grupărilor etnice ce formau Ordinul Cavalerilor Ioaniți, din Malta. În timp ce Franța și Spania avea steaguri pentru reprezentanții fiecărei provincii, respectîndu-se încă separatismul regional, acolo unde existau eforturi notabile pentru centralizare politică, grupare etnică ce provenea din Italia, deși cu numeroși membrii veniți din toate colțurile : Piemont, Sicilia, Florența, Veneția, Roma, Milano, abordează un singur steag, pe care scria *Italia*. Faptul care impresionează este tocmai simplitatea acestui prim simbol al sentimentului de unitate națională, de comunitate de limbă, vizibil încă din secolul al XV-lea.

Cel de-al doilea aspect nou amintit de autori este cel al apariției tricolorului italian ca steagal armatei piemonteze în timpul asediului Cetăților Messina, Gaeta și Civitella del Tronto (aflate sub stăpînirea bourbonilor).

Nu lipsit de importanță apare, în lucrarea impresionant de vastă, capitolul dedicat interpretării figurilor mitologice și cel despre simbolistica ebraică. Giacomo Bascapè demonstrează că heraldica nu este proprie în Evul Mediu numai creștinilor și că în ciuda restricțiilor și normelor rigide ce încheiau drumul spre orice carieră publică sau civică evreilor, nu puțini au fost cei ce au primit de la împărați, principii sau papi funcții oficiale (cap. XIII— XIV).

În capitolele XV— XXI Marcello del Piazzo elaborează un adevărat tratat tehnic de heraldică, în care se stabilesc termenii și vocabularul specific. Astfel se completează fericit prima parte, aducîndu-se precizările tehnice indispensabile, într-o manieră clară, concisă, ușor de înțeles prin desene și exemplificații. Este prezentat modul în care se alcătuește un scut, cum se împarte acesta, cum se timbrează, ce figuri apar în interior sau pe margini. Detaliile figurate nu apar în cazul de față doar ca simple curiozități, ci demonstrează ideea prin care ornamentele scutului, cu însemnele de familie sau funcție, sînt un document de prima mîna pentru reconstituirea ambianței vieții politice, administrative și ecleziastice putînd soluționa probleme istorice deosebite (cap. XIX). O noutate absolută o aduc capitolele despre heraldică napoleonică în Italia, capitole ce se constituie ca o adevărată dizertație, foarte bine documentată, asupra stemelor, însemnelor și blazoanelor principalelor state napoleoniene în Italia (Regatul Italiei, Neapolului, Sicilia, Etruria) și ale marilor posesiuni imperiale : Piemont, Liguria, Roma. Aria de ilustrare se lărgeste cu actele de inobilare date de Napoleon, cu diplomele de înființare ale unor noi ordine ecevestre. Analizînd aceste aspecte se poate spune că inovațiile aduse de heraldica napoleonică nu pot fi ușor înțelese și elucidate fără cunoașterea noilor instituții create. Între inovațiile amintite se distinge „cartierul francez”, pătrat aflat în partea superioară a scutului, dreaptă sau stîngă, ce atestă apartenența la coroana imperială. La acesta se adaugă însemnele referitoare la funcțiile militare, administrative, de curte sau ecleziastice ale titularului, funcții și privilegiile ce puteau fi personale sau ereditare. Documentația bogată trece în revistă majoritatea titlurilor acordate de Napoleon pentru regele Italiei, pentru teritoriile anexate statului francez, ca și pentru regiunile concesionate suveranilor împuși de noua dominație. În această foarte interesantă parte a lucrării se aduc și precizări originale asupra evoluției unor ordine și decorații în Italia : „Coroana de Fier” instituită de stăpînirea franceză își continuă existența și după Restaurare, devenind sub Victor Emanuel al II-lea în 1868, ordinul „Coroana Italiei”. În încheiere putem conchide că vasta operă datorată lui Giacomo Bascapè și lui Marcello del Piazzo se constituie ca un instrument de lucru de primă valoare ce vine în sprijinul specialistului. Totodată ca se recomandă a fi și o lucrare de largă circulație la îndemîna tuturor doritorilor de a cunoaște tainele heraldicii, pentru a-i pătrunde sensul.

Ileana Căzan Neagu

„REVISTA DE ISTORIE” publică în prima parte studiile, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale istoriografiei contemporane. Cronica vieții științifice, Cartea românească și străină de istorie, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului. Numele autorilor va fi precedat de inițială, titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații se va trimite pe adresa Comitetului de Redacție, B-dul Aviatorilor, nr. 1, București — 71247.

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHĂ ȘI ARHEOLOGIE
- DACIA, REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
  - SERIA ARTĂ PLASTICĂ
  - SERIA TEATRU-MUZICĂ-CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
  - SÉRIE BEAUX-ARTS
  - SÉRIE THÉÂTRE-MUSIQUE-CINÉMA

DIN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE

Românii în cronica notarului anonim al regelui Bela.

Orașele în Europa apuseană în Evul Mediu timpuriu.

Un cod agrar românesc din secolul al XV-lea.

Regimul politico-economic al gurilor Dunării în secolul al XV-lea.

Țările române la începutul secolului al XVII-lea.

Economia țărilor române în secolul al XVII-lea.

Elemente ale burgheziei incipiente în societatea fanariotă.

Înființarea consulatelor franceze în țările române și impactul asupra spiritului românesc.

Călători români în S.U.A. în secolul al XIX-lea.

Contribuții la studiul politicii lordului Palmerston în Europa (1830—1848).

Calculatorul electronic și informații numerice. Despre evoluția clasei marilor proprietari funciari în România (1857—1918).

Armata și societatea românească 1859—1877.

Viața socială a Spaniei în presa românească pînă la primul război mondial.

Oamenii de știință și viața politică a României.

Aspecte ale genezei „noului activism” al popoarelor din Ungaria (1900—1905).

România și țările balcanice în perioada 1900—1911.

Considerații privind social-democrația germană 1869—1914.

România și criza renană (martie 1936).

Relațiile culturale dintre România și Marea Britanie (1929—1939).

Aspecte ale procesului de creare a Frontului Național Unit Antijaponez al poporului chinez.

RM ISSO 567—630

